

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ПЕРШИН ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 342.922

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О.В. Першин

Науковий керівник **Блажівська Наталія Євгенівна**, доктор юридичних
наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Першин О.В. Адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

Дисертацію присвячено визначенню правової природи, сутності та особливостей адміністративно-правових інструментів забезпечення економічної безпеки, а також формулюванню перспективних шляхів удосконалення правових та організаційних заходів застосування адміністративно-правових інструментів в умовах дії режиму воєнного стану щодо забезпечення економічної безпеки.

У дослідженні доведено, що категорія «економічна безпека держави» має складну подвійну природу: адміністративно-правову та суто економічну. Обґрунтовано, що з позиції адміністративно-правової науки «забезпечення економічної безпеки» – це коло адміністративно-правових відносин, які урегульовані нормами адміністративного права, мають системний, цілеспрямований та динамічний характер, що пов'язано із постійними новими викликами та загрозами, вимагає постійного моніторингу, аналізу та вироблення адміністративно-правових інструментів, здатних запобігати і протидіяти негативним наслідкам та здійснюється державними інституціями, які наділені публічно-владними повноваженнями в цій сфері.

Зроблено висновок про те, що чинні «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» не забезпечують достатнього рівня взаємоузгодження між «Стратегією економічної безпеки України» та «Національною економічною стратегією України». Наголошено на необхідності формувати відповідні документи стратегічного планування, виходячи із об'єктивних закономірностей економіки й пов'язаних із ними

ризиками та можливостями, виявлення яких потребує проведення завчасного поглибленого дослідження перед кожним складанням відповідних актів.

Встановлено, що адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки – це сукупність засобів, заходів та дій по їх реалізації, що містяться в правових приписах і містять дозволи, обмеження та заборони, баланс поєднання яких залежить від багатьох факторів та стадій запровадження з метою мінімізації негативних наслідків від ризиків та загроз економічній безпеці. Основними ознаками адміністративно-правових інструментів щодо забезпечення економічної безпеки є такі:

- 1) закріплюються адміністративно-правовими нормами;
- 2) мають загальнообов'язковий характер;
- 3) спрямовані на мінімізацію ризиків економічній безпеці;
- 4) приймаються з метою підтримання балансу приватних та публічних інтересів в сфері економіки;
- 5) як правило мають право обмежувальний або заборонний характер, що негативно сприймається суспільством в пріоритеті якого лише приватний інтерес;
- 6) суб'єктами застосування є юридичні особи публічного права, які як правило наділені публічно-владними повноваженнями або делегують зазначені повноваження юридичним особам приватного права;
- 7) мають динамічний характер, оскільки їх застосування пов'язано з новими викликами економіці держави;
- 8) адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки є частиною більш широкого кола інструментів, що використовуються для забезпечення національної безпеки.

Обґрунтовано, що класифікація адміністративно-правових інструментів має складну структуру, де окремі класи містять в своєму складі ще й додаткові групи. Запропоновано класифікацію «адміністративно-правових інструментів» у сфері забезпечення економічної безпеки держави» в залежності від певних критеріїв: 1) загальні юридичні акти; універсальні та комплексні; 2) нормативно-правові акти, адміністративні акти, адміністративні договори (внутрішні та зовнішні), акти дії; 3) залежно від припису, який міститься в тому чи іншому юридичному акті: дозвольні,

правообмежувальні, заборонні або санкційні; 4) залежно від суб'єкта прийняття; 5) залежно від спрямування інструментів на певні сфери та напрями економічної безпеки: прямі та опосередковані; 6) залежно від терміну: постійні або тимчасові; 7) залежно від території дії: на всій території або на території ведення активних бойових дій чи деокупованих територіях; 8) залежно від суб'єкта і сфери застосування.

Доведено, що коло органів, які беруть участь у забезпеченні економічної безпеки держави характеризується певною динамічністю (мінливістю) та невичерпністю їх переліку, яка в свою чергу, супроводжується зміною економічної ситуації та відповідних викликів і загроз. Наголошено на відсутності національних правових традицій, якими передбачається чітка ідентифікація «адміністративно-правових інструментів» у відповідних актах законодавства. Для вирішення цієї ситуації в якості перспективними шляхів виявлення переліку «адміністративно-правових інструментів» в сфері забезпечення економічної безпеки держави запропоновано визнати інкорпорацію, зелені та білі книги, акти стратегічного планування в сфері забезпечення економічної безпеки.

Обґрунтовано, що процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки мають свою внутрішню побудову. Доведено, що основними елементами процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки є її відповідні стадії, які складаються з етапів, що в сукупності (із врахуванням мети та комплексу процесуальних дій) забезпечують мінімізацію негативних наслідків від ризиків та загроз економічній безпеці.

Наголошено, що процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки спрямовані на вироблення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки уповноваженими органами публічної влади, яка має нормативно-правове та адміністративно-процесуальне врегулювання, процедурний зміст діяльності, що в сукупності сприяє

здатності національної економіки до стабільного та гармонійного розвитку. З'ясовано, що процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки складаються з відповідних послідовних стадій, спрямованих на вироблення та прийняття відповідного адміністративного акту, який має стратегічну ціль в забезпеченні та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки. Такими стадіями названо: 1) підготовка нормативного акта (отримання інформації, аналіз, прогнозування розвитку ситуації); 2) прийняття нормативного акта; 3) доведення рішення до відома виконавців та зацікавлених осіб; 4) оскарження. Наголошено, що кожна стадія процедури нормотворення має свою специфіку, мету, завдання та компетентного суб'єкта, що безпосередньо пов'язано із реалізацією адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. Наголошено, що характеристика нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки як адміністративно-процесуальної форми діяльності органів публічної влади має свій прояв у кінцевій меті нормотворчої діяльності останніх, та має свій прояв у відповідних процесуальних рішеннях – нормативного чи індивідуального характеру.

Доведено, що процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки мають різні правові наслідки, свою специфічну форму виконання, різних суб'єктів реалізації та звернення, форму процесуального документа (рішення) та нормативно-правову регламентацію. Спільним у процедурах дозвільної діяльності є те, що вони сприяють впорядкуванню суспільних відносин, а також збереженню балансу інтересів особи, суспільства та держави з метою забезпечення національної безпеки та економічної безпеки, зокрема. Виокремлено систему суб'єктів дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки та схарактеризовано повноваження останніх у досліджуваній сфері суспільних відносин. Запропоновано класифікувати дозвільні повноваження органів публічної влади у сфері забезпечення економічної безпеки з метою мінімізації ризиків останніх: а) ліцензійні повноваження; б) реєстраційні повноваження

в) власне дозвільні повноваження; г) погоджувальні повноваження, тощо. Виокремлено основні ознаки, які притаманні дозвільним процедурам у сфері забезпечення економічної безпеки: 1) суб'єктом здійснення є органи публічної влади, які наділені власними або делегованими дозвільними повноваженнями щодо видання документів дозвільного характеру; 2) порядок здійснення дозвільних процедур та повноваження органів публічної влади регламентуються нормативно-правовими актами; 3) є обов'язковими для виконання, тобто мають зобов'язальний характер; 4) існує відповідна система правових гарантій, що забезпечують їх виконання; 5) спрямовані на підтримання балансу приватних та публічних інтересів в сфері економіки та відвернення настання реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері суспільних відносин.

Зазначено, що ефективність забезпечення сфери економічної безпеки органами публічної влади залежить від багатьох чинників, які безпосередньо впливають як на виконання окремих повноважень такими органами, так і на здійснення їх діяльності в цілому щодо запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у сфері економіки. Доведено, що особливе місце серед таких чинників посідають саме процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки, оскільки їх належна реалізація визначає подальшу ефективність усіх інших адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Встановлено сутність, поняття та особливості процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки. Під останніми запропоновано розуміти урегульовану адміністративно-правовими нормами відповідну сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій, скерованих на реалізацію контрольних та наглядових повноважень органів публічної влади щодо дотримання непередбаченими суб'єктами національного законодавства у сфері економіки з метою мінімізації ризиків

та збитків держави від дії негативних внутрішніх та зовнішніх економічних чинників.

Виокремлено ключові ознаки, які характеризують стадії процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки: 1) вирішення специфічних завдань; 2) особлива система органів публічної влади; 3) послідовність вчинення процедурних дій в межах встановленого часу; 4) процесуальний порядок оформлення результатів контрольно-наглядових дій; 5) взаємозв'язок між різними стадіями процедури застосування контрольно-наглядових дій.

Наголошено, що заходи економічної безпеки є дуже індивідуальними інструментами, вид та ступінь жорсткості яких залежить від багатьох факторів, таких як адміністративно-територіальний устрій країни, безпекова ситуація на її території, врахування політичного устрою, культурних особливостей населення, можливостей для економіки, обумовлених територіальним розташуванням, станом економіки, та багатьма іншими факторами. Головним чинником в виборі виду та ступеню дії таких заходів мусить бути професіоналізм та спрямування всіх зусиль на організацію економічного добробуту населення в країні та формування стабільної, сильної економіки.

Сформульовано напрями розвитку адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, адміністративно-правові інструменти, суб'єкти, економічна безпека, державна політика, процедура нормотворення, контрольно-наглядові дії, дозвільні процедури, адміністративно-правове регулювання, зарубіжний досвід, Бюро економічної безпеки.

SUMMARY

Pershyn, O.V. Administrative and Legal Instruments for Ensuring Economic Security. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The thesis defines the legal nature, essence and specific features of administrative and legal instruments for ensuring economic security, as well as formulates promising ways to improve legal and organisational measures for the application of administrative and legal instruments under martial law to ensure economic security.

The study proves that the category of ‘economic security of the State’ has a complex dual nature: administrative-legal and purely economic. It is grounded that from the perspective of administrative law science, ‘ensuring economic security’ is a range of administrative and legal relations which are regulated by administrative law, have a systemic, purposeful and dynamic nature, and which is associated with constant new challenges and threats, requires constant monitoring, analysis and development of administrative and legal instruments capable of preventing and counteracting negative consequences and is performed by the State institutions vested with public authority in this area

It is concluded that the current ‘Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine’ do not provide a sufficient level of coordination between the ‘Economic Security Strategy of Ukraine’ and the ‘National Economic Strategy of Ukraine’. It is stressed that it is necessary to develop relevant strategic planning documents based on objective economic regularities and related risks and opportunities, the identification thereof requires an in-depth study in advance before each drafting of the relevant acts.

It is established that administrative and legal instruments for ensuring economic security are a set of means, measures and actions for their implementation which are contained in legal provisions and include permissions, restrictions and prohibitions, all of which are balanced depending on many factors and stages of implementation with a view to minimising the negative effects of risks and threats to economic security. The main features of administrative and legal instruments to ensure economic security are as follows: 1) they are enshrined in administrative and legal provisions; 2) they are generally binding; 3) they are aimed at minimising risks to economic security; 4) they are adopted to maintain a balance of private and public interests in the economy; 5) they are usually restrictive or prohibitive, which is negatively perceived by the society, which prioritises only private interests; 6) the actors are legal entities under public law, which are usually vested with public authority or delegate these powers to legal entities under private law; 7) they are dynamic in nature, as their application is associated with new challenges to the state's economy; 8) administrative and legal instruments for ensuring economic security are part of a wider range of instruments used to ensure national security.

It is proved that the classification of administrative and legal instruments has a complex structure, where certain classes also include additional groups. It is proposed to classify 'administrative and legal instruments' in the field of ensuring the economic security of the State depending on certain criteria: 1) general legal instruments; universal and composite ones; 2) legal regulations, administrative acts, administrative contracts (internal and external), and acts of action; 3) depending on the prescription contained in a particular legal instrument: permissive, restrictive, prohibitive or sanctioning; 4) depending on the entity adopting the instrument; 5) depending on the focus of the instrument on certain areas and directions of economic security: direct and indirect; 6) depending on the term: permanent or temporary; 7) depending on the territory of operation: throughout the territory or in the territory of active hostilities or de-occupied territories; 8) depending on the actor and scope of application.

It is proved that the range of bodies involved in ensuring the economic security of the State is characterised by a certain dynamism (variability) and non-exhaustiveness of their list, which, in turn, is accompanied by changes in the economic situation and relevant challenges and threats. It is emphasised that there are no national legal traditions which provide for a clear identification of 'administrative and legal instruments' in the relevant legal regulations. To resolve this situation, it is proposed to consider incorporation, green and white papers, acts of strategic planning in the field of economic security as promising ways to identify a list of 'administrative and legal instruments' in the field of economic security.

It is proved that the procedures for applying administrative and legal instruments in the field of economic security have their own internal structure. It is proved that the main elements of the procedure for application of administrative and legal instruments in the field of economic security are its respective stages, which consist of the phases which, taken together (with due regard for the purpose and the set of procedural actions), ensure minimisation of negative consequences of risks and threats to economic security.

It is underlined that rule-making procedures in the field of economic security are aimed at developing public policy on economic security by the authorised entities exercising state power, which has a regulatory, legal, administrative and procedural framework and procedural content of activities, which together contribute to the ability of the national economy to develop in a stable and harmonious manner. It is revealed that the procedures for rule-making in the field of economic security consist of relevant sequential stages aimed at developing and adopting an appropriate administrative instrument which has a strategic goal in ensuring and implementing public policy on economic security. These stages are as follows: 1) preparation of a legal regulation (obtaining information, analysis, forecasting the development of the situation); 2) adoption of a legal regulation; 3) notification of the decision to the executors and interested parties; 4) appeal. It is emphasised that each stage of the rulemaking procedure has its own specifics,

purpose, tasks and competent actor, which is directly related to the implementation of administrative and legal instruments in the field of economic security. It is emphasised that the description of rule-making in the field of economic security as an administrative and procedural form of activity of public authorities is manifested in the ultimate goal of rule-making activity of the latter, and is manifested in the relevant procedural decisions, whether of a normative or individual nature.

It is proved that the procedures of permitting activities in the field of economic security have different legal consequences, their specific form of implementation, different actors of implementation and application, the form of a procedural document (decision) and regulatory and legal guidance. Permitting procedures have in common that they contribute to streamlining social relations and maintaining the balance of interests of an individual, society and the State with a view to ensuring national security and economic security, in particular. The system of entities engaged in permitting activities in the field of economic security is outlined, and the powers of the latter in the field of public relations under study are characterised. It is proposed to classify the permitting powers of public authorities in the field of economic security with a view to minimising the risks of the latter: a) licensing powers; b) registration powers; c) permitting powers; d) approval powers, etc. The key features of permitting procedures in the field of economic security are identified as follows: 1) the entity involved is public authorities which have their own or delegated permitting powers to issue permitting documents; 2) the procedure for carrying out permitting procedures and the powers of public authorities are governed by legal regulations; 3) they are binding, that is, they are obligatory in nature; 4) the relevant system of legal guarantees exists to ensure their implementation; 5) they are aimed at maintaining the balance of private and public interests in the economy and preventing real and potential threats to national interests in the relevant area of social relations.

It is stated that the effectiveness of ensuring the economic security of public authorities depends on many factors which directly affect both the exercise of

certain powers by such authorities and their activities in general to prevent and counteract real and potential threats to national interests in the economic sector. It is proved that the procedures for applying control and supervisory actions in the field of economic security have a special place among these factors, since their proper implementation determines the further effectiveness of all other administrative and legal instruments in the field of economic security.

The essence, concept and specificities of the procedure for applying control and supervisory actions in the sphere of ensuring economic security are determined. The latter are proposed to be understood as an appropriate set of consistent and interrelated actions regulated by administrative and legal provisions aimed at exercising control and supervisory powers of public authorities with regard to compliance by non-subordinate entities with national legislation in the economic sphere with a view to minimising the risks and losses of the State from negative internal and external economic factors.

The key features that characterise the stages of the procedure for applying control and supervisory actions in the field of economic security are highlighted: 1) solution of specific tasks; 2) a special system of public authorities; 3) sequence of procedural actions within the established time limits; 4) procedural framework for registration of the results of control and supervisory actions; 5) interconnection between different stages of the procedure for application of control and supervisory actions.

It is emphasised that economic security measures are very individual instruments, the type and degree of rigidity thereof depends on many factors, such as the administrative and territorial structure of the country, the security situation on its territory, consideration of the political system, cultural characteristics of the population, opportunities for the economy due to the territorial location, the state of the economy, and many other factors. The main factor in choosing the type and degree of effect of such measures should be professionalism and directing all efforts to organise the economic well-being of the population in the country and the formation of a stable, strong economy.

The areas of development of the administrative and regulatory framework for the application of administrative and legal instruments in the field of economic security are formulated.

Keywords: administrative and legal framework, administrative and legal instruments, actors, economic security, public policy, rule-making procedure, control and supervisory actions, permitting procedures, administrative and regulatory framework, foreign experience, Bureau of Economic Security.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Першин О.В. Щодо розуміння змісту видів адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 534-540.

2. Першин О.В. Роль та місце економічної безпеки в управлінні державою. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 298-304 (Республіка Польща).

3. Першин О.В. Класифікація адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 639-642.

4. Першин О.В. Деякі аспекти вдосконалення адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1(83). С. 205-211.

5. Першин О.В. Деякі аспекти запровадження категорії «адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки держави». *Правові новели*. 2024. № 23. С. 420-425.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Першин О.В. Економічна безпека як ключовий елемент державної політики: поняття, зміст та особливості. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали*

міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22-23 верес. 2021 р.)
Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 176-178.

7. Першин О.В. Щодо нормативно-правового закріплення категорії «Економічна безпека». *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19-20 жовт. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121-123.

8. Першин О.В. Щодо розуміння поняття та змісту адміністративних інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16-17 квіт. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136-139.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МІСЦЕ В НІЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ.....	30
1.1. Державна політики у сфері забезпечення економічної безпеки: поняття, напрямки та завдання.....	30
1.2. Поняття та зміст адміністративних інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.....	49
1.3. Види адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.....	66
1.4. Суб'єкти застосування та нормативне закріплення адміністративно- правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.....	86
Висновки до розділу 1.....	116
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	122
2.1. Процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки.....	122
2.2. Процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки.....	138
2.3. Процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки.....	152
Висновки до розділу 2.....	174
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	177

3.1. Зарубіжний досвід застосування правових інструментів забезпечення економічної безпеки та можливість його адаптації до національної правової системи.	177
3.2. Напрями розвитку адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.....	199
Висновки до розділу 3.....	222
ВИСНОВКИ.....	224
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	230
ДОДАТКИ.....	267

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Повномасштабне вторгнення росії на територію України довело, що попередні дії із забезпечення національної безпеки в цілому, та економічної безпеки зокрема, були неефективними. Визнання цього є першим кроком до перегляду існуючої інституціональної і функціональної складових її забезпечення. Зауважимо, що в цьому напрямі було здійснено певні кроки та створено окремий орган державної влади, який наділений правоохоронними повноваженнями щодо забезпечення економічної безпеки держави, а саме – Бюро економічної безпеки України, але для ефективності його функціонування є потреба у виробленні правового інструментарію, необхідного для вирішення поставлених завдань і чіткої взаємодії з іншими суб'єктами в цій сфері. При цьому вельми актуальним є розуміння комплексності проблеми економічної безпеки, яка включає багато напрямів та сфер, де формується економічний суверенітет держави. Загальновідомим є той факт, що основою будь-якої економіки є ресурси. При цьому ресурси за своєю природою – завжди обмежені. Відповідно, потужнішою й сильнішою є та економіка, яка має більше ресурсів, найбільш ефективно розпоряджається наявними ресурсами та примножує їх.

Отже наявність ресурсів визначає безпековий потенціал економіки держави в цілому. Таким чином глобальним або базовим безпековим інструментом держави є її економічний потенціал, який представляє з себе сукупність доступних ресурсів. Від розуміння цього залежить і набір відповідних адміністративно-правових інструментів, які необхідно застосовувати в тій чи іншій сфері економіки щоб забезпечити баланс публічних і приватних інтересів в останній. При цьому необхідно розуміти, що якщо мова йде про економіку завжди превалюють приватні інтереси. Складність полягає в обранні адміністративно-правових інструментів та їх

поєднанні між собою таким чином, щоб досягти бажаного економічного та соціального ефекту.

Отже визначення видів адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки потребує вироблення критеріїв майбутньої класифікації галузевих правових «інструментів», яка має спиратись на особливу та спеціальну частини адміністративного права. Тому зазначене дослідження є вельми актуальним, своєчасним й таким, що потребує поглибленого наукового дослідження.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Можна цілком обґрунтовано стверджувати, що на сьогоднішній день економіка України суттєво пошкоджена, а дієве фінансування управлінської діяльності держави неможливе без закордонної допомоги. При цьому ворог докладає постійних зусиль для знищення економічного потенціалу України. За таких умов підтримання та забезпечення «економічної безпеки» набуває суто прикладного значення, кількість варіантів дій щодо корегування економічної ситуації подекуди суттєво обмежується й набуває специфічності, а економічні ризики та виклики за своєю важливістю стають в один ряд із заходами із відбиття збройної агресії російського окупанта. Тому для формування авторської позиції з цього питання були опрацьовані такі наукові дослідження: дисертаційні дослідження з адміністративного права – «Інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в Україні» (В. Хоменко, 2016 рік), «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави» (Д. Кошиков, 2021 рік), «Адміністративно-правові засади організації та функціонування системи економічної безпеки» (В. Мельник, 2021 рік), «Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави» (С. Лекарь, 2013 рік), «Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки» (О. Рєзнік, 2021 рік), «Адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки» (Г. Лорткіпанідзе; 2024 рік); дисертаційні дослідження

з державного управління – «Механізми державного регулювання забезпечення економічної безпеки фінансового сектора України» (О. Денисюк; 2016 рік), наукові статті – «Інструменти та діагностика умов забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління» (Л. Акімова; 2018 рік), «Адміністративно-правові інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України» (Е. Казміришин; 2019 рік), «Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз» (М. Жуков; 2020 рік), «Інструменти адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки держави» (В. Люх; 2020 рік), «Поняття та ознаки адміністративно-правових інструментів здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України» (В. Шевченко; 2023 рік) та інші. Наведені праці свідчать, що категорія «адміністративно-правові інструменти» є широко вживаною категорією в сучасній науці, однак специфіці та особливостям застосування адміністративно-правових інструментів щодо забезпечення економічної безпеки не приділялось належної уваги, а відтак дана проблематика окремим об'єктом наукового дослідження не була.

Серед вчених, які присвятили свої напрацювання вивченню та розв'язанню різних аспектів проблеми забезпечення «економічної безпеки», такі відомі науковці як: Л. Акімова, Я. Базиліук, О. Бандурка, О. Безпалова, Є. Белашов, Н. Блажівська, О. Бондаревська, Р. Власенко, Ю. Гаруст, Є. Гетьман, Т. Гейко, Д. Гладких, С. Давиденко, А. Дешко, О. Джафарова, С. Денисюк, О. Дрозд, Л. Жураковська, С. Завгородня, Ю. Касперович, М. Кизим, Б. Кириленко, Т. Клебанова, О. Коваль, О. Кобзар, К. Куркова, Д. Кошиков, С. Лекарь, О. Лєпихов, О. Малиновська, А. Манжула, В. Мельник, В. Мунтіян, Д. Олійник, О. Олійничук, К. Падалко, Н. Попадинець, Д. Прокопій, О. Рєзнік, Є. Соболь, Р. Сербин, Л. Сорока, Т. Цвігун, О. Черняк, А. Чубенко, С. Шатрава, Р. Шаповал, О. Юнін та багато інших. Зауважимо, що комплексно із врахуванням реалій сьогодення

зазначена проблематика не розглядалась, що ще раз доводить актуальність, своєчасність і практичну значущість дослідження адміністративно-правових інструментів забезпечення економічної безпеки в цілому та в умовах режиму воєнного стану зокрема.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дисертаційного дослідження спрямована на реалізацію основних положень законів України «Про Національну безпеку», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про захист економічної конкуренції»; указів Президента України «Про Стратегію національної безпеки України», «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року», «Про Стратегію забезпечення державної безпеки», «Про Концепцію забезпечення національної системи стійкості», «Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року», «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки», «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки», а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. Метою наукової праці є сучасний погляд на існуючу систему адміністративно-правових інструментів забезпечення економічної безпеки із врахуванням існуючих внутрішніх та зовнішніх загроз останній та формулюванні на цій основі пропозицій та рекомендацій щодо практичних аспектів подолання виникнення нових

ризиків економіки України із врахуванням дії правового режиму воєнного стану.

Для досягнення визначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі основні завдання:

- виявити особливості ролі та місця, яке посідає «економічна безпека» в управлінні державою, схарактеризувати напрями та завдання державної політики у сфері забезпечення «економічної безпеки»;
- сформулювати визначення поняття «адміністративний інструмент» та розкрити особливості, які притаманні «адміністративно-правовим інструментам у сфері забезпечення економічної безпеки держави»;
- класифікувати види адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки держави»;
- окреслити особливості нормативно-правового закріплення «інструментів адміністрування», які використовуються у сфері забезпечення економічної безпеки держави та схарактеризувати коло суб'єктів застосування таких інструментів;
- з'ясувати зміст та виокремити особливості процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки;
- розкрити особливості процедур дозвільної діяльності як інструмента забезпечення економічної безпеки;
- схарактеризувати процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки;
- окреслити перспективні напрями кращих зарубіжних практик застосування правових інструментів забезпечення економічної безпеки та можливість їх адаптації до національної правової системи;
- сформулювати напрями розвитку адміністративно-правового регулювання процедур застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Об'єктом дослідження є публічно-правові відносини, які виникають в процесі застосування адміністративно-правових інструментів для забезпечення економічної безпеки держави.

Предметом дослідження є адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження в рамках поставлених завдань було застосовано методологічні підходи з використанням філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Застосування загальнонаукових методів *аналізу* та *синтезу* дозволило виявити особливості сучасного стану «державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки» (підрозділ 1.1). За допомогою методу *порівняння* категорії «інструмент адміністрування» в сфері забезпечення економічної безпеки держави із іншими близькими до неї адміністративно-правовими категоріями було схарактеризовано та визначено поняття «адміністративно-правовий інструмент» (підрозділ 1.2). Використання загальнонаукового методу *класифікації* дозволило виявити види адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки держави (підрозділ 1.3). Метод *контент-аналізу* нормативно-правових актів та фахової юридичної літератури сприяв виявленню особливостей нормативно-правового закріплення інструментів адміністрування в сфері забезпечення економічної безпеки держави та характеристиці кола суб'єктів їх застосування (підрозділ 1.4).

За допомогою *діалектичного* методу стало можливим обґрунтування змісту та важливості нормотворчих процедур в якості інструментів забезпечення економічної безпеки та виокремленню особливостей останніх (підрозділ 2.1). Обрання *структурно-функціонального* аналізу для розкриття особливостей процедур дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки сприяло обґрунтуванню окремих обмежуючих заходів у сфері економіки з метою підтримання пріоритету публічного інтересу із

врахуванням дії правового режиму воєнного стану (підрозділ 2.2). Використання *формально-юридичного* та *аксіоматичного* методів сприяло обґрунтуванню позиції про необхідність відмінення нормативного припису щодо мораторію на проведення перевірок у сфері економіки, оскільки відсутність останніх створює додаткові ризики економічній безпеці (підрозділ 2.3). Дослідження та окреслення кращих зарубіжних практик застосування правових інструментів забезпечення економічної безпеки та можливість їх адаптації до національної правової системи стало можливим завдяки поєднанню методів *класифікації*, *індукції* та *дедукції* (підрозділ 3.1). Формулюванню перспективних напрямів розвитку адміністративно-правового регулювання процедур застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки сприяло застосування *компаративістського підходу* та методів *емпіричних узагальнень* (підрозділ 3.2).

Теоретичним підґрунтям дисертаційної роботи є значна кількість наукових та аналітичних джерел іноземних та вітчизняних дослідників, які займалися питаннями забезпечення економічної безпеки держави, серед яких: фахівці з теорії права, публічного адміністрування, адміністративного права, економіки.

Нормативну основу наукової праці становить сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, яка містить матеріальні та процедурні адміністративно-правові норми, що регламентують особливості застосування правових інструментів забезпечення економічної безпеки держави. Особлива увага приділена стратегічним нормативно-правовим актам, в яких визначені ризики для економіки нашої держави, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану та напрямам, які є визначальними в побудові нової моделі забезпечення економічної безпеки.

Інформаційну та емпіричну базу дисертації становить звітна документація (звіти, обліки, довідки РНБО, окремих суб'єктів, віднесених до сектору безпеки і оборони) про стан та перспективи наявних

адміністративно-правових інструментів забезпечення економічної безпеки та інформаційні повідомлення в засобах масової інформації про ризики економічній безпеці.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в сучасному погляді на існуючу систему адміністративно-правових інструментів забезпечення економічної безпеки із врахуванням внутрішніх та зовнішніх загроз останній та формулюванні на цій основі пропозицій та рекомендацій щодо практичних аспектів подолання виникнення нових ризиків економіки України із врахуванням дії правового режиму воєнного стану. За результатами здійсненого дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків і пропозицій, зокрема:

вперше:

- запропоновано розглядати «економічну безпеку» з позиції відсутності загроз «економічному суверенітету держави». Доведено, що остання складається із двох рівнів (зовнішнього та внутрішнього). Обґрунтовано, що з позиції адміністративно-правової науки «забезпечення економічної безпеки» – це коло адміністративно-правових відносин, які урегульовані нормами адміністративного права, мають системний, цілеспрямований та динамічний характер, що пов'язано із постійними новими викликами та загрозами, вимагає постійного моніторингу, аналізу та вироблення адміністративно-правових інструментів, здатних запобігати і протидіяти негативним наслідкам та здійснюється державними інституціями, які наділені публічно-владними повноваженнями в цій сфері;

- обґрунтовано, що адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки – це сукупність засобів, заходів та дій по їх реалізації, що містяться в правових приписах і містять дозволи, обмеження та заборони, баланс поєднання яких залежить від багатьох факторів та стадій запровадження з метою мінімізації негативних наслідків від ризиків та загроз економічній безпеці. Основними ознаками адміністративно-правових інструментів щодо забезпечення економічної безпеки є такі:

1) закріплюються адміністративно-правовими нормами; 2) мають загальнообов'язковий характер; 3) спрямовані на мінімізацію ризиків економічній безпеці; 4) приймаються з метою підтримання балансу приватних та публічних інтересів в сфері економіки; 5) як правило мають право обмежувальний або заборонний характер, що негативно сприймається суспільством в пріоритеті якого лише приватний інтерес; 6) суб'єктами застосування є юридичні особи публічного права, які як правило наділені публічно-владними повноваженнями або делегують зазначені повноваження юридичним особам приватного права; 7) мають динамічний характер, оскільки їх застосування пов'язано з новими викликами економіці держави; 8) адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки є частиною більш широкого кола інструментів, що використовуються для забезпечення національної безпеки;

– доведено, що коло органів, задіяних у забезпеченні економічної безпеки держави характеризується певною динамічністю (мінливістю) та невичерпністю переліку таких суб'єктів, яка, в свою чергу, поєднується із відсутністю національних правових традицій щодо чіткої ідентифікації «адміністративно-правових інструментів» у відповідних актах законодавства;

– сформульовано напрями розвитку адміністративно-правового регулювання процедур застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки;

удосконалено:

– класифікацію «адміністративно-правових інструментів» у сфері забезпечення економічної безпеки держави» в залежності від певних критеріїв: 1) загальні юридичні акти; універсальні та комплексні; 2) нормативно-правові акти, адміністративні акти, адміністративні договори (внутрішні та зовнішні), акти дії; 3) залежно від припису, який міститься в тому чи іншому юридичному акті: дозвольні, правообмежувальні, заборонні або санкційні; 4) залежно від суб'єкта прийняття; 5) залежно від спрямування інструментів на певні сфери та напрями економічної безпеки: прямі та

опосередковані; 6) залежно від терміну: постійні або тимчасові; 7) залежно від території дії: на всій території або на території ведення активних бойових дій чи деокупованих територіях; 8) залежно від суб'єкта і сфери застосування;

– науковий підхід до змісту та кола суб'єктів, які беруть участь у забезпеченні економічної безпеки держави, що характеризується невичерпністю їх переліку та певною динамічністю і мінливістю, яка, в свою чергу, супроводжується зміною економічної ситуації та відповідних викликів і загроз. Акцентовано увагу на потенційній можливості вироблення різноманітних класифікацій суб'єктів забезпечення економічної безпеки. Аргументовано, що не дивлячись на намагання науковців, на сьогоднішній день групи, за якими створюються класифікації суб'єктів в сфері економічної безпеки держави не носять комплексного концептуального характеру, натомість вони цілком залежать від специфіки, мети та завдань окремих досліджень в сферах, що стосуються економічної безпеки держави;

– розуміння доцільності конкретизації, розширення, уточнення та удосконалення набору актуальних «адміністративно-правових інструментів» в сфері економічної безпеки держави. Виявлено способи, якими на теперішній час позначаються окремі «інструменти» в нормативно-правових актах, а саме: через опосередковане згадування; шляхом безпосереднього декларування (визначення); або через поєднання обох перерахованих способів;

– наукові підходи до змісту та особливостей процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки, що дало змогу прийти до висновку, що закріплення «адміністративно-правових інструментів» в актах законодавства відбувається не по принципу їх об'єднання навколо суб'єктів застосування. Натомість угруповання «інструментів» відбувається за певною проблематикою. Наголошено, що в поєднанні із існуючою практикою появи нових «адміністративно-правових інструментів», виявлені особливості ускладнюють ідентифікацію та вивчення переліку наявних «інструментів»;

дістали подальшого розвитку:

- розуміння дозвільної діяльності як одного з найбільш дієвих інструментів забезпечення економічної безпеки, який має превентивний, мінімізуючий наявні ризики і загрози інструмент, який надає можливість контролювати та своєчасно реагувати на виникнення нових викликів в тій чи іншій сфері економіки, при цьому не порушуючи баланс дотримання приватних прав в останній. Сформульовано особливості зазначеного адміністративно-правового інструмента;

- характеристика процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки з позиції дотримання суб'єктами зазначених відносин правових приписів, які визначені як адміністративно-правові приписи. Саме поєднання нормативно визначених приписів та способів (заходів, методів) їх реалізації дає комплексне уявлення про ефективність адміністративно-правових інструментів;

- уявлення про особливості нормативно-правового закріплення «інструментів адміністрування», які використовуються в сфері забезпечення економічної безпеки держави. Наголошено, що зазначена категорія не є обов'язковим або типовим структурно-логічним елементом законів та підзаконних нормативно-правових актів і допускає розміщення відомостей про відповідні «адміністративні інструменти» фактично в будь-якій частині нормативного акта. При цьому нормотворцями поняття «інструмент» не використовується як ідентифікатор відповідних нормативно-правових конструктів, а факти використання поняття «інструмент» в нормотворчості та актах законодавства є поодинокими і представляють з себе скоріше виняток, аніж правило;

- наукові підходи та думки щодо можливості запровадження передового досвіду ряду зарубіжних країн щодо застосування адміністративно-правових інструментів забезпечення економічної безпеки;

- зроблено висновок про те, що такі контекстуальні конструкти як адміністративний процес, адміністративна процедура та адміністративно-

правовий порядок не забезпечують достатньої повноти відомостей для вичерпної оцінки напрямів розвитку адміністративних інструментів у сфері економічної безпеки держави. Запропоновано в якості додаткового виміру для аргументації нормативно-правового регулювання та адміністративно-правового застосування відповідних інструментів ввести поняття економічного безпекового середовища;

– наукова думка, що перспективним шляхом виявлення переліку «адміністративно-правових інструментів» у сфері забезпечення економічної безпеки держави є інкорпорація. Джерелами інформації для неї, окрім актів законодавства, є зелені, а інколи й білі книги, а також документи стратегічного планування в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх використовують і надалі може бути використано в:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення питань щодо сутності та особливостей застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій сфері* – для вдосконалення чинного законодавства, що регламентує процедурну складову застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки;

– *правозастосовній сфері* – для покращення процедури застосування окремих адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки;

– *освітньому процесі* – під час викладання дисциплін «Адміністративне право», «Сучасні аспекти адміністративного права», «Адміністративна діяльність», для підготовки лекцій і навчальних посібників із цієї тематики (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти, сформульовані узагальнення та висновки оприлюднено на науково-практичних конференціях: «Науково-практичні

засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.); «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19–20 жовтня 2022 р.); «Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення» (м. Київ, 16–17 квітня 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 268 сторінок. Список використаних джерел містить 298 найменувань і займає 37 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА МІСЦЕ В НІЙ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

1.1. Державна політики у сфері забезпечення економічної безпеки: поняття, напрямки та завдання

На сьогоднішній день категорію «економічна безпека» навряд чи можна назвати абсолютно новою в безпековій сфері. Так, наприклад, ще в 2011-му році, досліджуючи стан та перспективи «економічної безпеки» України, Д. Насипайко, Є. Кузьмін та А. Могилей, зазначали, що: *«економічна безпека є одним із визначальних складових елементів системи національної безпеки, який пов'язує економічний розвиток країни з її внутрішнім і міжнародним суспільно-політичним і військовим потенціалом, тому не можна не погодитися з висновками вітчизняних дослідників, що "усі види національної безпеки базуються на економічній безпеці" і "поняття економічної безпеки набуває виняткового значення як аргумент прийняття політичних рішень" (– наголошують науковці)»* [133, с. 183]. При цьому, твердження, на які посилаються названі вчені роблячи власні висновки, було викладене в науковій роботі 2002-го року «Національна безпека України: структура та напрямки реалізації», яку здійснили О. Данільян, О. Дзьобань та М. Панов [41, с. 12-14].

Хоча всі наведені твердження підкреслюють важливість економічної безпеки (що беззаперечно є очевидним) але викладені розмірковування щодо співвідношення розглянутих категорій (економічної безпеки та безпеки національної) виступають неузгодженими між собою, адже незрозумілим залишається, що саме із названого є основою, а що складовою, яка не ній базується. Отже, порушене питання заслуговує на додаткове уточнення.

Наразі наукова розробка й активне використання поняття «економічна безпека» тривають в Україні вже десятки років, а сама категорія «економічна безпека», виходячи з викладеного вище, має бути однією з найважливіших, або навіть фундаментальних в сфері «національної безпеки». Втім співвідношення поняття «економічна безпека» із іншими безпековими категоріями навіть зараз все ще залишається недостатньо проясненим внаслідок хоча б того, що воно не має свого чіткого нормативного врегулювання.

Наприклад, термін «національна безпека», про який ідеться вище та який на сьогоднішній день є найбільш широким і ємким, був унормований в Законі України «Про основи національної безпеки України» лише в середині 2003-го року, тобто пізніше, ніж було здійснені дослідження названих вище науковців. Це вказує на те, що проведена наукова робота відображала певну логічну побудову, а не вже існуючу нормативно правову конструкцію (і це стосується обох згаданих різновидів безпеки).

Разом із тим, нагадаємо, що до 2003-го року діяла постанова Верховної Ради України 1997-го року «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України». Названа Постанова, оперувала поняттям «національна безпека» і наводила певні відомості про його зміст, але не формувала відповідне нормативно закріплене термінологічне визначення. Разом із тим, розділ V цього акту («Система забезпечення національної безпеки України») проголошував, що: «для формування збалансованої державної політики та ефективного проведення комплексу узгоджених заходів щодо захисту національних інтересів у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах створюється система забезпечення національної безпеки України» [215].

Отже, «система забезпечення національної безпеки», а відповідно і сама «національна безпека» є більш широким поняттям, ніж «економічна безпека», оскільки воно охоплює не лише останню, але й інші безпекові

сфери. В такому разі, розцінювання згаданими вище науковцями «економічної безпеки» саме як базової безпекової категорії може пояснюватись тим, що їх дослідження було виконане в сфері фінансів, а не права, де економіка розглядається як основоположна категорія. Втім сам факт відмінностей в оцінюванні побудови однієї й тієї самої структури або системи з позицій різних галузей знань доволі красномовно свідчить про складність проблеми.

В свою чергу, Закон України «Про основи національної безпеки», що діяв з 2003 по 2018 рік, визначав, що: «національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики ... у політичній, економічній ... та інших сферах» [222, ст. 5]. Натомість чинний Закон України «Про національну безпеку» розглядає ту саму проблему в дещо іншому ракурсі, констатує, що: «державна політика у сфері національної безпеки ... спрямовується на забезпечення ... економічної ... безпеки» [220, ст. 3].

Наведені норми неідентичні, але доволі схожі. Крім того, наголосимо, що в обох названих Законах вони розміщені в статтях, якими визначаються правові принципи. В Законі, який вже втратив чинність, це принципи забезпечення «національної безпеки». А в чинному Законі – принципи державної політики в сферах «національної безпеки» та оборони. Оскільки «принципи представляють з себе певні «вихідні положення» [17, с. 3; 270] або основні «критерії (чи) орієнтири для прийняття рішень ..., які мають гарантувати бажаний рівень управлінської ефективності та запобігати хибним діям» [49, с. 71], важливо, що в обох випадках вказані правові норми трактують «економічну безпеку» передусім як складову частину «національної безпеки», а не як її базову основу. Отже, суто юридичний підхід в означених питаннях однозначно відрізняється від економічного.

В той же час, Основний Закон України в усіх своїх редакціях, починаючи від самого прийняття в 1996-му році, наголошує, що «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної

та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави...» [88, ст. 17]. Процитована конституційна норма спонукає розцінювати «економічну безпеку», якщо не як основну складову «національної безпеки», то принаймні, як одну із найважливіших безпекових сфер, тим самим опосередковано підтверджуючи обґрунтованість підходів, які орієнтуються на пріоритет економічної складової й були окреслені на початку нашого дослідження.

На фоні викладеного варто підкреслити, що незважаючи на всі перелічені підстави та очевидну важливість розглянутої проблематики, національна нормативно-правова база досі не пропонує чітко унормованого визначення терміну «економічна безпека» [63]. Про відповідні спроби не сповіщалося також й в тих актах, що вже втратили свою чинність або в відомостях щодо запланованих подальших правотворчих дій.

Сукупність означених фактів не дає переконливо поставити крапку в вирішенні питання щодо первинності та співвідношення явищ економіки й безпеки. Отже, остаточно незрозумілим залишається і розподіл компетенцій різноманітних суб'єктів із формування політики економічної безпеки держави. Тож, враховуючи зазначені особливості, виникає необхідність з'ясувати сучасний зміст поняття «економічна безпека держави», а також її роль та місце в системі державного управління та державної політики.

В контексті викладеного наголосимо, що питання «економічної безпеки» вже понад десятиліття постійно утримує увагу дослідників із різних галузей знань, як то: право, управління, безпека, економіка, фінанси тощо. Серед вчених, які присвятили свої напрацювання вивченню та розв'язанню різних аспектів проблеми забезпечення «економічної безпеки», такі відомі науковці як: Л. Акімова, Я. Базиліук, О. Бандурка, О. Безпалова, Є. Белашов, О. Бондаревська, Р. Власенко, З. Гбур, В. Геєць, Т. Гейко, Д. Гладких, С. Давиденко, А. Дешко, О. Джафарова, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Л. Жураковська, С. Завгородня, Ю. Касперович, М. Кизим, Б. Кириленко, Т. Клебанова, О. Коваль, О. Комеліна, А. Комзюк, Д. Кошиков, С. Лекарь,

О. Лепіхов, О. Малиновська, В. Мельник, О. Музичук, В. Мунтіян, Д. Олійник, О. Олійничук, К. Падалко, Н. Попадинець, Д. Прокопій, О. Рєзнік, О. Скорук, О. Собкевич, О. Ставицький, С. Урба, Т. Цвігун, О. Черняк, А. Чубенко, С. Шатрава, Л. Шемаєва, В. Шлемко, Л. Яценко та багато інших.

Не дивлячись на наполегливу працю вчених та враховуючи причини, що викладені вище, ані чинну національну нормативно-правову базу, ані систему і механізм забезпечення «економічної безпеки» наразі неможна вважати досконалими (хоча б виходячи із реально досягнутих довоєнних економічних результатів, адже останні вочевидь незадовільні). Крім того, значного негативного впливу на економіку держави постійно завдає російська агресія (з 2014-го року активна гібридна, а з 2022-го року й повномасштабна військова).

Тож, навіть не наводячи статистичних показників, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що на сьогоднішній день економіка України суттєво пошкоджена, а дієве фінансування управлінської діяльності держави неможливе без закордонної допомоги. При цьому, ворог докладає постійних зусиль для знищення економічного потенціалу України. За таких умов підтримування та забезпечення «економічної безпеки» набуває суто прикладного значення, кількість варіантів дій щодо корегування економічної ситуації подекуди суттєво обмежується й набуває специфічності, а економічні ризики та виклики за своєю важливістю стають в один ряд із заходами із відбиття збройної агресії російського окупанта.

Варто також згадати і про певні новації в сфері «економічної безпеки», які запроваджувались останнім часом. Основною для них став чинний Закон України 2018 року «Про національну безпеку України». Названий нормативно-правовий акт суттєво удосконалив механізм планування в сфері національної безпеки. Згідно його вимог було вироблено «Стратегію національної безпеки України» – "Безпека людини - безпека країни"» (затверджену від 14.09.2020 року). В заключних положеннях цієї Стратегії

визначено, що вона є «основою для розроблення таких документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, які визначатимуть шляхи та інструменти її реалізації (серед останніх, разом із Стратегіями енергетичної безпеки, екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, біобезпеки та біологічного захисту, зовнішньополітичної діяльності тощо, зокрема визначена і необхідність формування «Стратегії економічної безпеки») [233].

Так, «Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року» була затверджена Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року» № 347/2021. І сама лише назва цього нормативно-правового акту одразу свідчить про низку новацій.

По-перше, названа Стратегія сформована Радою національної безпеки і оборони України (РНБО), а не урядом. В той же час, як відомо, РНБО є органом Президента України. Натомість вирішення широкого кола політичних питань в сфері економіки належить саме до компетенції Кабінету Міністрів України (КМУ). При цьому, цей орган є конституційним, а його функції, повноваження і правовий статус додатково унормовані окремим Законом України від 27.02.2014 року № 794-VII (із змінами). Отже, повноваження КМУ не можуть бути спонтанно обмежені чи змінені без проведення змістовних законотворчих дій.

Таким чином, щодо створеної «Стратегії економічної безпеки України», одразу постає питання про її співвідношення із «Національною економічною стратегією», яка була сформована в межах виконання КМУ покладених на нього завдань та розрахована на період реалізації до 2030 року. Відповідна Стратегія була затверджена Постановою КМУ від 03.03.2021 року № 179, тобто її прийняття відбулося на декілька місяців раніше ніж Стратегії РНБО.

По-друге, і Стратегія РНБО, і Стратегія КМУ сформовані до початку повномасштабної російської воєнної агресії. Отже, вони апріорі не можуть

бути успішно виконані й потребують суттєвого корегування, а можливо і повної заміни. Крім того, термін дії Стратегії РНБО добігає свого завершення. Тож, вона в будь-якому випадку має бути переглянута вже в найближчій осяжній перспективі.

Враховуючи усе викладене, не виключеним є також варіант, що в майбутньому (в післявоєнний або навіть безпосередньо в воєнний період) Україні прийдеться не просто відбудовувати власну економіку, а формувати її у якісно новому варіанті. Тож, така сукупність зазначених особливостей переконливо доводить потребу в цілеспрямованій й активній діяльності держави, спрямованій на вироблення політики із забезпечення економічної безпеки. В свою чергу, це також аргументовано обґрунтовує актуальність обраної нами тематики дослідження.

Виходячи з викладеного, мета даного дослідження полягає в виявленні основних ознак й елементів державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки, таких як: сутність відповідної політики її напрями та завдання. Предмет дослідження становлять правові взаємовідносини в сфері «економічної безпеки».

Завдання дослідження вимагають: з'ясувати зміст і значення категорій «державна політика» та «економічна безпека»; диференціювати особливості підходів до державного управління в сфері «економічної безпеки» та «національної економіки», виявити основні напрямки та завдання держави в цих сферах; сформулювати обґрунтовану позицію щодо оптимізації ролі «економічної безпеки» в управлінні державою. Для виконання поставлених завдань використано поєднання загальнонаукових методів аналізу та синтезу.

Підкреслимо, що визнаючи важливість успішної або принаймні здорової економіки для суспільства, держава безперечно не може обходити увагою та своїм впливом цю сферу життя. Отже, у вигляді відповідних суб'єктів, держава повинна спрямовувати свої зусилля на досягнення належного економічного стану країни. З цього приводу в Конституції України зазначено, наприклад, що: «до повноважень *Верховної Ради України*

належить: ... визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики ...; затвердження загальнодержавних програм економічного ... розвитку (ст. 85); Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням (ст. 100); Кабінет Міністрів України: забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України; здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави; проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України (ст. 116)» [88]

Із наведеного витікає, що державне управління економікою, як цілісним за своєю суттю об'єктом, складається із взаємозалежних але все ж чітко відокремлених один від одного елементів, наприклад, таких як: фінансова і грошово-кредитна політика, інвестиційна та податкова політика, зовнішньоекономічна і цінова політика тощо. За кожен із цих напрямів відповідає належний державний суб'єкт, або визначена група суб'єктів.

Крім того, при уважному погляді на наведені вище норми Конституції України можна помітити, що деякі з них, для окремих суб'єктів, майже збігаються за спрямуванням свого змісту, розрізняючись лише зазначенням повноважень. Так, Верховна Рада України визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики, а Кабінет Міністрів України цю політику здійснює. Такий розподіл компетенцій мав би забезпечувати простий, прозорий та зрозумілий механізм (порядок або алгоритм) формування й реалізації відповідної політики.

Певним підтвердженням викладеного висновку є відомості, зазначені в Рішенні Конституційного Суду України від 02.03.1999 року № 2-рп/99 в Справі № 1-18/99. Зокрема Судом встановлено, що: «згідно з пунктом 5 частини першої статті 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради України належить "визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики". Під державною політикою розуміються стратегічні напрями

діяльності держави в економічній, соціальній, гуманітарній, екологічній, правовій та інших сферах її внутрішнього життя, а також у сфері відносин з іншими державами на певну історичну перспективу. Засади внутрішньої і зовнішньої політики – це відправні ідеї, основні принципи стратегічної лінії діяльності держави у названих сферах. Вони є базою для проведення політики органами виконавчої влади, зокрема Кабінетом Міністрів України» [263].

Наведене безпосередньо вказує на те, що зміст «державної політики» становить сукупність стратегічних напрямів діяльності держави, а також вектори державної діяльності в окремих сферах суспільного життя. Проте, в цьому контексті слід наголосити, що серед усього згаданого вище не зазначено ще один напрям, а саме безпековий. В той же час, особливості суб'єкта, який безпосередньо відповідає за сферу безпеки, певним чином заплутують взаємовідносини щодо формування політики з економічної безпеки держави.

Наразі відповідна компетенція належить Президентові України. Так, згідно статті 106 Конституції України саме Президент забезпечує національну безпеку, а відтак й економічну безпеку держави. Крім того, до повноважень Президента України також відноситься керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави тощо. Отже, Президент України є особою безпосередньо включеною в відповідні політичні процеси. Але, беручи до уваги те, що в Конституції використано слово «забезпечує» (а не скажімо більш вузькі поняття: «визначає», «формує», «спрямовує», чи «контролює», «координує» або «здійснює»), роль Президента в створенні відповідної політики залишає можливість для різного сприйняття та трактування. На додачу ця особливість ускладнюється тим, що категорії «економіка» та «економічна безпека» за своїм змістом, хоч і нероздільно пов'язані, але далеко неідентичні (на чому ми вже наголошували раніше).

Тож, аби більш докладно розібратись з означеною проблемою вироблення й реалізації «політики», варто з'ясувати сутність поняття

«державна політика». З цього питання одразу зазначимо, що слово «політика» використовується в назвах понад 40 національних нормативно-правових термінів [162]. Серед них зокрема такі як: Політика безпеки; Політика винагороди; Облікова політика; Митна політика; Грошово-кредитна політика; Дисконтна валютна політика; Державна промислова політика; Державна регіональна політика; Державна політика у сфері культури тощо. Але, при цьому, терміни «політика» та «державна політика» в законодавстві безпосередньо невизначені. Отже, для розкриття сутності цих явищ доцільно звернутись до змісту неюридичних (загальнонаукових) джерел.

Поширення поняття «політика» зазвичай пов'язують із однойменним трактатом класика давньогрецької філософії Аристотеля [15]. При цьому сам, термін «політика» походить від грецького слова «πολιτική» – діяльність самоуправління у полісі (місті-державі), тобто (політика – це) діяльність з вирішення питань життя суспільства чи певної його частини» [163; 98, с. 42]. Застосовуючи викладене до умов сучасності, цілком очевидним є, що відповідне «вирішення питань» передбачає управління, яке має здійснюватися шляхом формування й виконання належних правових умов і приписів.

Більш сучасне визначення категорії «політика» пропонує Оксфордська «Енциклопедія політичної думки». Вона характеризує «політику» як: «процес, в ході якого група людей, чиї погляди або інтереси на початковій стадії різняться, приймає колективне рішення стосовно згуртування групи загалом, що запроваджується як спільна лінія поведінки» [127, с. 282]. При цьому автори підкреслюють, що оскільки із всіх суб'єктів саме держава наділена найбільшими владними повноваженнями, то багато дослідників пов'язують «політику» передусім із діяльністю цієї інституції.

Схожих підходів додержуються й переважна частина дослідників у сфері права. Наприклад, Д. Приймаченко стверджує, що: «саме держава залишається найбільш універсальною формою політичної організації суспільства. ... (На думку вченого) державна політика покликана регулювати

суспільні відносини у різних сферах, розв'язувати нагальні потреби суспільства. Саме державна політика визначає напрямки і засади суспільного розвитку, формує відповідну політико-правову базу, мобілізує ресурси» [169, с. 28].

Спробу систематизувати підходи щодо розуміння сутності «державної політики» зробив, наприклад, О. Кучеренко. Науковець наголосив на існуванні трьох концептуальних підходів. А саме: 1) плюралістичного – передбачає формування та здійснення державної політики в сучасному демократичному суспільстві як багаторівневої конкуренції між впливовими суспільно-політичними групами та об'єднаннями; 2) суспільного вибору, в основі якого знаходиться соціально-політично орієнтований індивід, як основний носій соціальної активності, а здійснення державної політики відбувається значною мірою під впливом політичних та державних діячів вищих щаблів управління, що діють на основі вибору раціонального соціального інтересу; 3) детерміністського підходу – передбачає, що становлення та функціонування державної політики зумовлюється економічними відносинами та відповідним способом виробництва [105, с. 279].

Окреслені підходи відрізняються ракурсом розгляду проблеми «державної політики», зокрема в тих аспектах, які стосуються механізмів її формування. Проте, на сучасному етапі демократизації суспільства, можна говорити й про виникнення більш сучасних поглядів на проблематику «державної політики». На це вказує, наприклад, В. Андріяш. Будучи вченим в сфері політичних наук та вивчаючи концептуальні аспекти визначення «державної політики», науковець, спираючись на напрацювання інших дослідників, стверджує, що: «сьогодні поняття політики втрачає свою початкову суть завдяки тому, що основна діяльність держави прямує все ж таки не на перерозподіл влади (хоча це все-таки лежить в основі), а на задоволення потреб громадян, та сама політика вже трактується як певна стратегія прийняття і практичної реалізації обов'язкових для суспільства

рішень по тому чи іншому питанні. Оскільки центральним актором політичного життя все-таки залишається держава, то призначення політики полягає у визначенні суті проблеми, розв'язання якої потребує втручання державних органів влади [91, с. 10], (саме це і є) державна політика, тому що (вона) пов'язана з діяльністю зі здійснення державної влади» [13].

Отже, йдеться вже не про конкурування владних інтересів соціальних класів або політично активних груп, а про інтереси громадянина, держава ж при цьому виступає як налагоджена система органів, які мають на стратегічному рівні ідентифікувати проблему й запропонувати та здійснити її комплексне вирішення, в цьому і полягає сутність «державної політики».

На наш погляд, таке стратегічне вирішення суспільних проблем органами влади може здійснюватися щонайменше в двох варіантах. По-перше, шляхом встановлення певних правових умов існування суспільства. А по-друге, шляхом вироблення і здійснення програм або планів скоординованих дій державних суб'єктів (тобто стратегій, концепцій, доктрин тощо).

Першому варіанту дій передусім відповідає прийняття Верховною Радою України законів й кодексів. Так, наприклад, Митний кодекс України врегульовує й закріплює термін «Державна митна політика». Згідно названого Кодексу «державну митну політику» становить: «система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики» [125, ст. 5]. Тож, в самому визначенні вже закріплено основні напрями відповідної «політики».

Ще одним прикладом означеного підходу є Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», прийнятий з метою визначення правових та організаційних засад реалізації відповідної «політики». Цим Законом зокрема закріплено термін «державна

регуляторна політика у сфері господарської діяльності» [190, ст. 1]. Перелік прикладів закріплення відповідних понять в актах законодавства можна продовжувати. Але більш корисним, на нашу думку, буде розглянути історію формування самого названого терміну.

Так, зазначений вище Закон було прийнято 10.09.2003 року. Проте, термін «державна регуляторна політика», містився в законодавстві й до того. Наприклад, його зміст було визначено в Указі Президента України від 22.01.2000 року № 89/2000. Означений нормативно-правовий акт було видано з «метою недопущення звуження змісту та обсягу права громадян на підприємницьку діяльність (й) запровадження ефективного державного регулювання у сфері підприємництва» [189].

Отже, визначена названим Указом мета ідентифікувала існуючу суспільну проблему. А в тексті Указу було окреслено необхідні напрями діяльності та принципи їх реалізації. Але, на відміну від чинного Закону, Указ визначав чіткі завдання, суб'єктів їх виконання та кінцеві строки їх реалізації. Наприклад, Указ зобов'язував: «Кабінет Міністрів України: ... у двомісячний строк: ... - підготувати проект нормативно-правового акта щодо порядку створення та діяльності венчурних (ризикових) фондів; ... - вжити у встановленому порядку заходів щодо застосування спеціального торгового патенту на всій території України;...» тощо [189].

Отже, Указ Президента України фактично унормовував певний план дій. За таким саме принципом формуються й інші підзаконні документи стратегічного планування. Тож, розглянутий Указ скоріше є прикладом другого названого нами вище підходу формування й реалізації «державної політики», який передбачає вироблення Стратегій і планів діяльності на певний проміжок часу.

З'ясувавши зміст та сутність поняття «державна політика», розглянемо й категорію «економічна безпека», яка визначає одну із сфер формування «державної політики». З цього приводу одразу зазначимо, що факт існування «Стратегії економічної безпеки України» свідчить про те, що створення

цього документу було б вочевидь неможливим без розуміння її авторами сутності того, що представляє з себе «економічна безпека». Основою для такого розуміння, безперечно служать численні наукові напрацювання. Але спроб сформулювати визначення поняття «економічна безпека» та окреслити його особливості було чимало. Свої варіанти представляли вчені із різних галузей знань та в різні часові періоди. Цікаві нам визначення були запропоновані, наприклад, такими науковцями як: В. Мунтіян – у 1998 році [129, с. 10]; в 2001 році – Я. Жаліло [69, с. 143]; в 2006 році – О. Сундук [268, с. 5-6]; у 2016 році – О. Скорук [259, с. 40]; у 2017 році – Т. Цвігун [279, с. 151] та багатьма іншими вченими.

Із найбільш сучасних відповідних напрацювань в галузі адміністративного права увагу на себе звертає визначення, сформульоване Д. Кошиковим у 2021 році в дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави».

Так, Д. Кошиков стверджує, що: «економічна безпека – це складова національної безпеки України, що являє собою стан суспільних відносин, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних та нематеріальних благ та послуг, що характеризує їх захищеність та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі» [96, с. 40].

В цілому ми погоджуємось з наведеним визначенням, вважаємо його вдалим і спробуємо використати його як основу для дослідження тієї ролі, яку відіграє «політика забезпечення економічної безпеки» в управлінні державою.

Підкреслимо, що наведене вище визначення представляє з себе упорядкований перелік ознак, отриманий шляхом поступового аналізу двох структурно-логічних складових дослідженого поняття «економічна безпека» (тобто економіка і безпека) реалізованого по чергово та в їх поєднанні. Враховуючи цей факт можна помітити, що джерела інформації для формування окремих виявлених характеристик вочевидь були різні, тобто взяті не лише із царини права.

Пояснення зробленого нами припущення почнемо із аналізу нормативно-правових термінів. Раніше ми вказували на відсутність в термінологічній базі національного законодавства поняття «економічна безпека». І це дійсно так, відповідний пошук не видає релевантного результату. Але все ж існує певна особливість, спричинена існуванням «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277. Названий акт визначає, що: «економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання» [196].

Також важливо, що названі «Методичні рекомендації» чітко визначають перелік складових елементів (або напрямів) економічної безпеки, з оцінки стану яких запропоновано виводити «інтегральний індекс економічної безпеки». Так, складовими економічної безпеки є: «виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки. (Тобто загалом 9 структурних елементів або достатньо самостійних безпекових напрямів. Втім складові економічної безпеки насправді мають більш складну структуру. Про що є позначення й в самих «Методичних рекомендаціях». Зокрема в них зазначено, що) фінансова безпека, у свою чергу, містить такі

складові: 1) банківська безпека; 2) безпека небанківського фінансового ринку; 3) боргова безпека; 4) бюджетна безпека; 5) валютна безпека; 6) грошово-кредитна безпека» [196, розділ III].

Підкреслимо, що наведена структура вироблена профільним економічним відомством (а відтак фаховими економістами), при цьому, вона безперечно є доволі складною. В свою чергу, ця особливість не сприяє покращенню роботи із нею. Тож, у наукових дослідженнях спостерігаються неодноразові спроби спростити означену конструкцію.

З окресленого питання, свою думку висловив, наприклад, кандидат економічних наук О. Скорук. Зокрема вчений зазначає: «проведений аналіз літературних джерел про трактування економічної безпеки дає змогу зробити висновки, що серед учених-економістів немає єдиної думки щодо визначення її сутності та складових елементів. (Отже, окреслена вище структура не може розглядатись як якась класична непохитна конструкція. В свою чергу, це дає науковцям та практикам можливість для висування пропозицій щодо її перегляду і оптимізації. Так, вже згаданий О. Скорук зауважує, що): до економічної безпеки держави варто віднести ті складові елементи, які характеризують лише економічні процеси та суміжні з ними явища, це: інвестиційно-інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, продовольча та енергетична безпека» [259, с. 41].

Підставами для вказаних висновків вочевидь є аналіз змістовного наповнення (трактування) окремих економічних явищ та напрямів. Втім в науковій літературі зустрічаються й більш утилітарні підходи щодо оптимізації. Так, наприклад, вже згадуваний Д. Кошиков власну спробу оптимізації обґрунтовує тим, що: «якщо ми звернемо увагу на вагові коефіцієнти для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки, то можемо побачити, що найбільший вплив на її стан мають макроекономічна, фінансова, виробнича, енергетична безпеки» [96, с. 43].

Не полишають спроби оптимізувати структуру напрямів економічної безпеки й посадовці та практики. Здебільшого їх підхід зводиться до

зменшення кількості структурних елементів. Так, «Додаток до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року» містить лише 5 груп показників, яких визначено «індикаторами економічної безпеки». А саме: Фінансова безпека; Виробнича безпека; Зовнішньоекономічна безпека; Інвестиційно-інноваційна безпека; Макроекономічна безпека» [232].

Як бачимо, економісти та правники, а також теоретики та практики не знаходять узгодженої позиції щодо структурних елементів (переліку напрямів) економічної безпеки держави. При цьому, різниця в підходах виходить за межі суто наукового обґрунтування означеної структури. Натомість вона має ознаки обумовлення динамічними об'єктивними змінами, зумовленими, наприклад, реальною наявністю інструментів вимірювання та відповідних державних суб'єктів, здатних забезпечувати відповідні маніпуляції.

В будь-якому разі означені вище «Методичні рекомендації» є відомчими, а відтак підзаконними. Отже, вони не є обов'язковими і носять інформаційно-рекомендаційний та роз'яснювальний характер (про що і зазначено в їх тексті). Втім саме ці «Методичні рекомендації» активно використовувались при складанні названих вище Стратегій РНБО і КМУ. Тож, в разі їх активного застосування, відповідні використані положення мають вагомі підстави аби розцінюватись як офіційна підзаконна правова норма.

Підкреслимо, що чинні «Методичні рекомендації» свого часу замінили собою інший правовий акт із схожою назвою, виданий подібним за компетенцією міністерством. А саме: Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 року № 60. Наразі не має сенсу ускладнювати дослідження порівнянням відмінностей норм цих актів. Більш доцільно наголосити на тому, що чинні «Методичні рекомендації» розглядають «економічну безпеку» скоріше не як частину «національної безпеки», а

передусім як «стан національної економіки». В свою чергу, це спричиняє необхідність з'ясувати зміст поняття «економіка».

В цьому контексті важливо вказати, що на сьогоднішній день в базі законодавства термін «економіка» відсутній [62]. А єдина закріплена норма, яка містить в своїй назві слово «економіка», встановлена в підзаконному акті КМУ – Розпорядження від 15.05.2013 року № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», період реалізації якої вичерпався в 2020 році. Названий акт планування закріплював термін «електронна економіка», під якою пропонував розуміти: «форм(у) економічних відносин у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг, наданих в електронному вигляді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій» [237].

Відкинувши із наведеного змісту ті особливості, що пов'язані з електронною взаємодією, отримаємо характеристику «економіки» максимально наближену до формулювання використаного Д. Кошиковим у визначенні терміну «економічна безпека». Це безсумнівно позитивна особливість, яка сприяє єдності змістовного наповнення правових категорій, але виникає питання: які джерела і витoki саме такого трактування?

В контексті поставленого питання звернемо увагу на те, що серед основних галузей та підгалузей права немає «економічного права». Виключення становить «економічне міжнародне право». Проте, останнє регулює передусім відносини між державами, отже, його зміст специфічний та значним чином відрізняється від досліджуваної нами проблематики. Натомість більшість підручників і посібників з фінансового та господарського права оперують визначеннями вужчими ніж наведена нами вище характеристика «економіки».

Таким чином, джерелом трактування поняття «економіка» виступають самі економічні учення, а також відомості викладені в підручниках з цієї галузі знань. Доречи, сам Д. Кошиков при цьому посилається на навчальний посібник «Основи економічної теорії» [175].

В свою чергу, ідентифікація джерела означених характеристик «економічної безпеки» призводить до важливого наслідку. Так, по-перше, на відміну від «права», яке існує в сфері цілеспрямовано й штучно сформованих та підтримуваних правил взаємодії, а також вибору варіантів їх застосування, «економіка» передусім повинна спиратися на об'єктивно існуючі закономірності. Останні в галузі «економіки» називаються «законами» і доволі обмежено піддаються вольовому впливу. Наприклад, «закон попиту та пропозиції». Його дію можна прогнозувати, вимірювати і вживати коригуючих заходів щодо неї, але неможна відмінити. Отже, «економічні закони» насправді відбивають об'єктивні закономірності реальності.

По-друге, стає очевидним, що «економічні» та «правові» відносини неідентичні за своєю конфігурацією. Іншими словами: «правові» відносини не завжди є «економічним»; і навпаки, «економічні» відносини здатні існувати поза правовим полем.

По-третє, поширені твердження про те, що «економіка» впливає на безпекову сферу виявляється недостатньо точним. «Економіка» скоріше є певною ознакою суспільного життя, його наслідком та окремим виміром.

Таким чином, з'ясувавши теоретичне підґрунтя співвідношення категорій «економічна безпека» й «національна економіка», які наразі реалізовані в державному управлінні, а також виявивши основні документи планування в означених сферах (Стратегія РНБО та Стратегія КМУ), варто охарактеризувати взаємозв'язок та співвідношення останніх між собою.

Так, Стратегія РНБО стверджує, що має два взаємопов'язаних напрями. А саме: напрям розвитку та безпековий напрям. В той же час, Стратегія КМУ: «визначає довгострокову економічну візію, принципи і цінності, «червоні лінії» (неприпустимі напрями руху), ключові напрями (вектори) економічного розвитку та за кожним з 20 запропонованих (в ній) напрямів – стратегічні цілі, шляхи їх досягнення з урахуванням наявних і потенційних викликів і бар'єрів, а також основні завдання державної економічної політики та цільові індикатори на період до 2030 року» [199]. При цьому

обидві Стратегії мають визначені в них завдання, отже, використовуються для спрямування й координації дій відповідних державних суб'єктів. При цьому, перелік суб'єктів, що беруть участь у реалізації зазначених Стратегій, подекуди збігаються між собою.

Спираючись на викладене можна стверджувати, що Стратегія КМУ значно розгалуженіша, змістовна та має більш широкий спектр застосування. Також, навіть без проведення поглибленого аналізу із наведеного витікає, що означені Стратегії недостатньо синхронізовані між собою. Цей факт беззаперечно не сприяє ефективності їх сумісної реалізації. Враховуючи умови, що склалися в зв'язку із війною, та високу вірогідність виникнення перегляду існуючих актів довгострокового державного планування в «економічній сфері», доцільно визначити напрями або точки перетину, за якими означені Стратегії мають синхронізуватися, аби вони могли діяти як цілісний комплект інструментів, що доповнюють один одного.

Перспективною в цьому контексті також видається спроба розмежувати змістовне наповнення відповідних Стратегій на рівні зазначених у них принципів. Так, Стратегію РНБО, на наш погляд, варто зосередити на виділенні тих дій, які можуть бути позитивні з боку економічного розвитку але здатні створити неприпустимі ризики безпекового характеру. На кшталт того, яку небезпеку свого часу несло для держави налаштування на переважне споживання російського газу. Останнє, як відомо, характеризується як певна «газова голка», яка робила Україну політично залежною від російських забаганок.

1.2. Поняття та зміст адміністративних інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки

Варто почати із того, що пошук значення терміну «інструмент» по національній нормативно-правовій базі «zakon.rada.gov.ua» видає рівно «0» релевантних результатів [77]. При цьому відсутнім виявляється не лише саме

визначення поняття «інструмент» але й навіть згадування будь-яких термінів, у назві яких було б застосоване це слово.

Втім з означеного питання словники сповіщають, що слово «інструмент» запозичене з латинської мови через посередництво польської, а також німецької та французької мов. Латинське слово «instrumentum» (знаряддя) пов'язане з дієсловом «instruo» – споруджую, озброюю, будую [64, с. 309]. Словник української мови (СУМ) стверджує, що «інструмент» – це знаряддя для праці [260]. А Великий тлумачний словник сучасної української мови (ВТС) додає до цього, що в переносному значенні «інструмент» – це засіб, чи спосіб для досягнення чогось [32].

Отже, поняття «інструмент» не є суто науковим, а тим більше таким, що має істотне правове коріння. Натомість використання означення «інструмент» притаманне для будь-якої діяльності та вказує на наявність засобів, застосування яких в діяльності сприяє досягненню бажаних результатів, характеризуючи їх при цьому як певну узагальнену категорію.

Значення цієї категорії вочевидь чимале, адже зазвичай прийнято пов'язувати основну відмінність людини від тварин саме із вмінням «людини розумної» самотійно і цілеспрямовано створювати знаряддя й використовувати їх як «інструменти». Отже, наявність відповідних засобів взагалі є показником здатності до свідомого та дієвого впливу на вирішення певної проблеми. Тож, оскільки цивілізованому суспільству притаманна царина права, то правнича діяльність, а зокрема і адміністративне право, беззаперечно повинні мати власний «інструментарій».

Попре те, що чинна нормативно-правова база ніяк не пояснює зміст категорії «правові інструменти», цим поняттям доволі активно оперує правнича наука, застосовуючи його зокрема в викладанні юридичних дисциплін. Наприклад: навчальний посібник 2014-го року «Загальне адміністративне право» (за редакцією Р. Мельника та В. Бевзенка) містить цілий окремий розділ «Інструменти діяльності публічної адміністрації» [120, с. 253-297]; а підручник М. Козюбри 2015-го року

«Загальна теорія права» прямо вказує, що: «правове регулювання здійснюється із використанням різноманітних юридичних засобів – *інструментів*» [72, с. 95]; в свою чергу, виданий в 2018-му році «Повний курс адміністративного права України» (авторства В. Галунька, П. Діхтієвського та інших науковців) також містить окремий розділ «Інструменти публічного адміністрування» [4, с. 143-198]; згодом в 2020-му році в третьому виданні цього ж підручника, зазначено, що категорію «*інструмент публічного адміністрування*» уведено в вітчизняну теорію адміністративного права професором Р. Мельником у 2018-му році [119], в той же час, у самому підручнику запропоновано під «інструментом публічного адміністрування» розуміти – «зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного публічного результату» [6, с. 164].

Викладене переконливо свідчить про те, що поняття «інструмент» не лише активно використовується в правничих науках але й розвивається, конкретизується та удосконалюється, зокрема шляхом його деталізації в галузі адміністративного права, державного й публічного управління.

Звернемо увагу на те, що тенденцію, щодо змістовного розвитку поняття «інструмент», можна було помітити в сфері права й раніше ніж ті дати, до яких відносяться зазначені вище приклади. Так, скажімо, ще в 2005-му році П. Онопенко при виконання дисертаційної роботи з теорії та історія держави і права, а також політичних і правових учень, наголошує, що: «найвищою цінністю сучасного, цивілізаційного прогресу є людина, її права та свободи. (Науковець стверджує, що) в свою чергу це зумовлює об'єктивну необхідність внесення суттєвих уточнень у політику системних перетворень. (А саме), йдеться про істотне посилення соціальної спрямованості курсу ринкових реформ (й) перетворення соціального чинника у важливий *інструмент* прискорення економічного зростання...» [139].

В наведеній цитаті цікавим є не лише згадування категорії «інструмент». Але й те, що в ній висвітлюється зв'язок цієї категорії із сферою економіки. Крім того, з викладеного витікає, що «правові інструменти» вочевидь можуть мати різну природу й походження, структуру й складність, а також зміст. Продовжуючи логіку процитованого уривка, можна стверджувати, що «соціальні інструменти» здатні знаходити своє правове закріплення й втілення (тобто ставати правовими) і вже в цій якості безпосередньо впливати на економічну складову суспільного життя.

В інших наших роботах ми вже з'ясували, що економіка підкоряється об'єктивно існуючим закономірностям, які є продовженням людської природи, натомість сфера права характеризується самостійним й довільним виробленням суспільством законів, норм та правил, які залежать виключно від ступеню його (суспільства) розвитку та пануючого державно-політичного устрою. Тож, варто задатись питанням: наскільки сильним може бути вплив адміністративно-правових «інструментів» на економіку? Іншими словами – чи взагалі можна досягнути достатньо відчутного впливу на економічну сферу життя держави завдяки застосуванню адміністративно-правових «інструментів»? Адже, якщо насправді такий вплив незначний, то не має сенсу й в з'ясуванні змісту категорії правовий або адміністративно-правовий «інструмент», що призначений для використання в сфері забезпечення економічної безпеки.

Відповідь на поставлені питання можна знайти в історичних фактах. Цілком можливо, що найгранічніші їх прояви (які в минулому мали місце, в тому числі й на території, що належить сучасній Україні) пов'язані із практикою так званого «воєнного комунізму» та « новою економічною політикою », яка прийшла на його заміну. Згаданим подіям близько сотні років. Тож, варто нагадати їх основний зміст.

«Воєнний комунізм – це назва внутрішньої політики більшовиків у 1918-1921 роках під час Громадянської війни. Основною ціллю більшовиків було утримання власної влади в країні та забезпечення Червоної гвардії та

Червоної Армії продовольством та іншими необхідними ресурсами – в умовах війни, відсутності легітимної політичної влади та недіяльності звичайних механізмів керування економікою й народним господарством. Рішення про припинення політики воєнного комунізму та перехід до НЕПу (нової економічної політики) було прийнято 21 березня 1921 року на X з'їзді РКП(б) [33].

«Якщо «воєнний комунізм» був спробою керівників РКП(б) втілити в життя утопічні ідеї «Маніфесту комуністичної партії» К. Маркса і Ф. Енгельса методом «червоногвардійської атаки», то епоха НЕПу стала запереченням політики експропріацій і відмовою від сподівань на негайне розгортання світової комуністичної революції. Вона характеризувалася відновленням ринкових відносин, відродженням і пошуками шляхів форсованої модернізації СРСР. Словосполучення «нова економічна політика» уперше було використане на Всеросійській партконференції (травень 1921 року). Декретом РНК РСФРР від 24 травня 1921 року кооперативам та індивідуально господарюючим селянам надавалося право вільно продавати продукти, які залишалися після внесення натурального податку. Починаючи з липня 1921 року, усі бажаючі могли взяти ліцензію на торгівлю. Одночасно запроваджувалася державна і кооперативна торгівля, з'явилися товарні біржі, синдикати й оптові ярмарки. (Отже, НЕП приніс свої позитивні результати й до певної міри відродив зруйновану економіку. Втім) наступ на непманів розпочався після проголошення XIV з'їздом ВКП(б) (грудень 1925 року) курсу на індустріалізацію. (Згодом) у серпні 1929 року була знову запроваджена продрозкладка, замаскована під контрактаційний договір держави з колективами або одноосібними селянськими господарствами. У грудні цього року комісія ЦК ВКП(б) ухвалила перейти від політики обмеження і витіснення капіталістичних елементів села до політики ліквідації куркульства як класу. Після цього Й. Сталін у статті «До питань аграрної політики в СРСР», опублікованій в газеті «Правда» 29 грудня 1929 року, заявив: "Нам потрібен не всякий зв'язок між містом і

селом. Коли він перестане служити справі соціалізму, ми його відкинемо к чорту"» [103, с. 426-427].

В наведеному прикладі викладено відомості про докорінні політичні реформи, що супроводжувались та обґрунтовувались заявами перших осіб держави, зазначено нормативно-правові рішення та масштабні інституційно-економічні розбудови, які супроводжувались трансформаціями й формуванням тогочасної нормативно-правової бази. Втім, спираючись на викладене, все ж неможна однозначно стверджувати, що застосування «правових інструментів» здатне спричинити істотне удосконалення економіки (адже НЕП стосувався скоріше відродження вщент зруйнованих економічних механізмів). Проте, історичний досвід цілком обґрунтовано доводить, що суто управлінський політично-правовий вплив держави на економічну сторону життя суспільства здатний бути достатньо масштабним та дієвим.

Варто наголосити, що й в історії сучасної незалежної України є приклади правового унормування докорінної економічної перебудови. В якості такого факту можна назвати використання «Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки». В преамбулі цього акту зазначено, що: «Концепція і Програма переходу Української РСР до ринкової економіки базуються на положеннях Декларації про державний суверенітет України та Закону УРСР «Про економічну самостійність Української РСР», які створили необхідні передумови для забезпечення власної політики переходу до ринкової економіки з метою підвищення життєвого рівня народу України» [92]. Окрім загальних положень Концепція має розділи щодо: відносин власності і свободи підприємництва; оздоровлення грошово-фінансової системи; розвитку ринкових відносин і створення інфраструктури ринку; державного регулювання ринкових відносин; соціального захисту населення; зовнішньоекономічної діяльності; захисту і оздоровлення екологічного середовища.

Названа Концепція була прийнята Верховною Радою УРСР від 01.11.1990 року, тобто ще до видання «Акту проголошення незалежності України» (останній оприлюднено 24.08.1991 року) [229], але вже після унормування «Декларації про державний суверенітет України» (від 16.07.1990 року) [42]. Втім її застосування було припинено лише із набранням чинності Законом України № 2215-IX «Про децентралізацію законодавства України» [182], від 07.05.2022 року, тобто зовсім нещодавно. Отже, зважаючи на наведені дати, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що «Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки» є одним із прикладів правових актів визначальних для становлення економічної сфери сучасної України, адже ця Концепція діяла майже весь час із моменту набуття незалежності нашою державою, а її застосування було припинено вже після початку повномасштабної війни, розв'язаної російським агресором у 2022 році.

Підсумовуючи усе викладене, можна аргументовано стверджувати, що: по-перше, адміністративне право, як право державного та публічного управління, по факту має належні «правові інструменти»; по-друге, «адміністративно-правові інструменти» здатні завдавати відчутного впливу на економічну сферу життя суспільства, а відтак представляють з себе засоби забезпечення економічної безпеки держави; і по-третє, оскільки категорія «правові інструменти» в цілому все ще знаходиться на стадії свого становлення, то наразі відсутнє не лише нормативно-правове визначення самого поняття «адміністративно-правові інструменти економічної безпеки держави» але й не ідентифіковано його ознаки, природу та зміст. В свою чергу, окреслена ситуація аж ніяк не сприяє зміцненню України в її економічній сфері. Отже, нам доцільно конкретизувати поняття «адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки держави».

Оскільки окреслене питання стосується різних наукових галузей, то цілком очікувано, що проблематика виявлення та використання

інструментальної складової правового впливу на економіку та забезпечення економічної безпеки привертала увагу не лише вчених-адміністративістів але й економістів, фінансистів, дослідників із сфери державного управління тощо.

Науковий аналіз проблематики інструментальної складової в адміністративно-правовому механізмі забезпечення фінансово-економічної безпеки держави розглядався в дослідженнях, наприклад, таких науковців як: О. Бабаєва, О. Бандурка, В. Беленцов, В. Білоус, О. Вагонова, В. Варнавський, Ю. Вдовенко, Б. Винницький, Ю. Гаруст, З. Гбур, А. Дегтяр, О. Джафарова, С. Домбровська, В. Ільченко, О. Ілюшик, Т. Ковальчук, С. Козловський, Б. Колос, М. Корецький, А. Котелевська, А. Куліш, А. Лисачок, Л. Лігоненко, Х. Мандзіновська, Є. Махортов, І. Мігус, А. Міщенко, С. Мосьондз, О. Музичук, О. Нікітенко, С. Ольховська, І. Патерило, Н. Пузирна, О. Рєзнік, С. Салига, А. Сосновський, А. Телюков, В. Тоцький, Л. Федулова, Н. Челядінова, С. Чернов, С. Шатрава, Ю. Шемшученко, І. Яненкова, О. Яра та інших вчених.

Окремо варто згадати наукові роботи з різних сфер знань, які безпосередньо стосуються розгляду категорій «інструменти» та «правові інструменти». А саме: *дисертаційне дослідження з адміністративного права* – «Інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в Україні» (В. Хоменко; 2016 рік) [278]; *дисертаційне дослідження з державного управління* – «Механізми державного регулювання забезпечення економічної безпеки фінансового сектора України» (О. Денисюк; 2016 рік) [48]; *наукова стаття* – «Інструменти та діагностика умов забезпечення економічної безпеки держави інструментами державного управління» (Л. Акімова; 2018 рік) [10]; *наукова стаття* – «Адміністративно-правові інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України» (Е. Казміришин; 2019 рік) [79]; *наукова стаття* – «Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз» (М. Жуков; 2020 рік) [70];

наукова стаття – «Інструменти адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки держави» (В. Люх; 2020 рік) [114]; *наукова стаття* – «Поняття та ознаки адміністративно-правових інструментів здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України» (В. Шевченко; 2023 рік) [287]; *дисертаційне дослідження з адміністративного права* – «Адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки» (Г. Лоркіпанідзе; 2024 рік) [110].

Отже, категорія «інструмент» все частіше використовується вченими при дослідженні різних адміністративно-управлінських проблем. Втім, означена категорія все ще залишається інноваційною, а кількість наукових робіт, що стосуються саме правового забезпечення економічної безпеки, порівняно невелика. Тож, подальші роботи в цьому напрямку пов'язані із одночасним розв'язанням одразу двох питань. По-перше, з'ясуванням змісту «адміністративних інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки». А по-друге, уточненням в цілому більш широкого й первинного поняття – «адміністративні інструменти»

Окремо варто зазначити, що національна економіка, як і національна економічна безпека України без сумніву знаходяться в критичному стані. Навіть до початку повномасштабного воєнного російського нападу національна економіка оцінювалась фахівцями здебільшого в негативному ключі.

Наприклад, «Національна економічна стратегія на період до 2030 року», що була затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 року № 179, сповіщає, що: «Україна отримала значні стартові можливості та ресурси після розпаду СРСР і здобуття незалежності – розвинений промисловий сектор, енергетичну та транспортну інфраструктуру, що відповідали потребам національної економіки. Проте, сьогодні через відсутність стимулів до модернізації та далекоглядної політики значна частина транспортної інфраструктури, енергетики, електричних та газових мереж перебувають у критичному стані, а експорт

країни на 54 відсотки складається з товарів з низькою доданою вартістю. ... Україні не вдалося реалізувати потенціал у природних ресурсах, географічному положенні та якості людського капіталу. ... Причиною недостатньої реалізації зазначеного потенціалу є проведення непослідовної політики протягом багатьох років. ... Якщо зростання ВВП в Україні залишиться на нинішньому рівні, досягнення поточного показника ВВП на душу населення в Польщі займе 50 років, а в Німеччині - майже 100. Для того, щоб досягти європейського рівня добробуту, необхідно закласти такі засади розвитку економіки, які забезпечать принаймні півтора-два десятиліття прискореного зростання і дадуть змогу надолужити втрачене» [199]. В контексті викладеного, мабуть зайвим буде доводити, що із зрозумілих причин стан економіки України з 2021 року аж ніяк не покращився, а управлінські підходи в сфері адміністрування економіки не виявляються достатньо ефективними.

В той же час, «Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року», що була затверджена Указом Президента України від 11.08.2021 року № 347/2021, також наводить свою оцінку стану економічної безпеки. З цього питання в названій Стратегії зазначено, що: «стан розвитку економіки України протягом останніх 10 років не давав змоги забезпечувати національні економічні інтереси. Протягом 2010-2019 років стан економічної безпеки оцінювався як незадовільний із погіршенням показників практично за всіма складовими до небезпечного рівня у 2012 році та 2014-2015 роках. ... Загалом показники всіх основних складових економічної безпеки залишаються низькими, що зберігає високими ризики прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки в довгостроковій перспективі» [232].

Варто зазначити, що показники економічної безпеки, про які ідеться в зазначені Стратегії, вимірювалися відповідно до «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року

№ 1277 [196]. При цьому саме Міністерство економіки України з означеного питання сповіщає, що: «за підсумками 2022-2023 років Мінекономіки не здійснювало оцінку інтегрального рівня економічної безпеки України в зв'язку з відсутністю в органів державної статистики можливості забезпечити збір, аналіз та поширення статистичної інформації в умовах введення в Україні воєнного стану...» [291].

З цього витікає, що офіційні показники стану економічної безпеки не лише демонстрували негативну тенденцію ще в 2021-му році але наразі вже тривалий час взагалі невідомі, або принаймні офіційно не оприлюднені. За таких умов, застосування нової правової категорії, якою є «адміністративні інструменти», дає шанс на віднаходження ще невикористаних можливостей забезпечення економічної безпеки. Саме цією можливістю і обґрунтовується актуальність обраної нами теми дослідження.

Мета цього дослідження полягає в визначенні поняття «адміністративні інструменти в сфері забезпечення економічної безпеки». Предмет дослідження становлять взаємовідносини в сфері «економічної безпеки».

Завдання дослідження потребують: з'ясувати співвідношення понять «адміністративні інструменти», «адміністративні форми», а також «правові методи»; виявити характерні ознаки, що притаманні «адміністративним інструментам у сфері забезпечення економічної безпеки»; визначити зміст категорії «адміністративні інструменти в сфері забезпечення економічної безпеки». Для виконання поставлених завдань використано загальнонауковий метод порівняння, який забезпечує пошук і виявлення схожості та розбіжності однотипових властивостей (ознак, змін, тенденцій розвитку) досліджуваних об'єктів» [280].

Одразу зауважимо, що дослідники в галузі адміністративного права наразі не доходять загальновизнаної думки не лише щодо природи та змісту поняття «правовий інструмент», але й навіть щодо доцільності використання цієї категорії при пошуку вирішення практичних правових проблем.

Так в 2020-му році М. Жуков зазначає, що: «сьогодні у доктрині адміністративного права продовжують паралельно існувати вчення про форми і методи адміністративно-правового регулювання та про інструменти діяльності публічної адміністрації. Спір між прибічниками двох концепцій і досі залишається актуальним і не вирішеним. Водночас зауважую, що вивчення інституту шляхом дослідження його форм і методів адміністративно-правового регулювання є більш повним. Одночасно із цим можна наголосити і на тому, що у вивченні адміністративного права у вищих навчальних закладах і у практичному втіленні адміністративних норм набагато простіше виглядає вчення саме про інструменти діяльності публічної адміністрації. Крім того, поділяючи вчення про форми і методи адміністративно-правового регулювання, доцільним є їх постійна трансформація. Так, сьогодні до форм адміністративно-правового регулювання не слід відносити організаційні дії, особливо дії внутрішнього направлення суб'єкта публічної адміністрації. Таким чином, сучасне вчення про форми адміністративно-правового регулювання, зокрема їхні види, повинно фактично повторювати за своїм змістом вчення про інструменти діяльності публічної адміністрації (мається на увазі їх види). Єдина відмінність між двома паралельно існуючими вченнями полягає в окремому дослідженні методів адміністративно-правового регулювання» [70].

Підкреслимо, що розгляд М. Жуковим співвідношення категорій «форми» та «інструменти» фактично побудований на відслідковуванні хронології трансформацій та розвитку адміністративно-правової думки. Отже, результати проведеного аналізу пояснюють існуючий стан речей, проте, не обґрунтовують подальших векторів або кроків удосконалення. Втім, якщо задатися питанням пошуку практичного способу поліпшення національної економіки та рівня забезпечення економічної безпеки держави, тотожність «адміністративно-правових форм» та «адміністративно-правових інструментів» зовсім не видається такою вже очевидною.

Так, «форми», як зовнішній прояв управлінської діяльності, завжди можуть розглядатись виключно в контексті роботи певного окремого суб'єкта. З цього приводу зауваження щодо недоречності віднесення організаційних дій до «форм адміністративно-правового регулювання», хоча й обґрунтоване історично, але втрачає свою практичну корисність. Адже багатоманітність «форм» організації та координації є очевидним та беззаперечним фактом, який не залежить від того, чи тягнуть такі «форми» за собою правові наслідки, чи ні. Означена багатоманітність витікає із щільного зв'язку різних за своєю суттю суспільних сфер/галузей – права та управління. Відтак багатоманітність «форм» адміністрування/управління безпосередньо впливає на якість управлінської діяльності певного суб'єкта адміністрування.

В той же час, «адміністративно-правові інструменти» на перший погляд видаються менш численними. Втім, якщо розглядати не лише їх суто правову складову але й змістовну частину, то остання буде пов'язана не з особливостями суб'єкта адміністрування, а із сферою управління (як то фінанси, податки, митна справа, економіка в цілому тощо, при цьому важко уявити собі ситуацію, коли реально діючі «адміністративні інструменти» в цих сферах не будуть мати правового характеру).

З викладеного витікає, що зміст «адміністративно-правових інструментів» на відміну від «адміністративних форм», нерозривно пов'язаний із специфікою сфери їх застосування. Враховуючи цю особливість, висновок про подібність вчення про «форми» та «інструменти» видається дещо передчасним. Втім перед сучасними дослідниками залишається дилема: який підхід використовувати при розгляді окремих адміністративних проблем – заснований на вивченні «форм», чи «інструментів».

З цього приводу в своєму докторському дисертаційному дослідженні Д. Кошиков підкреслює, що: «актуальні наукові публікації все частіше торкаються питання необхідності переходу на дослідження інструментів діяльності публічної адміністрації замість форм та методів адміністративно-

правового регулювання, що, з позиції відповідних авторів, обумовлено невідповідністю змісту останніх сучасній доктрині адміністративного права та потребам практичної діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Активними представниками вчення про інструменти діяльності публічної адміністрації є Р. Мельник та І. Патерило. (Втім, посилаючись на напрацювання М. Жукова, автор стверджує), що ґрунтовне вивчення окремих сфер адміністративно-правового регулювання потребує звернення саме до форм та методів адміністративно-правового регулювання, (адже) при дослідженні питань реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави не можна виходити з вчення «інструментів публічної адміністрації» з огляду на те, що відповідна діяльність нерозривно пов'язана також з активністю інституцій громадянського суспільства, які не відносяться до суб'єктів публічної адміністрації» [96, с. 256-257].

Наведене твердження дозволяє виділити важливу особливість, що притаманна категорії «інструмент» в сфері права. Так, виходячи із викладеного, певні «правові інструменти» належать виключно окремій соціальній групі або суб'єкту. Їх належність позначається тим словом, що додається до поняття «інструмент». Відтак можна казати про суто «адміністративні інструменти», тобто ті, які можуть використовувати суб'єкти державної адміністрації, а також про «публічно-адміністративні інструменти», тобто ті, використання яких належить й до компетенції органів місцевого самоврядування.

Але наведений перелік вочевидь не враховує всіх суб'єктів, які діють в сфері економічної безпеки держави. А саме: різноманітні інституції громадянського суспільства; а також самоорганізовані приватні особи, які належать до кола бізнес суб'єктів і здатні відігравати важливу роль в державно-приватному партнерстві (в тому числі в сфері безпеки); крім того існують також й суб'єкти міжнародного права, які можуть активно впливати на міжнародні відносини та економічну політику.

Отже, вплив перерахованих суб'єктів, або залишається поза увагою категорії «адміністративно-правові інструменти», що значно звузить дієвість цієї категорії, або ж пояснення потребує той момент, коли такий вплив набуває «правового», чи «адміністративно-правового» статусу.

При цьому, не варто забувати, що *правовими є ті норми, вимоги та правила, які прийняті із дотриманням належної процедури, відповідають власним якостям дієздатності суб'єкту їх ухвалення та додержання яких гарантується певним державним механізмом*. Цікаво, що виходячи із такого трактування сутності «правових норм, вимог та правил» можна віднайти приклади, в яких певні вимоги встановлюють зовсім не органи державної влади, чи місцевого самоврядування.

Згадані приклади особливо помітні в сфері економіки (тобто того повного циклу діяльності, що починається від виробництва й триває до споживання продуктів й послуг). Так, в сферах управління й економіки наразі загальновідомим є застосування стандартів для вирішення певних управлінських питань. Наприклад, таких як: підвищення конкурентоздатності або забезпечення високої якості тощо. Відомою система стандартів є ISO, також поширеними є стандарти HACCP або IRIS та інші. Нагадаємо деякі відомості про їх походження та призначення.

International Organization for Standardization (ISO) – міжнародна організація стандартизації. Метою її діяльності є ратифікація стандартів, розроблених спільними зусиллями делегатів від різних країн (в тому числі й України) [126]. «Міжнародна організація зі стандартизації, об'єднує світових експертів, щоб узгодити найкращий спосіб виконання завдань – від створення продукту до управління процесом. Будучи однією з найстаріших неурядових міжнародних організацій, ISO сприяє торгівлі та співпраці між людьми й компаніями в усьому світі з 1946 року» [293].

Варто підкреслити, що наразі в Україні далеко не всі стандарти ISO можна вважати обов'язковими. Деякі з них набувають такого правового

статусу, а в сфері дії інших українською державою створюються державні стандарти – ДСТУ.

Hazard Analysis and Critical Control Point (НАССР) – система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок [134]. «Система НАССР ... дозволяє гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації й контролю небезпечних чинників. Концепція НАССР була розроблена в 60-х роках минулого століття спільними зусиллями компанії «Pillsbury», збройних сил США і Національного управління з аеронавтики і космонавтики (NASA) під час роботи над американською космічною програмою. Система НАССР схвалена в усьому світі, зокрема, Комісією харчового кодексу (Комісія ООН — Codex Alimentarius) та Європейським Союзом, а також прийнята рядом країн, у т. ч. Канадою, Австралією, Новою Зеландією та Японією як обов'язкова до застосування. Найбільш важливим законодавчим актом ЄС, що регламентує сферу застосування НАССР, – є Директива 93/43/ЄЕС «Про гігієну харчових продуктів». Вона застосовується на всіх підприємствах, які працюють з харчовими продуктами» [255, с. 20-21].

Враховуючи викладене стає очевидним, що механізм правового унормування вимог НАССР на національному рівні аж ніяк не може бути простим. Крім того він вочевидь проходив різні етапи свого правового становлення й розвитку, як на міжнародному, так і на державному рівнях.

International Railway Industry Standard (IRIS) – міжнародний стандарт залізничної галузі. IRIS розроблений Асоціацією європейської залізничної промисловості (UNIFE), є загальноприйнятим глобальним методом оцінки систем управління бізнесом у всьому залізничному ланцюгу поставок. Він заснований на ISO 9001 і адаптований до конкретних вимог міжнародної залізничної галузі. Положення та рекомендації IRIS, які є обов'язковими для секторів рухомого складу та сигналізації з 2009 року, забезпечують прозорість аудиту постачальників залізничного транспорту та застосовуються до постачальників обладнання та компонентів [295].

Так, наявність сертифікації IRIS має підтверджувати опанування виробником належним чином побудованих бізнес процесів. Але в той же час, навіть якщо якість продукції виробника вкрай висока, він все одно не зможе бути конкурентним на відповідному міжнародному ринку, якщо не приєднається до виконання відповідного міжнародного стандарту. Адже його продукцію просто не будуть купувати аби не брати на себе непотрібну відповідальність.

В цьому контексті (хоча сутність системи IRIS полягає й зовсім не в тому) наявність сертифікату IRIS нагадує вхідний квиток у відповідну економічну галузь. А формує вимоги для отримання цього квитка аж ніяк не державна чи публічна адміністрація. З викладеного витікає висновок, що при управлінні сучасною економікою, а тим більше її безпекою неможна ігнорувати вплив, який здатні завдавати суб'єкти, що не відносяться до державної й публічної адміністрації.

В цьому випадку завдання держави полягає як раз в тому, щоб виявити можливості й потенціал такого впливу та перевести їх в площину адміністративного права (в широкому розумінні адміністрування як управління). При цьому адміністративні методи впливу (як обов'язковий складник) мають доповнити й підсилити об'єктивно існуючі економічні закономірності, зробивши їх тим самим більш керованими. Забезпечити все це можливо лише використовуючи категорію «адміністративно-правовий інструмент». Адже «адміністративно-правові форми» занадто сконцентровані на управлінському впливі окремого суб'єкта адміністрування і не здатні ефективно досягнути більш широке охоплення проблемних ситуацій де суб'єктом управління виступає держава в цілому.

1.3. Види адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки

В 2021-му році професор ННІ права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» О. Остапенко, досліджуючи адміністративно-правову природу безпеки населення України, наголосив, що: «одним з правових інструментів забезпечення і регулювання відносин у сфері безпеки є адміністративне право. ... Адміністративне право як інструмент протидії шкідливим і небезпечним факторам природного і техногенного змісту, що створюють умови та причини загроз і небезпек, можна вважати одним із спеціальних юридичних засобів досягнення такого стану адміністративно-правової захищеності безпеки, під час якого будуть відсутні позначені нами фактори» [142, с. 235-236].

З приводу викладеного, маємо визнати, що припущення щодо того, наче адміністративно-правовий, тобто належно врегульований державний управлінський вплив має достатній потенціал для того аби повністю нівелювати небезпеку певних природних факторів (наприклад, таких як цунамі) викликає сильні сумніви. Втім технологічний рівень людства постійно розвивається і саме адміністративне право здатне встановити вимоги для обов'язкового застосування новітніх напрацювань науки і техніки в суспільному житті (принаймні тих, що безпосередньо стосуються безпеки суспільства). Так, наприклад, людство ще не може впливати на запобігання землетрусам, але здатне встановити, скажімо, будівельні норми для сейсмічно-небезпечних регіонів. Отже, розмірковування О. Остапенка, щодо означеного питання, мають під собою обґрунтування. Разом із тим, із наведеного прикладу витікає припущення, що адміністративне право виступає вторинним безпековим інструментом, первинними в такому разі є отримання й використання відповідних технологій. Спробуємо з'ясувати, чи так це насправді.

Підкреслимо, що в межах нашого дослідження наведена вище цитата цікава не лише тим, що вона порівняно нова й сучасна, але й іншими складовими свого змісту. А саме, варто звернути увагу на те, що автор фактично наголошує – одним із важливих безпекових інструментів є адміністративне право *в цілому*. Ми не бачимо підстав оспорювати це твердження, оскільки адміністративне право забезпечує належне державне управління, а відтак і управління національною безпекою. Проте, якщо це твердження вірне, то: що є іншими основними інструментами національної безпеки, а також економічної безпеки держави?

Наразі найпростіше проаналізувати це питання на прикладі не права, а економіки. Так, загальновідомим є той факт, що основою будь-якої економіки є ресурси. При цьому, ресурси за своєю природою – завжди обмежені. Відповідно, потужнішою й сильнішою є та економіка, яка має більше ресурсів, найбільш ефективно розпоряджається наявними ресурсами та примножує їх. Отже, саме наявність ресурсів визначає безпековий потенціал економіки держави в цілому. Таким чином, глобальним або базовим безпековим інструментом держави є її економічний потенціал, який представляє з себе сукупність доступних ресурсів.

Схожа ситуація прослідковується й із військовим потенціалом держави. Або з науково-технологічним потенціалом. І навіть із демографічним потенціалом країни. Всі вони є відбиттям наявності сукупності специфічних ресурсів і водночас безпековими інструментами державного рівня.

Відтак, по аналогії із наведеними прикладами, адміністративне право як «інструмент безпеки держави», також повинно характеризуватись певним безпековим потенціалом. Проте, якщо право не є суто вторинним інструментом, то знову ж таки виникає питання: що в даному випадку є ресурсом такого потенціалу? Адже якщо неможна ідентифікувати відповідний ресурс, то і розглядати адміністративне право як самостійний безпековий інструмент також не варто.

З'ясовуючи який саме ресурс використовує й формує адміністративне право, слід згадати про те, що державне і публічне адміністрування вибудовує певну важливу частину взаємовідносин в суспільстві, управляє нею та врегульовує її. Отже, продуктом адміністративного права є наявність стійких, керованих «управлінських процесів», які забезпечені відповідними правовими механізмами та корисні для існування суспільства на певному історичному етапі його розвитку.

При цьому, категорія «управлінський процес» вочевидь нетипова для правової науки. Але, разом із тим, наприклад, наявність «системи менеджменту якості» в сфері господарства вже давно (щонайменше понад декілька десятиліть) розцінюється як додатковий ресурс підприємства або організації. При цьому, така система, в кінцевому результаті, й представляє собою упорядковані «управлінські процеси». Тож, по аналогії із викладеним, саме таке сприйняття сутності продукту адміністративного права і дозволяє розглядати цю галузь права як самостійний та вагомий «інструмент» національної й економічної безпеки.

Разом із тим, сама по собі наявність адміністративного права в державі ще нічого не говорить про зміст і якість цієї правової галузі. Отже, така ідентифікація безпекового «інструменту» фактично малоінформативна.

В свою чергу, «інструменти» в інших, перелічених нами сферах суспільного життя, вочевидь, можуть бути характеризовані більш точно, тобто можуть бути ідентифіковані на дрібнішому рівні, всередині самої галузі. Наприклад, інструментом формування військового потенціалу держави може виступати комплектування збройних сил необхідною кількістю вояків, а також технологічний рівень та кількість наявного озброєння.

Щодо економіки, то можна прослідкувати як із розвитком економічної думки поступово зміщуються акценти та на перший план висуваються економічні підходи, які спираються на нове розуміння відповідних інструментів. Прикладом окреслених трансформацій може слугувати

маркетинг, який в сфері економіки вже досить давно перестав асоціюватись виключно із «інструментом» реклами та продажів. На сьогоднішній день маркетинг розглядається здебільшого як: об'єктивна суспільно-економічна категорія ринкової економіки, «яка базується на її фундаментальних засадах і, перш за все, визначає єдино ефективну систему мислення суб'єктів підприємницької діяльності, яка, у свою чергу, визначає систему їх дій» [95, с. 5]. Таким чином, розвиток виробництва і перетворення якостей ринку призвели до того, що маркетинг набув властивостей якісно нового економічного «інструменту».

Спираючись на викладене, можна стверджувати, що кожна сфера суспільного життя та відповідна їй наукова галузь володіють власними галузевими «інструментами».

Отже, право, в тому числі право адміністративне, також повинно характеризуватися наявністю галузевих «інструментів». Підкреслимо, що на сьогоднішній день деякі такі «інструменти» вже доволі добре ідентифіковані. Так, до адміністративно-правових «інструментів» відносять, наприклад: нормативно-правові акти, адміністративно-правові договори тощо. Втім на наш погляд, класифікування адміністративно-правових «інструментів» наразі навряд чи слід вважати завершеним й повністю опрацьованим науковою спільнотою.

Аналіз сучасних наукових поглядів на адміністративно-правові «інструменти» в 2020-му році наводить, наприклад, В. Люх. Зокрема вчений, посилаючись на напрацювання інших дослідників, наголошує, що: «конкретні інструменти діяльності публічної адміністрації необхідно розкривати через призму системи її інституціонально-функціональних характеристик. (Так), на думку Р. Мельника, до інструментів діяльності публічної адміністрації включають нормативні акти публічної адміністрації, адміністративний акт та адміністративний договір [120, с. 9-10]. (Натомість) авторами підручника «Загальне адміністративне право», виданого за редакцією І. Гриценка, до переліку інструментів діяльності публічної

адміністрації віднесено адміністративний акт, адміністративний договір, акти-дії, плани, приватно-правові інструменти, нормативні акти, адміністративний розсуд, електронне урядування [73, с. 559-564]. (В свою чергу), колектив авторів підручника «Адміністративне право України. Повний курс», виданого у 2020 р., до інструментів публічного адміністрування відносить: нормативні акти, адміністративні акти, адміністративні договори, план та фактичні дії [5, с. 144]. (В. Люх стверджує, що саме останні) п'ять різновидів «інструментів» публічного адміністрування використовуються правоохоронними органами в процесі забезпечення фінансової безпеки держави» [114, с. 239].

Наведені відомості переконливо свідчать про те, що адміністративне право має власний набір «інструментів». Втім відмінності в перелічуванні наведених «інструментів» доводять, що дослідники вочевидь ще не виробили єдиних поглядів на список та критерії класифікації таких «інструментів» й навіть ще не створили їх остаточного переліку. Крім того, хоча перелічені галузеві адміністративно-правові «інструменти» і можуть застосовуватись для забезпечення національної безпеки, але вони вочевидь не є специфічними для економічної безпеки держави.

Узагальнюючи усе викладене можна дійти таких висновків. По-перше, національна безпека залежить від якісного використання сукупності корисних напрацювань і ресурсів у різних сферах суспільного життя. Відповідні напрацювання розрізняються за науковими галузями. В свою чергу, в такому ракурсі розгляду безпекової проблематики адміністративне право виступає повноцінним державним «інструментом» національної безпеки. По-друге, кожна наукова сфера, яка впливає на національну безпеку, характеризується власними галузевими «інструментами» (засобами). В свою чергу, проблема полягає в тому, що практичне використання категорії «адміністративно-правовий інструмент» насправді передусім має допомогти знайти відповідь на запитання: якими адміністративно-правовими засобами можна ефективно вплинути на певну безпекову ситуацію, в нашому випадку

на економічну безпеку держави? Натомість фактично всі ідентифіковані в літературі галузеві адміністративно-правові «інструменти» здебільшого стосуються загальної частини адміністративного права, а відтак їх зміст є універсальним для всієї цієї галузі права і не демонструє специфічного змістовного наповнення щодо вирішення проблем національної, а тим більше економічної безпеки.

Отже, визначення видів адміністративно-правових «інструментів» у сфері забезпечення економічної безпеки потребує вироблення критеріїв майбутньої класифікації галузевих правових «інструментів», яка має спиратись на особливу та спеціальну частини адміністративного права.

Варто підкреслити, що свого часу з'ясуванню особливостей адміністративно-правових «інструментів» власні наукові пошуки присвятили такі відомі вчені як: В. Абалкін, В. Авер'янов, Л. Акімова, В. Андрійчук, В. Антонов, О. Бандурка, В. Башук, Г. Білак, Ю. Ващенко, В. Галуцько, Р. Дацків, О. Джафарова, П. Дмитрук, Ю. Дубко, О. Дудченко, Т. Карабін, Ю. Ковбасюк, Т. Коломоець, В. Колпаков, В. Конопльов, В. Костицький, Ю. Крегул, С. Кузніченко, Д. Лук'янов, Д. Лученко, В. Малиновський, Р. Мельник, В. Нижник, О. Нікітенко, В. Пашинський, Є. Петров, С. Погребняк, Г. Поліщук, В. Поярков, М. Сергієнко, В. Смородинський, Ю. Старілов, В. Хоменко, С. Чумаченко, С. Шатрава, В. Шевченко та інші науковці.

Крім того, при проведенні цього дослідження вкрай корисними стали такі наукові роботи як: *наукова стаття* – «Інститут інструментів діяльності публічної адміністрації у системі адміністративного права України» (І. Патерило; 2013 рік) [144]; *наукова стаття* – «Проблеми сучасного розуміння інструментів діяльності публічної адміністрації» (І. Патерило; 2014 рік) [145]; *наукова стаття* – «Адміністративно-правові інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України» (Е. Казміришин; 2019 рік) [79]; *тези доповіді* – «Поняття та види адміністративно-правових засобів забезпечення економічної безпеки

органами Національної поліції України» (В. Толочко; 2019 рік) [271]; *наукова стаття* – «Правовий аналіз нормативно-правових актів, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України» (Г. Лорткіпанідзе; 2023 рік) [111].

Спираючись на аналіз правової літератури, слід зазначити, що на сьогоднішній день: «категорія «адміністративно-правовий інструмент» об'єднує (доволі) широкий перелік інструментів діяльності публічної адміністрації, які різняться за своєю юридичною природою та призначенням. (Крім того), у науковій літературі можна зустріти різні підходи до виокремлення видів інструментів діяльності публічної адміністрації» [79, с. 80]. Все це ускладнює аналіз і без того непрості проблеми адміністративно-правових «інструментів».

Разом із тим, сама тенденція щодо запровадження категорії «правовий інструмент» виникла не так давно. А її розвиток пов'язаний із переосмисленням змісту «державного управління», яке на сучасному етапі становлення демократичного суспільства в незалежній Україні все більше асоціюється із «публічним адмініструванням».

З цього приводу ще в 2013-му році І. Патерило вказував на те, що: «необхідною та своєчасною виглядає заміна категорії «форми державного управління» поняттям «інструменти діяльності публічної адміністрації», під яким варто розуміти усю сукупність засобів, які використовуються суб'єктами публічної адміністрації для регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері публічного управління» [144, с. 288].

Трохи згодом І. Патерило розвиває та більш докладно обґрунтовує свою думку, звертаючи увагу на те, що: «у розвинених європейських країнах (Німеччина, Франція та ін.) не вживаються такі категорії, як «форма державного управління», «форма управлінської діяльності», «правові» або «неправові форми управління» та «форми публічного адміністрування». (Вчений наголошує): з аналізу європейської літератури можна зробити висновок, що для позначення нормативних та адміністративних актів

публічної адміністрації, адміністративних договорів тощо широко використовується категорія «інструменти» діяльності публічної адміністрації. Наприклад, у Франції односторонній адміністративний акт розглядається як ключовий «інструмент» адміністративної діяльності, а адміністративні договори – як «інструменти» або «юридичні інструменти» публічно-приватного партнерства. Категорія «юридичні інструменти» застосовується також і Радою Європи для позначення конвенцій та рекомендацій» [145, с. 99].

В своїх твердженнях науковець посилається на такі джерела як: Управління юридичної та адміністративної інформації (DILA), яке підпорядковане службам прем'єр-міністра Франції (сайт джерела побудовано по принципу аркушів громадянської енциклопедії) [297; 298]; Рекомендації Rec(2001)10 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейського кодексу поліцейської етики [247]; інші джерела, переважно французького походження.

В свою чергу, спираючись на викладене можна стверджувати, що розвиток поняття «правовий інструмент» пов'язаний із широким трактуванням категорії владний суб'єкт адміністративно-правових відносин, яке характерно на сучасному етапі розвитку для демократичного суспільства.

Разом із тим, пошук місця, яке займає категорія «інструмент» серед інших адміністративно-правових конструктів, досі продовжується. Наприклад, з цього приводу в 2019-му році В. Толочко, фактично розглядаючи «адміністративно-правові інструменти» як специфічні «правові засоби», зауважує: «термін «засіб» дуже близький за своїм змістом до термінів «спосіб», «метод», «захід», які у значній мірі навіть збігаються. Аналіз зазначених категорій дає можливість стверджувати, що їм притаманні як спільні, так і відмінні риси. Спільними для засобу, способу та заходу є те, що вони характеризують діяльність, яка дає можливість здійснити щось, досягти чогось. Відмінні риси між ними лежать у площині числової форми: «засіб» визначає одиничну дію; «спосіб» може проявлятися як в одиничній,

так і в множинній діях; «захід» завжди характеризує множину. Найбільш загальною категорією є «метод». Тим самим метод, захід, спосіб та засіб адміністративно-правового регулювання можуть співвідноситись як ціле і частини» [271, с. 235-236].

На наш погляд, викладене названим автором припущення, потребує більш докладного вивчення, адже визначення співвідношення поняття «адміністративно-правовий інструмент» із іншими адміністративно-правовими категоріями здатне завдати суттєвого впливу на класифікацію відповідних засобів та виявлення їх видів.

Із усього викладеного також витікає, що незважаючи на недостатню теоретичну розробленість поняття «адміністративно-правовий інструмент», ця категорія є важливою складовою побудови демократичних суспільних відносин. Отже, в умовах світового загострення протистояння демократій та авторитарно-диктаторських режимів різного толку, опрацювання проблематики «адміністративно-правових інструментів», як складової національної безпеки та економічної безпеки держави, набуває значної додаткової актуальності та суто практичного значення.

Тож, мета цього дослідження передбачає виявлення та класифікацію видів адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки держави. Предмет дослідження становлять взаємовідносини в сфері публічного управління та економічної безпеки держави.

Завдання дослідження вимагають: розглянути особливості ідентифікованих в юридичній літературі «адміністративно-правових інструментів»; виявити групи «адміністративно-правові інструменти», використання яких є дієвим при забезпеченні економічної безпеки держави; зробити висновки щодо критеріїв розрізнення «адміністративно-правових інструментів» та запропонувати їх класифікацію з урахуванням особливостей їх впливу на національну й економічну безпеку.

В дослідженні використано загальнонауковий метод класифікації, завдяки якому відбувається систематизація знання й розподіл об'єктів дослідження по групах, залежно від визначених ознак [85].

Зазначимо, що перед тим, як щось класифікувати, непогано мати принаймні приблизний перелік об'єктів для класифікування. В нашому випадку складання відповідного списку видається не такою вже й простою задачею. Адже, з одного боку, в контексті сучасного «інструментального» підходу доволі небагато «інструментів» чітко ідентифіковано та глибоко вивчено. А, з іншого боку, пам'ятаючи про прослідкований вище історичний зв'язок категорії «інструмент» із категорією «форма», слід визнати, що вичерпний перелік останньої не складав ніхто й ніколи. Це пояснюється численністю і багатоманітністю існуючих та потенційно можливих форм, з якої витікає неможливість й недоцільність унормування всіх їх у правотворчій практиці. Отже, враховуючи наведену аналогію, нам також не варто розраховувати на вичерпність при складанні списку «адміністративно-правових інструментів». Натомість, визначаючи види відповідних «інструментів», передусім доцільно зосередитись на їх класифікуванні (тобто виявленні певних груп), а також відслідковуванні наявності безпосереднього зв'язку визначених класів із економічною безпекою держави.

Іншою проблемою, яка ускладнює проведення дослідження, виступає відсутність вже апробованих, чи принаймні достатньо обґрунтованих ознак для класифікації не просто галузевих «адміністративно-правових інструментів», а саме тих із них, що пов'язані із економічною безпекою. Розв'язати цю проблему можна декількома шляхами. Так, один з підходів передбачає ретельне виявлення характеристик кожного «інструмента» з наступним порівнянням між собою всіх виявлених елементів для всіх досліджених «інструментів». Саме таким чином гарантовано будуть отримані відповідні класи або групи. Але при обранні цього шляху, навіть при невеликій кількості досліджуваних «інструментів» (від 5-ти до 10-ти), кількість напрацьованого матеріалу буде значно перевищувати будь-який

розумний об'єм для нашої дослідницької роботи. Отже, ми оберемо інший підхід, який передбачає усвідомлене обмеження кількості показників, за якими аналізуються характеристики кожного окремого «інструменту». В такому разі, кількість матеріалу дослідження буде прийнятною, а той факт, що перелік досліджуваних «інструментів» неповний та невичерпний, не буде мати критичного значення.

Тож, для подальшого дослідження вкрай важливо якісно відібрати й обґрунтувати ті показники, за якими будемо аналізувати окремі «адміністративно-правові інструменти». Вирішуючи цю задачу, слід згадати, що поняття «інструмент» міждисциплінарне. Отже, для визначення відповідних характеристик (критеріїв) цілком допустимим буде скористатись аналогією з іншими сферами знань. Для більшої очевидності обраних показників використаємо галузь економіки, а саме, виробництво.

Так, будь-хто, хто колись бачив якийсь «інструмент виробництва», прилад або механізм, перш за все задається питанням: для чого він призначений? А друге питання буде торкатися сфери застосування цього інструменту. Зазвичай визначити це можна знаючи хто із ним працює. Так, скажімо, пила столяра, буде значним чином відрізнятись від пили фахівця, який працює з металом. Отже, саме ці два показника (для чого призначений інструмент та хто є суб'єктом його використання) ми і покладемо в основу подальшого дослідження.

Визначившись із критеріями, перейдемо до послідовного характеризування відомих й добре ідентифікованих «адміністративно-правових інструментів». Першим з них, про який в тому, чи іншому вигляді згадують фактично всі дослідники, є «юридичний акт».

У Великій українській енциклопедії (ВУЕ) П. Рабінович так визначає зміст поняття «юридичний акт»: це «волевиявлення держави (її органів, посадових осіб), формально обов'язкове для виконання. Соціальна роль державного юридичного акта полягає у тому, що через нього держава об'єктивує, виражає свою волю, доводить її до відповідних суб'єктів,

створює формально обов'язкові передумови для узгодження з цією волею поведінки учасників суспільного життя. Цим держава впливає на поведінку громадян, діяльність різноманітних об'єднань та угруповань, реалізує у правовій формі свої функції. Існують інші форми волевиявлення держави (заяви, звернення, ноти тощо), однак вони, як правило, не містять обов'язкових приписів» [241].

Таке трактування на сьогоднішній день виглядає трохи застарілим, адже в ньому відсутній акцент на публічній складовій, яка притаманна управлінню в демократичній державі. В той же час, запропоноване формулювання доволі чітко пояснює призначення «юридичних актів», яке полягає в правовому регулюванні суспільних відносин.

Розглядаючи властивості «юридичного акту» як адміністративно-правового «інструменту», ми одразу стикаємось із передбачуваним ускладненням, яке становить велика кількість різноманітних видів «юридичних актів» та неменша численність підходів до їх класифікації.

В цьому контексті можна згадати, наприклад, про управлінські акти органів влади та акти публічної адміністрації. За своєю природою всі ці акти є адміністративними й сприяють забезпеченню належного державного функціонування. Проте, між собою означені акти відрізняються за їх видавцем, а відповідно і межею та силою дії. З цієї причини відповідні акти навіть наділені власними назвами. Ці назви широковідомі, наприклад: закони, укази, постанови, накази, розпорядження тощо.

Із викладеного витікає, що сам «юридичний акт» – це категорія комплексна й для адміністративного права універсальна, яка не несе відомостей про конкретний зміст акту або його видавця, адже для ідентифікації «юридичних актів» існують інші уточнюючі категорії.

Другим підходом, за яким диференціюється сфера застосування «юридичних актів», є їх розподіл: на такі, що розраховані на тривале й багаторазове використання, тобто «нормативно-правові акти»; й ті акти, які мають адресне спрямування і передбачають одноразове правозастосування.

«Юридичні акти» цієї групи можуть називатись «правовими актами» або «адміністративними актами».

Зважаючи на викладене, варто наголосити, що згідно із Законом України «Про адміністративну процедуру», від 17.02.2022 року № 2073-IX, термін «адміністративний акт» визначається як: «рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб)» [170, ст. 2].

Спираючись на викладене, маємо визнати, що означений розподіл «юридичних актів» цілком обґрунтований та корисний, але він виходить за межі показників, обраних нами для аналізу. Отже, продовжувати розгляд цього підходу в рамках даного дослідження недоцільно тому, що він не дає конкретизованої інформації про зміст та значення відповідних актів безпосередньо в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Втім, треба зазначити, що в науковій правничій літературі представлені доволі цікаві й якісні спроби класифікувати різноманітні «нормативно-правові акти» за їх змістом та значенням саме для національної безпеки. Прикладом такої роботи є дослідження 2023-го року Г. Лорткіпанідзе. Спираючись на власний аналіз законодавства, вчений стверджує, що: «умовно акти, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України можна поділити за такими критеріями: – акти, якими встановлено загальні засади реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України; – акти, які визначають правовий статус суб'єктів реалізації адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення національної безпеки; – акти, які встановлюють стратегічні напрямки розвитку системи забезпечення національної безпеки України; – акти, які визначають спеціальні питання внутрішньої реалізації адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України; – акти, які

визначають процедуру укладання та забезпечення виконання адміністративних договорів у сфері забезпечення національної безпеки; – акти, які визначають особливості застосування організаційних інструментів у сфері забезпечення національної безпеки» [111, с. 164].

Втім означена спроба класифікувати нормативно-правові акти здебільшого (тобто майже вся) побудована на аналізі змісту і спрямованості тільки Законів України. В наведеній цитаті класифікація фактично не враховує підзаконні нормативно-правові вимоги, отже, вона певним чином обмежена обраним кутом зору. При цьому, не дивлячись на те, що дослідник згадує різні інструменти (наприклад, такі як адміністративний договір, в цьому контексті автор зокрема вказує на Закон України «Про міжнародні договори України» [219]), насправді вчений класифікує виключно «нормативно-правові акти» (що видно із назв документів, на які посиляється науковець).

Підсумовуючи викладе, можна стверджувати, що є всі підстави розглядати «юридичний акт» як: загальний, тобто універсальний і комплексний «правовий інструмент адміністрування» й реалізації владних повноважень вкрай широкої групи суб'єктів.

Наступним найпоширенішим «інструментом» є «адміністративний договір». Наразі особливостям цього правового явища присвячено багато наукових досліджень. Але на сьогоднішній день існує чітке законодавче визначення терміну «адміністративний договір». В контексті викладеного також варто наголосити, що означене поняття пройшло певний шлях свого удосконалення та розвитку.

Так, вперше термін «адміністративний договір» було закріплено в Кодексі адміністративного судочинства України (КАС) у 2005-му році в момент видання цього Кодексу. «Адміністративний договір» трактувався Кодексом як: «дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди» [86, ст. 3].

Наприкінці 2017-го року термін «адміністративний договір» було переформульовано. І на теперішній час КАС визначає його як: «спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг» [86, ст. 3].

Звернемо увагу на те, що законотворець використовує узагальнюючу назву для суб'єктів однієї із сторін укладання адміністративних договорів – суб'єкти владних повноважень. Отже, адміністративні договори, як і «юридичні акти» є універсальними «адміністративно-правовими інструментами», що належать широкому колу суб'єктів владних повноважень. Втім призначення адміністративних договорів є іншим. Вони спрямовані на врегулювання питань публічно-приватного партнерства.

Максимально близьким правовим «інструментом», подібним за своєю сутністю до адміністративного договору, є міжнародний договір України. Врегулювання особливостей цього правового «інструменту» реалізовано на рівні національного закону.

Так, Закон України від 29.06.2004 року № 1906-IV визначає, що: «міжнародний договір України – (це) укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо)» [219, ст. 2].

Наразі в якості «адміністративно-правових інструментів» міжнародні договори України обираються вченими-адміністративістами для дослідження значно рідше за адміністративні договори. Пояснити це можна тим, що сфера їх вивчення ближча до міжнародного права. Але, в той же час, міжнародні договори України, відповідні компетенції органів влади та порядок укладання таких договорів беззаперечно мають адміністративну природу. В свою чергу, міжнародні договори України із адміністративними договорами поєднує й те, що вони призначені для врегулювання певних питань партнерства.

Окрім різних форм укладання міжнародних договорів України (як то угода, конвенція, пакт тощо) такі договори розрізняються: за суб'єктами, що уповноважені на їх укладання; змістом і спрямованістю угоди; а також особливостями процедури щодо ратифікації, затвердження, прийняття, приєднання тощо.

Із цілком зрозумілих причин, серед усіх можливих міжнародних договорів України, для нашого дослідження найбільш важливе значення мають ті, що укладаються із економічних питань від імені Уряду України. Очевидним також є, що подібні договори мають безпосередній вплив на економічну безпеку нашої держави, а їх значення в контексті євроінтеграційних процесів у майбутньому буде тільки підвищуватись.

Враховуючи викладені особливості варто наголосити, що відповідно до вимог статті 9 Закону України «Про міжнародні договори України»: ті міжнародні договори, які укладаються із загальноекономічних питань підлягають обов'язковій ратифікації. Остання завжди має здійснюватися шляхом прийняття відповідного закону про ратифікацію (наприклад, такого як: Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу "Цифрова Європа" (2021-2027)» [230]; або Закон України «Про ратифікацію Угоди про цифрову торгівлю між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії» [231] тощо). Отже, головним або ключовим

суб'єктом, який бере участь у складній процедурі укладання та визнання загальнооекономічних міжнародних договорів України обов'язковими для України, є Верховна Рада України. Зазначена особливість вже не дає можливості розглядати відповідні міжнародні договори України як універсальний «адміністративно-правовий інструмент».

Таким чином, виявлена особливість доводить необхідність обґрунтування переліку окремих класів «адміністративно-правових інструментів». З цього приводу варто зазначити, що ще в 1999-му році Ю. Битяк та В. Зуй вказували на те, що: «більшість адміністративістів вважає, що (система адміністративного права) складається з двох частин: загальної й особливої, що зумовлюється сутністю і специфікою державного управління, його багатогалузевим характером і необхідністю постійного вдосконалення. (Втім науковці підкреслювали, що в) деяких наукових працях мова йде і про спеціальну частину» [2, с. 26].

На сьогоднішній день багато підручників адміністративного права орієнтується саме на трискладову структуру системи адміністративного права. Наприклад, мультимедійний підручник НАВСУ, виданий в 2017-му році, розглядає спеціальну частину адміністративного права як таку, що поєднує в собі відомості про: «норми, які регулюють адміністративно-правову діяльність суб'єктів управління конкретними сферами. Наприклад, адміністративна діяльність органів внутрішніх справ, адміністративна діяльність органів митного контролю тощо» [7].

Отже, за аналогією із загальною, особливою та спеціальною частинами адміністративного права, видається доцільним ідентифікувати міжнародні договори України із загальнооекономічних питань як «спеціальний адміністративно-правовий інструмент». При цьому спеціалізація цього «інструменту» полягає в сфері «забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України» [219, преамбула].

Аби не вважати виявлений «спеціальний адміністративно-правовий інструмент» випадковим виключенням із загальної системи, варто навести й інші приклади таких правових засобів. У якості такого прикладу можна запропонувати «санкції».

Закон України «Про санкції» № 1644-VII видано від 14.08.2014 року. Цей нормативно-правовий акт було прийнято на «потребу невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України» [234, преамбула]. Отже, саме в цьому і полягає спеціалізація та сфера застосування санкцій. Наразі названий Закон містить два з половиною десятки різноманітних варіантів санкцій і цей список невиключний, тобто може мати продовження.

Суб'єктами застосування санкцій є Верховна Рада України, Президент України та Суд. Тож, коло суб'єктів, які можуть застосовувати цей правовий інструмент, невелике й доволі чітко конкретизоване. Згідно із Законом «санкції» представляють з себе спеціальні економічні й інші обмежувальні заходи, а їх застосування спрямоване на захист національних інтересів й національної безпеки. Таким чином, санкції мають ті основні властивості, які дозволяють характеризувати їх як «спеціальний адміністративно-правовий інструмент». Конкретні приклади накладених «санкцій» міститься на офіційному сайті Апарату РНБО України де розміщено «Державний реєстр санкцій». Вказаний реєстр є офіційним джерелом інформації, створеним для надання безоплатного публічного доступу до актуальної та достовірної інформації про суб'єктів, щодо яких застосовано санкції. Наразі в ньому містяться дані про 10 504 підсанкційних фізичних осіб та 7 411 підсанкційних юридичних осіб [53].

Виявивши приклади загальних та спеціальних «адміністративно-правових інструментів», для повноти дослідження необхідно також знайти й приклади «інструментів», які відносяться до особливої частини адміністративного права. Як відомо, остання містить норми, спрямовані на впорядкування суспільних відносин у певних сферах суспільного життя.

Наразі в науковому товаристві трактування змісту особливої частини адміністративного права (доречи, як і спеціальної) неоднозначне. Втім поширеною є думка, що особлива частина адміністративного права стосується для «...регулювання відносин, що виникають в окремих галузях управління. Ця частина (адміністративного права) об'єднує: 1) адміністративно-правові засади організації матеріального виробництва (управління народним господарством); 2) соціально-культурне та 3) адміністративно-політичне будівництво»[3, с. 31].

Тобто особлива частина адміністративного права охоплює собою регулювання в сфері економічної діяльності держави. Отже, вона безпосередньо пов'язана із економічною безпекою держави. При цьому, зазначене адміністрування стосується повноважень великої кількості різноманітних суб'єктів. Тож, при розгляді відповідних інструментів доцільно робити акцент не на окремих владних суб'єктах, а на особливостях економіки (економічних проблемах) та підходах до їх адміністративно-правового вирішення. Тобто на призначенні окремих «адміністративно-правових інструментів», яке характеризує їх змістовне наповнення в сфері економіки.

Прикладами відповідної економічної проблематики є: стимулювання інвестування економіки; стимулювання регіонального розвитку економіки шляхом створення вільних економічних зон; стимулювання розвитку пріоритетних галузей виробництва шляхом створення промислово-фінансових груп; управління монополізацією економіки; роздержавлення власності (приватизація) тощо.

Одним із типових «інструментів» вирішення окреслених вище задач, на наш погляд, є правові режими. Оскільки встановлення та застосування правових режимів є доволі складним явищем, а його чітке законодавче визначення відсутнє, то в фаховій правничій літературі існує велика кількість пояснень і трактувань щодо змісту та сутності цього поняття.

В той же час, правові режими вже доволі тривалий час активно досліджуються науковцями-правниками. Наприклад, ще в 2011-му році І. Соколовою була захищена дисертація на тему «Правовий режим: поняття, особливості, різновиди». Дослідниця дійшла висновку, що правовий режим доцільно трактувати як: «засновану на загальних засадах (типах) регулювання сукупність взаємопов'язаних між собою правових засобів, які забезпечують стійке нормативне впорядкування певної сфери суспільних відносин, виражають ступінь жорсткості юридичного регулювання, сприятливості чи несприятливості для задоволення інтересів суб'єктів права, припустимий рівень їх активності» [261, с. 36]. Отже, дослідниця недвозначно ідентифікує правовий режим саме як складний засіб, тобто як «адміністративно-правовий інструмент».

Крім того, навіть із одного цього визначення випливає, що правові режими призначені для стимулювання або обмеження інтенсивності суспільних відносин в певних сферах суспільного життя. Отже, для забезпечення поточних потреб правові режими мають характеризуватися гнучкістю і варіативністю. Очевидним також є, що серед усієї багатоманітності правових режимів безпосередньо стосуватись сфери економіки та економічної безпеки буде лише їх частина. Наприклад, такі правові режими як: податковий режим, митний режим, дозвільний режим тощо. Прикладом нормативно-правового акта, який застосовано для регулювання певного правового режиму є скажімо Наказ Міністерства фінансів України від 31.05.2012 року № 657»Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму» [178].

Завершуючи дослідження, важливо наголосити, що економіка потребує вирішення великої кількості управлінських питань. Отже, й арсенал «адміністративно-правових інструментів» в цій сфері суспільного життя має характеризуватися розширенням, розвитком, удосконаленням, запозиченням або виробленням нових «адміністративно-правових інструментів». Приклад, переліку випробуваних в міжнародній практиці адміністративно-правових

інструментів, які в своїй більшості можуть бути корисними і в сфері економіки на національному рівні, представлений на голландському веб-ресурсі PDC Information Architecture – EU Monitor [296].

1.4. Суб'єкти застосування та нормативне закріплення адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки

Наразі поняття «економічна безпека держави», як відомо, не має нормативно закріпленого визначення в національному законодавстві. Втім цей безпековий напрям безсумнівно наділений неабияким значенням для існування будь-якої держави. Тож, недаремно згадування про нього міститься вже в самому Основному Законі України. Так, стаття 17 Конституції проголошує, що: «...забезпечення ... економічної ... безпеки є найважливіш(ою) функці(єю) держави (й) справою всього Українського народу» [88, ст. 17].

З викладеного витікає, що опікуватись станом економіки мають без виключення всі державні органи, всіх гілок влади в сукупності, а також народ України в цілому. Такий підхід хоча й переконливо свідчить про важливість проблематики «економічної безпеки», але спричиняє й певні незручності. Так, визнаючи той факт, що і держава, і народ беззаперечно мають свою суб'єктність, все ж при використанні такої термінології досить складно зрозуміти хто саме і головне, що саме має робити, адже обидві зазначені в Конституції України категорії є занадто крупними та узагальненими.

В цьому контексті доволі цікавим є те, що окрім процитованого твердження означена стаття Конституції України містить ще 6-ть частин. При чому, в більшості з них ідеться про такі суб'єкти як Збройні Сили, або інші військові формування. Отже, може скластися хибне враження, що захищати «економічну безпеку» слід передусім військовим шляхом.

Враховуючи історичний досвіт імперій та колоніальних країн, а також незадовільний сучасний стан світової колективної безпеки, повністю відкинути (тобто ігнорувати) роль військових засобів у розвитку й підтримуванні належного рівня функціонування економіки, нажаль, неможна (Афганістан, Сирія, Африка – це переконливі й доволі сучасні приклади та жертви цього підходу і цей перелік можна продовжувати). Тож, як це й не дивно для XXI століття, досягнення економічних цілей варварським військовим шляхом все ще не відійшло в минуле.

Але для сучасної незалежної України таке використання військового потенціалу повністю нетипове. Адже Збройні Сили України виконують завдання, які спрямовані виключно на забезпечення суверенітету й територіальної цілісності нашої держави. І навіть перетин українськими військами кордону із Курською областю, яка формально належить російському агресору, не порушує цієї тези. Адже означений крок пов'язаний із військово-політичним маневром, здійсненим Україною за для власного захисту, а не з метою отримати доступ до певної території як джерела корисної сировини, чи іншого ресурсу або економічного важелю.

В продовження висловленої думки підкреслимо, що наразі чинне національне законодавство чітко розмежовує протидію загрозам воєнного та невоєнного характеру. А саме, Закон України «Про національну безпеку» оперує поняттями: «воєнна безпека» (яка передбачає захищеність від воєнних загроз); «державна безпека» (стосується захищеності від загроз невоєнного характеру); «громадська безпека і порядок» (спрямована на «захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина...») [220, ст. 1].

Об'єднуючи усі ці безпекові напрями, «національна безпека» визнає сталий розвиток національної економіки одним з фундаментальних національних інтересів України. А відповідний нормативно-правовий акт підкреслює, що державна політика в сферах національної безпеки, а також оборони спрямовується на забезпечення «економічної безпеки».

Втім, як самостійний окремий напрям «економічна безпека» Законом України «Про національну безпеку» фактично не розглядається. А отже, не виокремлюються й коло конкретних суб'єктів, що мають нею опікуватись. Не прояснює ситуацію й згадування в статті 17 Конституції України правоохоронних органів держави, які мають забезпечувати державну безпеку і захист державного кордону України. Адже вичерпного переліку означених органів також не наводиться.

Разом із тим, розгляд проблематики забезпечення належного стану економіки аж ніяк не обмежується суто безпековим підходом. Свідчення цього твердження можна без зусиль прослідкувати в національному законодавстві.

В цьому контексті слушними є зауваження Д. Парманова. В 2020-му році науковець, узагальнюючи роботи інших дослідників з юридичних питань «підприємництва», наголосив, що: «проблема забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності ... набула особливої значимості у зв'язку з тим, що у статті 42 Конституції України (було) вперше закріплено право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [143; 88; 251]. Однак, закріплення певних цінностей не забезпечує їх практичної реалізації та захисту, для чого провідне значення мають інституційний компонент, вдосконалення існуючих і розробка нових засобів захисту, постійний моніторинг господарських відносин на предмет появи нових порушень прав суб'єктів підприємницької діяльності, переоцінка ролі суб'єктів захисту відповідно до актуальних змін у сфері підприємництва» [281, с. 14; 143, с. 20-21].

Підібрані вченим цитати фактично вказують на «підприємництво» як на основу нормальної ринкової економіки. Але навіть «підприємництву», про яке можна стверджувати, що воно витікає з об'єктивних закономірностей існування людської спільноти, все ж замало самого лише простого дозволу. На думку названих вище науковців, яку ми повністю поділяємо, «підприємництву» обов'язково потрібні також додаткові підтримуючі умови.

Такі, що забезпечують принаймні справедливість, безпеку та більш-менш рівні правові умови для всіх учасників відповідної діяльності. Інакше «підприємництво», яке і без того представляє з себе діяльність, яка здійснюється на власний ризик [40, ст. 42; 225, ст. 1], буде занадто вразливим до різноманітних загроз.

Розмірковуючи про «ризикову» природу «підприємництва», варто також враховувати світовий досвід, який показує, що лише 5-8% (за іншими джерелами 5-10%) населення країни є представниками підприємницьких кіл та має хист до підприємницької діяльності [14, с. 14; 81, с. 15]. Отже, ризикова природа «підприємництва» певним чином відлякує пересічних громадян, адже вимагає від осіб, які займаються відповідною діяльністю, додаткової уваги та зусиль без вагомих гарантій досягнення успіху. Відтак лише один з двадцяти працездатних людей захоче займатись «підприємництвом». А всі інші, навіть маючи необхідні навички і знання, все ж віддають перевагу позиції найманого працівника або службовця. І така статистика вірна навіть для розвинутих у економічному вимірі країн. Тож, демографічна частка осіб, які забезпечують рушійну потужність економіки, насправді обмежена та зовсім невелика.

В цьому контексті варто наголосити, що в березні 2021 року Президент України В. Зеленський, виступаючи на форумі «Україна 30. Малий і середній бізнес та держава», підкреслив, що: «малий і середній бізнес – це основа економіки, що створює 60, а іноді й більше відсотків ВВП (валовий внутрішній продукт, тобто вартість усіх товарів і послуг у ринкових цінах, створених на економічній території країни за той чи інший період, за винятком вартості їхнього проміжного споживання [29]), 7 млн робочих місць та майже 40 відсотків податкових надходжень» [117].

Виходячи із викладеного, держава не повинна обмежуватись стимулюванням та підтримкою виключно великого бізнесу, а навпаки має охоплювати своїм впливом і захистом усіх, навіть найдрібніших, підприємців.

В той же час, здатність держави опікуватись економікою країни безпосередньо залежить від наявних бюджетних коштів. В цьому контексті незайвим буде наголосити, що на додачу до 40 відсотків податкових надходжень, які створює малий і середній бізнес, ще близько 40 відсотків надходжень до державного бюджету збирається за рахунок реалізації митної політики. При цьому, підкреслимо, що митна політика, реалізується вже зовсім іншою групою суб'єктів, наприклад, таких як Державна митна служба України.

Аналітичний портал «Слово і діло» в 2023 році, посилаючись на дані Міністерства фінансів, повідомив про таку статистику об'ємів грошей, які до держбюджету перераховувала Державна митна служба України. Так: у 2014-му році відповідні надходження до держбюджету України становили 38,3% від загальної суми доходів; у 2015-му році – 38%, у 2016-му році – 38,4%; у 2017-му році – 39,9%; у 2018-му році – 39,8%; у 2019-му – році – 37,4%; в 2020-му – 33,7%; у 2021-му році – 38,3% і в 2022 році – 17,8% [258].

«Провали» 2020-го та 2022-го року вочевидь спричинені добре відомими але різними за своїм походженням причинами. Так, зниження надходжень у 2020-му році може пояснюватись наслідками пандемії коронавірусних захворювань, так званого COVID-19, перші випадки якого було виявлено у людини в грудні 2019 року [93]. Що ж до «падіння» показників 2022-го року, то його причиною безперечно є повномасштабний російський воєнний напад. Викладене переконливо свідчить про те, що фінансові відношення та економіка країни в цілому чуттєво реагують на виклики й ризики найрізноманітнішої природи.

Втім ситуація із стійкістю, коливаннями, розвитком та станом економіки насправді ще більш складна. Справа в тому, що навіть при забезпеченні належних правових умов для «підприємництва», а також відсутності значних поточних об'єктивних загроз, підтримання належного стану економіки все одно буде потребувати спеціальних цілеспрямованих

зусиль. Прикладами, які пояснюють сутність цієї тези, можуть служити співвідношення таких явищ як «інфляція» та «економічне зростання».

«Інфляція» у найбільш спрощеному та узагальненому значенні зводиться до зменшення покупної вартості грошей. При цьому, будь-який фінансист назве цілу купу різноманітних причин, які можуть спричинити «інфляцію». Втім варто пам'ятати, що «гроші» представляють з себе специфічний, універсальний товар, який виражає вартість інших товарів (або послуг), на які він обмінюється, й еквівалентом яких він слугує [61]. Отже, гроші (як товар) мають певним чином наслідувати та відбивати й основні властивості всіх інших товарів.

Однією із істотних характеристик товарів є втрачання ними вартості під впливом часу. За деякими виключеннями, що лише підтверджують загальне правило, таке зменшення вартості типове майже для всього. Так, продукти з часом псуються, механізми, пристрої й вироби застарівають або зношуються, а послуги взагалі вкрай складно піддаються зберіганню. І навіть вже здобута сировина або матеріали, які не мають строку придатності, потребують витрат на утримування, що в кінцевому рахунку також поступово зменшує їх вартість для власника. Отже, з часом переважна більшість товарів з природніх причин втрачає частину своєї ціни (або погіршуючи свої властивості, або внаслідок витрат на утримання). Те саме на макрорівні відбувається й з грошима.

Наслідком зазначеного є те, що неможна просто володіти ресурсами, в тому числі й фінансово-грошовими, та сподіватись, що їх вартість буде незмінною. Єдиний надійний спосіб не втратити накопичене – це примножувати його. Те саме вірно не лише для ресурсів окремої людини але й для економіки держави. Тобто «економічне зростання» є обов'язковою умовою нормального існування економіки. Й більше того, «економічне зростання», в абсолютних показниках (придатних для адекватного порівняння із іншими показниками економіки) повинно перевищувати не

лише «інфляцією», але й витрати на здійснення відповідної підприємницької діяльності.

Із викладеного також витікає декілька можливих державних економічних стратегій. Перша, передбачає намагання стримувати «інфляцію». Друга, максимально підвищити «економічне зростання». При будь-якому обраному варіанті, чи їх поєднанні, обидва показники («інфляція» та «економічне зростання») за своєю суттю все одно є макроекономічним. А відтак ефективний вплив на них має здійснюватися передусім достатньо великим економічним суб'єктом, тобто державою.

Викладені міркування звісно доволі спрощені й цілком обґрунтовано можуть бути піддані критиці фаховими економістами. Проте, варто підкреслити, що й існуючі економічні теорії та школи не знаходять між собою єдиних поглядів і згоди по багатьом питанням. Скажімо думки викладені К. Марксом, щодо необхідності впливу держави на соціально-економічні процеси [68, с. 8], є майже повною протилежністю поглядів К. Менгера, Ф. Гаєка та інших представників австрійської школи економіки, які фактично спростовували необхідність державного втручання в економіку [273]. Й навіть більш помірковані Дж. Кейнс [282], А. Сміт [1] та М. Фрідман [65] усі належали до різних економічних шкіл й течій та по різному оцінювали управлінську роль держави в підтримуванні належного рівня розвитку економіки. Втім, незалежно від існуючих економічних підходів, оцінок та дискусій про значення, причини і сутність, самі названі нами вище явища («підприємництво», «ринок», «інфляція» та «економічне зростання») нікуди не зникають. Отже, вони є об'єктивно існуючими категоріями, а їх наслідки, неможна не враховувати при оцінюванні правових аспектів економічної безпеки держави. Крім того, перелічений нами список економічних явищ, які вимагають впливу відповідних державних суб'єктів, далеко неповний.

Підсумовуючи усе викладене, можна стверджувати що: *по-перше*, однією з основ здорової економіки є «підприємництво», яке за своєю суттю

завжди є ризикованою діяльністю. В той же час, на макроекономічному рівні економіка з природніх причин не може знаходитись в постійному стабільному незмінному стані. Відтак для нормального існування суспільства державі варто підтримувати та стимулювати постійне «економічне зростання». Тобто будь-яка економіка існує в стані незупинних змін, активним учасником яких є держава; *по-друге*, в безпековому вимірі економіка держави вразлива для широкого кола динамічних за своїм характером впливів, ризиків та загроз різного характеру. При цьому, економічна безпека держави щільно пов'язана із іншими безпековими напрямками, але на рівні законодавства від них чітко невідокремлена; *по-третьє*, обидві, викладені вище особливості, призводять до того, що коло суб'єктів, які мають забезпечити економічну безпеку й стабільність держави, вкрай широке та чітко невизначене. Натомість наразі існує практика лише фрагментарного групування відповідних суб'єктів, яка значним чином залежить від ракурсу розгляду проблематики економічної безпеки держави. Отже, перелік суб'єктів економічної безпеки може суттєво відрізнятись в різних дослідженнях в залежності від мети та завдань окремих дослідників.

Наголосимо, що в контексті вивчення «адміністративно-правових інструментів», що існують у сфері забезпечення економічної безпеки держави, а також суб'єктів їх застосування, окреслена вище ситуація ускладнюється не лише тим, що залишається незрозумілим яких саме суб'єктів доцільно обирати для аналізу, але й тим, що національна правотворча традиція наразі не містить розвинутого звичаю нормативного закріплення переліку «адміністративно-правових інструментів», адже саме досліджуване поняття доволі новаційне.

Тож, навіть виділивши окремі державні суб'єкти для дослідження, ми вірогідніше за все не отримаємо в обраних актах законодавства (які врегульовують правовий статус відповідних суб'єктів) всього бажаного матеріалу для аналізу. Отже, в ході наукової роботи ми будемо змушені розглядати більш широке коло нормативно-правових актів, ніж виключно ті,

що врегульовують діяльність певних державних суб'єктів. Уваги потребуватимуть й нормативно-правові акти, які унормовують цілі напрями діяльності в сферах економіки та безпеки.

Продовжуючи наше дослідження, неможна не згадати, що різні аспекти діяльності державних суб'єктів забезпечення економічної безпеки (такі як: форми роботи, механізми, особливості нормативно-правового регулювання правового статусу державних суб'єктів тощо) неодноразово вивчалися науковцями на різних етапах становлення сучасної української держави. Свій вагомий вклад у формування означених напрацювань свого часу внесли, наприклад, такі відомі вчені як: О. Андрійко, Н. Андрійченко, Д. Афанасіді, О. Бандурка, Д. Бахрах, Ю. Битяк, А. Білас, О. Білорус, І. Бінько, М. Віхляєв, В. Гаращук, Л. Герасименко, О. Гетьманець, І. Голосніченко, М. Грек, С. Гречанюк, Т. Гуржій, А. Детюк, О. Джафарова, О. Дрозд, Л. Ємець, З. Живко, О. Зельдіна, Н. Золотарьова, А. Зубко, А. Іванищук, Т. Кобзева, В. Коваленко, М. Ковалів, О. Користін, Н. Красюк, М. Криштанович, О. Кузьменко, М. Кучерявенко, Я. Лазур, М. Левицька, В. Ліпкан, Д. Лук'яненко, А. Мазур, В. Макаренко, М. Моїсєєв, Г. Новицький, В. Олефір, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Пономарьов, Д. Приймаченко, А. Присяжнюк, С. Россоха, О. Рябченко, Т. Сараскіна, Д. Сидоренко-Стеценко, М. Сиротяк, В. Тацій, М. Тищенко, В. Франчук, О. Хрімлі, В. Шаповал, С. Шатрава, К. Шкарупа, В. Шлапаченко, В. Щербина, Х. Ярмакі та багато інших вчених.

Окремого згадування в контексті тематики цього дослідження заслуговують також такі роботи як: *монографія* – «Безпека підприємницької діяльності в Україні» (Ю. Крегул, Р. Банк; 2015 рік) [97]; *дисертаційне дослідження* – «Правове забезпечення фінансової безпеки держави» (О. Бригінець; 2017 рік) [26]; *наукова стаття* – «Фінансова безпека держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання» (В. Люх; 2020 рік) [115]; *дисертаційне дослідження* – «Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави»

(Д. Кошиков; 2021 рік) [96]; *дисертаційне дослідження* – «Адміністративно-правові засади оптимізації діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення фінансової безпеки держави» (В. Люх; 2021 рік) [113]; *інформаційні матеріали* – «Керівництво з демократичного законотворення для вдосконалення законодавства» (ОБСЄ/БДПЛ; 2024 рік) [83] тощо.

Втім варто підкреслити, що більшість перелічених вище науковців, як і переважна частина зазначених робіт, розглядаючи особливості держаних суб'єктів, що задіяні в забезпеченні економічної безпеки держави, не користувалися поняттям «адміністративно-правовий інструмент», а спиралися на більш звичну й традиційну для України правову термінологію. Отже, проблематику, яка обрана нами для вивчення, наразі неможна вважати повністю або принаймні достатньо дослідженою.

Водночас із тим, на сьогоднішній день суттєвих змін зазнають, як вся система міжнародної колективної безпеки, так і національна безпекова складова. Більше того, зараз вже остаточно зрозуміло, що світова система безпеки, в тому числі і безпеки економічної, нестабільна й фактично остаточно зруйнована. На цьому фоні політика економічного протекціонізму та економічного впливу й тиску набуває все більших проявів. У якості прикладу можна згадати хоча б той спосіб, яким російський агресор використовував продаж енергоносіїв для поширення політичного впливу й забезпечення масштабного тиску на європейські держави. І цей приклад непоодинокий. Отже, визначення ефективних й сучасних правових «інструментів» в сфері економіки саме зараз має суттєве практичне значення.

Крім того, треба визнати, що практика активного винесення виробництва в недемократичні країни, яка спостерігалась на фоні глобалізації, створила нові ризики та змінила безпековий розподіл сил, існуючі міжнародні зв'язки і взаємозалежності, а також співвідношення економічних потенціалів держав. В сукупності із переходом до постіндустріального суспільства й в очікуванні результатів вже розпочатої нової технологічної революції, вочевидь, всім країнам необхідно готуватись

до активного оновлення власних наборів «інструментів адміністрування» економіки та безпеки, тобто перегляду переліку своїх правових «інструментів», який буде більше відповідати сучасним умовам.

В той же час, разом із зміною політичного безпекового ландшафту відбувається й вироблення та запровадження нових напрямів і підходів у сфері безпеки. Україна також долучається до подібних новацій. Так, наприклад, наприкінці 2021 року, після декількох попередніх спроб в Україні було прийнято Закон «Про критичну інфраструктуру» [218]. «Згідно прикінцевим положенням цього нормативно-правового акту, означений Закон (введено) в дію лише через шість місяців (після його прийняття)... Отже, Закон України «Про критичну інфраструктуру» (почав) діяти ... з 15 червня 2022 року... Такий тривалий термін попередньої підготовки пояснюється двома факторами. По-перше, у забезпеченні захисту національної критичної інфраструктури задіяна численна кількість державних органів, кожен з яких не лише має свою спрямованість та компетенцію але й повинен бути готовий до якісної взаємодії із іншими учасниками складної та різноспрямованої системи... А по-друге, підготовчий етап вимагав виконання значного обсягу нормотворчих й організаційних робіт щодо приведення чинних нормативно-правових актів у відповідність із новим Законом...» [50, с. 198]. На сьогоднішній день згідно до Закону України «Про критичну інфраструктуру» вже напрацьовано чимало підзаконних нормативно-правових актів, а зв'язок нового безпекового напрямку із економічною сферою держави прослідковується все більш чітко. Проте, питання нормативного закріплення відповідних «адміністративно-правових інструментів» у цьому безпековому напрямі ще чекає на своє усвідомлене й докладне опрацювання.

Доцільно також наголосити й на тому, що бурхливий розвиток безпекової сфери держави поступово призводить до формування нових змістів і понять, наприклад, таких як «безпекове середовище». Останнє варто розглядати як теоретичну конструкцію, «яка відображає важливі

характеристики національної безпеки та є необхідним структурним елементом для побудови державного планування і комунікацій в безпековій сфері... На сьогоднішній день (остаточно) назріла необхідність формалізувати та закріпити зміст поняття «безпекове середовище» в якості терміну національного законодавства. (А) в подальшому доцільним видається сформулювати більш широку термінологічну категорію – «національне безпекове середовище»...» [51, с. 219]. Також існує думка, що: «основною метою розвитку безпекового середовища держави має стати формування відповідного сприятливого правового поля» [161, с. 102]. Втім, на наш погляд, означена тенденція, щодо унормування окремих аспектів «безпекового середовища» згодом цілком імовірно призведе й до виокремлення категорії «економічне безпекове середовище держави». Характеризування якого вочевидь буде неповним без урахування арсеналу відповідних «адміністративно-правових інструментів» його забезпечення.

Окрім поступового накопичення досвіду щодо розвитку національної безпеки, який базується на науковому обґрунтуванні окремих сучасних понять, категорій, сенсі та змістів, в Україні також вироблено циклічний алгоритм планування в сфері національної безпеки, який спирається на результати періодичної оцінки (тобто огляди) стану безпеки. Цей механізм врегульований вже згадуваним раніше Законом України «Про національну безпеку». І хоча застосування відповідного алгоритму доволі складне й за оцінками деяких науковців потребує додаткового (в тому числі методичного) скерування [38; 74; 137], все ж реалізація саме цього алгоритму дозволила доволі успішно сформулювати чинну «Стратегію національної безпеки України. "Безпека людини - безпека країни"». Підкреслимо, що саме на основі названого документу вироблено рішення про необхідність створення «Стратегії економічної безпеки». Тобто зараз вже фактично введено в національне правове поле нормативно-правовий акт, який має всі задатки для того аби стати платформою для нормативно-правового закріплення окремих,

найбільш відповідаючих умовам сучасності «адміністративно-правових інструментів» у сфері економічної безпеки держави.

Ще одним приводом введення в національне законодавство норм, щодо «адміністративно-правових інструментів» у сфері економічної безпеки, виступають міжнародні вимоги та рекомендації. Прикладом такої міжнародної взаємодії є умови, що були запропоновані з боку ЄС в рамках підготовчої роботи для набуття Україною статусу держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Згадані рекомендації викладені в документі під назвою «Висновок Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі», від 17.06.2022 року COM (2022) 407 final. В названому документі фактично йдеться про 7-м груп вимог. З них четверта група рекомендацій ЄС включала в себе умови: забезпечити гарантування відповідності національного законодавства про боротьбу з відмиванням грошей стандартам Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF); та прийняття загального стратегічного плану реформування всього національного правоохоронного сектору як частини безпекового середовища України [294, с. 21].

При цьому, важливо, що об'єднання викладених вимог в одній групі вказує на їх взаємопов'язане призначення та комплексне змістовне наповнення. З цього приводу також варто звернути увагу на те, що окрім суб'єктів правоохоронного сектору, здійсненням фінансових заходів опікується широке коло суб'єктів, в тому числі й недержавних.

В будь-якому разі позначимо, що в межах опрацювання зазначених рекомендацій Україною вже було вироблено «Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки», який було затверджено Указом Президента України від 11.05.2023 року № 273/2023 [214]. В свою чергу, вимоги цього Плану були враховані в підпункті 3.5.6. «Плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування

органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки», затвердженого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2008 року № 792-р [200]. А в подальшому відповідні вимоги включено до п. 70 «Плану Міністерства внутрішніх справ України із реалізації заходів, спрямованих на виконання Комплексного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки», затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11.10.2024 року № 690. Згідно означеного документа безпосередньо зараз ведеться робота з розробки «Стратегії фінансових розслідувань у сфері протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з одержанням доходів».

Отже, враховуючи першоджерело походження названої вище нормотворчої ініціативи, зазначена Стратегія має бути безпосередньо зосереджена на взаємодії широкого кола різноманітних державних органів та недержавних суб'єктів, які задіяні в реалізації фінансових та слідчих заходів, спрямованих на боротьбу з відмиванням грошей. Цілком логічно також очікувати від нової Стратегії удосконалення та унормування переліку «адміністративно-правових інструментів», якими мають користуватися зазначені в ній особи.

Збіг усіх перелічених явищ, який відбувається безпосередньо зараз (вироблення нових нормотворчих підходів, трансформація колективної світової безпеки, поява нових безпекових категорій та напрямів безпеки, висловлені очікування закордонних партнерів та їх вплив на розбудову національних безпекових практик тощо) переконливо доводить актуальність обраної нами теми дослідження.

Враховуючи викладене, метою дослідження варто встановити виявлення особливостей нормативного закріплення «адміністративно-правових інструментів» у сфері забезпечення економічної безпеки та характеристик суб'єктів їх застосування. Предмет дослідження становлять

взаємовідносини, що виникають під час здійснення відповідної нормотворчості.

Завдання дослідження спрямовані на те, щоб: охарактеризувати сукупність суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави; розглянути спосіб визначення й закріплення в чинному національному законодавстві «адміністративно-правових інструментів» відповідних суб'єктів; виявити тенденції розвитку нормотворчості, які стосуються врегулювання «адміністративно-правових інструментів» у сфері економічної безпеки; зробити висновки та надати рекомендації щодо удосконалення актуальної ситуації.

Для вирішення дослідницьких завдань використано метод контент-аналізу нормативно-правових актів та фахової юридичної літератури. Останній в своєму кількісно-якісному варіанті сприяв виявленню особливостей нормативно-правового закріплення «інструментів адміністрування» в сфері забезпечення економічної безпеки держави та характеризуванню кола суб'єктів їх застосування.

Продовження дослідницької роботи передусім варто спрямувати на спробу впорядкування тієї численної сукупності суб'єктів, які беруть участь у забезпеченні економічної безпеки держави. Вирішенню цього завдання має сприяти використання наукових напрацювань інших дослідників.

Опрацьовуючи порушене питання, варто звернутись, наприклад, до монографії 2015-2016 років «Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект». Названа робота рекомендована до друку вченою радою Київського національного торговельно-економічного університету (протокол № 6 від 24 грудня 2015 року). Її автори (Ю. Крегул та Р. Банк), як і рецензенти (В. Курило, В. Ліпкан, Т. Гуржій), є фаховими юристами, що мають поважні вчені ступені та звання в галузі права. В сукупності із тим, що робота розглядає юридичні проблеми одного із базових елементів економіки («підприємництва»), її вибір для аналізу є цілком обґрунтованим.

Автори названого інформаційного джерела стверджують, що: «становлення української незалежності супроводжується виникненням дискусійних питань щодо ефективної моделі державного управління ... (Як наслідок цього), юридична наука перебуває в пошуку новітніх форм існування, що дає змогу вдосконалювати її відповідно до глобальних тенденції розвитку суспільного устрою. ... За нинішньою парадигмою науки адміністративного права, суб'єктами адміністративно-правових відносин є органи держави, насамперед Верховна Рада України, Президент України, органи виконавчої влади, органи громадських організацій, діяльність яких регулюється правом, адміністрація підприємств, установ, організацій, а також органи місцевого самоврядування. ... (Отже), для науки адміністративного права характерна велика кількість суб'єктів з різними повноваженнями, структурою і правовими характеристиками. Цим зумовлене й існування різних способів формування їх класифікацій. Так, суб'єктів адміністративно-правових відносин (зокрема в сфері економіки та підприємництва) можна розділити на: органи публічної адміністрації та їх представників, інших суб'єктів владних повноважень, недержавні організації та їх представників, колективні та індивідуальні суб'єкти, фізичні та юридичні особи. (При цьому, науковці роблять висновок, що) за результатами дослідження дефініції «забезпечення безпеки підприємницької діяльності» (можна стверджувати, що її значення) сьогодні не проаналізовано ... з правової точки зору, а забезпечення безпеки підприємницької діяльності здебільшого розглядають як складову економічної безпеки підприємства. Науковці та практики належно не визначили місце та роль забезпечення безпеки підприємницької діяльності у системі національних економічних інтересів, що впливає на неспроможність забезпечення її повною мірою» [97, с. 66; 68-69].

Отже, перелік суб'єктів, сформований дослідниками при розгляді «підприємництва» як однієї з рушійних сил економіки, а відповідно і важливого елемента економічної безпеки, хоча і є доволі змістовним, але

навряд чи може вважатися повним або досконалим (про це фактично кажуть й самі розробники).

Інший підхід до класифікації суб'єктів забезпечення економічної безпеки використовує в своїй докторській дисертації, наприклад, Д. Кошиков. Окрім того, що його робота більш сучасна (здійснена в 2021 році), право й економіка розглядаються в ній під кутом безпекової тематики, що більше відповідає проблематиці й нашого дослідження.

Зокрема вченим «зроблено висновок про існування суб'єктів реалізації (державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки) на загальнодержавному рівні та на локальному рівні в межах окремих територій (областей, міст, сіл, селищ тощо). Встановлено, що систему суб'єктів реалізації державної політики в сфері забезпечення економічної безпеки держави слід представити наступним чином: 1) *загальні суб'єкти* (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України, суди, прокуратура України); 2) *спеціальні суб'єкти* (Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України; Міністерство енергетики України; Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України; Міністерство закордонних справ України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство фінансів України; Міністерство інфраструктури України, Міністерство внутрішніх справ України, Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей, Національна поліція, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Державна фіскальна служба України, Державна аудиторська служба України, Державна податкова служба України; Державна митна служба України, Державна служба фінансового моніторингу України); 3) *органи місцевого самоврядування*; 4) *інституції громадянського суспільства* (об'єднання громадян і фізичні особи) [96, с. 227].

Запропонована класифікація схожа із попередньою але виглядає більш повною та досконалою. Вона, наприклад, охоплює органи усіх гілок влади. А крім того, містить перелік більшої кількості суб'єктів, важливих для забезпечення економічної безпеки держави. Втім маємо звернути увагу на те, що назви деяких перелічених у класифікації органів вже не відповідають дійсності.

На додачу до викладеного Д. Кошиков наголошує, що: «найширшими повноваженнями в межах реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави наділено Міністерство економіки України як провідний спеціальний суб'єкт організації та координації діяльності у сфері забезпечення національної економічної безпеки, а також Міністерство фінансів України, що здійснює грошово-кредитну політику. (Окремо науковець звертає увагу на особливості) діяльності МВС України, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України та Служби безпеки України щодо виявлення, припинення і запобігання правопорушенням, які можуть негативно вплинути на стан економічної безпеки держави, в межах визначеної компетенції, найширшу з яких мають органи поліції» [96, с. 230-231].

Отже, виходячи із викладеного, суб'єкти, які автор називає «спеціальними», можна поділити на ще більш дрібні групи. А саме: на такі, діяльність яких безпосередньо й змістовно стосується забезпечення економіки та фінансів; та такі, повноваження яких зосереджені на запобіганні й протидії правопорушенням в означених сферах. При цьому, потенційна можливість продовження подальшого класифікування, на наш погляд, свідчить не стільки про недосконалість запропонованого підходу, скільки про різноманітність можливих варіантів вирішення проблеми групування відповідних суб'єктів.

Втім наведений дослідником перелік органів вочевидь невичерпний та неповний. Наприклад, компетенцією розслідування правопорушень, зокрема

й тих, що опосередковано стосуються економічної безпеки, наділено також Державне бюро розслідувань (ДБР).

Так, згідно статі 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», цей суб'єкт: «вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої-третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;...» [183, ст. 5].

З викладеного також витікає, що чинне національне законодавство відокремлює правопорушення, які стосуються корупції, від інших загроз економічній безпеці держави. Враховуючи суспільну шкідливість та небезпечність таких правопорушень в умовах сьогодення, з такою оцінкою важко не погодитись.

З цього приводу О. Моргунов, П. Романюк, С. Бортник, О. Музичук та інші науковці слушно зазначають, що: «нинішній етап державного розвитку України свідчить про ініціативне та цілеспрямоване впровадження європейських стандартів та правил до національного законодавства, що регламентує засади запобігання та протидії корупційним проявам. Широкомасштабні соціально-економічні та суспільно-політичні зміни, яких зазнає Україна останнім часом під впливом євроінтеграційних процесів, також позначаються і на системних змінах у системі та структурі органів, на

які покладено завдання та функції щодо формування та реалізації державної антикорупційної політики. ... Серед спеціально уповноважених суб'єктів, яких держава уповноважує вживати заходи із запобігання і протидії корупції Законом України «Про запобігання корупції» передбачено органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Одночасно є інші органи, яких Законом України «Про запобігання корупції» не віднесено до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, однак до компетенції яких належить розслідування кримінальних корупційних правопорушень, а отже, і співпраця з викривачами під час досудового розслідування, до яких зокрема належать: Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України» та Бюро економічної безпеки України [123, с. 6-7].

Наведена цитата (зокрема в частині про розподіл перелічених органів на спеціально уповноважені й інші суб'єкти) підтверджує попереднє спостереження та висновки щодо можливості подальшого групування та класифікації суб'єктів економічної безпеки. А крім того, в викладеному увагу на себе звертає такий специфічний суб'єкт як Бюро економічної безпеки України (БЕБ), який не згадувався в попередніх класифікаціях.

Наріз діяльність БЕБ врегульовано Законом України «Про Бюро економічної безпеки України». Згідно статті 1 названого нормативно-правового акту: «Бюро економічної безпеки України – це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави» [174, ст. 1]. Отже, компетенція цього державного органу безпосередньо стосується економічної безпеки держави. А його відсутність в наведених вище класифікаціях обумовлена тим, що БЕБ було створено на початку 2021 року. Тож, відомості про нього просто не встигли потрапити до відповідних напрацювань.

Втім для завдань нашого дослідження той факт, що БЕБ створено нещодавно (в порівнянні із міністерствами, які вище було віднесено до наділених найширшими повноваженнями в межах реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави) є корисним. Адже це дає можливість обрати саме цей орган в якості об'єкту для оцінки сучасних тенденцій та практики щодо нормативного закріплення «адміністративно-правових інструментів» економічної безпеки держави в актах національного законодавства. Це важливо тому, що і саме поняття «адміністративно-правових інструмент» доволі нове.

Для порівняння зазначимо, що «Положення про Міністерство економіки України» було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 459 (останнє наразі діє в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 124) [158]. А «Положення про Міністерство фінансів України» затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 375 [202].

Натомість проєкт Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» було зареєстровано у Верховній Раді України за реєстром № 3087-д від 02.07.2020 року [175]. Альтернативним до нього був проєкт № 3087-1 від 06.03.2020 року «Про Бюро економічної безпеки» [176].

В пояснювальній записці до основного Законопроєкту № 3087-д від 02.07.2020 року автори законотворчої ініціативи наголосили, що: «правоохоронну функцію в сфері економічних порушень бізнесу (на момент подання проєкту) виконують податкова міліція, Служба безпеки України та Національна поліція України. ... (Натомість підкреслено, що) статистика (Офісу Генерального прокурора станом на 2019 рік) свідчить про недостатньо ефективну роботу в першу чергу податкової міліції у розслідуванні економічних злочинів... (Крім того автори зауважили, що) створення єдиного державного органу, відповідального за боротьбу з економічними злочинами, та уникнення дублювання відповідних функцій у

різних правоохоронних органах – це також одна з вимог Меморандуму про економічну та фінансову політику» [166,с. 1].

Згаданий Меморандум наразі розміщено на офіційному сайті Міністерства фінансів України. Він представляє з себе додаток I до листа «Про наміри» до Директора-розпорядника Міжнародного валютного фонду (МВФ) від 02.06.2020 року № 18124/0/2-20 за підписом Президента України, Прем'єр-міністра України, Міністра фінансів України та Голови Національного банку України.

Варто підкреслити, що сайт Міністерства фінансів України містить два десятки подібних листів-Меморандумів, що були сформовані: 1 в 2009-му році; 1 в 2010 році; 2 в 2014 році; 2 в 2015 році; по 1-му в 2016, 2017; 2019; 2020 та 2021 роках; та по 3 в 2022, 2023 та 2024 роках [122]. Отже, відповідні Меморандуми відбивають постійну практику взаємодії України з МВФ, а також фактично представляють з себе специфічні «адміністративно-правові інструменти». Так, листи-Меморандуми одночасно поєднують в собі ознаки аналітичних-звітів, договорів-зобов'язань та планів.

Наприклад, вже згаданий лист-Меморандум № 18124/0/2-20 від 02.06.2020 року повідомляє про: констатацію результатів подолання економічної кризи 2014-2015 років; політику уряду прийняту щодо подолання кризи, викликаной COVID-19; кардинальну трансформацію діяльності податкової та митної адміністрацій шляхом створення Державної податкової служби (ДПС) та Державної митної служби (ДМС) (що відповідає узгодженому структурному маяку на кінець вересня 2020 року); наміри консолідації повноважень щодо розслідування економічних злочинів в єдиному слідчому органі шляхом прийняття закону про створення органу фінансових розслідувань, який набере чинності з 1 січня 2021 року й візьме на себе відповідальність за розслідування економічних, фінансових та податкових шахрайств та злочинів, якими займаються Національна поліція, СБУ та податкова поліція, але за винятком тих випадків, які підпадають під юрисдикцію Національного антикорупційного бюро України тощо [274].

Зазначимо, що Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» дійсно було прийнято 28 січня 2021 року. А чинності він набрав від 25 березня 2021 року [174]. Отже, заявлені наміри України здебільшого можна вважати виконаними, за виключенням невеличкого коливання строків реалізації.

Втім наведений перебіг подій нашою думкою на думку про те, що «адміністративно-правові інструменти» на практиці застосовуються не відокремлено й ізольовано один від іншого, а послідовно та комплексно. Так, у спрощеному варіанті пояснення розглянутих подій можна стверджувати, що спочатку було сформовано Меморандум, потім були вироблені й закріплені відповідні Плани, згодом прийнято необхідний нормативно-правовий Акт (в нашому випадку Закон України) та підведено підсумок, про що вочевидь має бути належний аналітичний Звіт. Крім того, прийнятий Закон, в свою чергу, також має містити закріплення необхідних БЕБ «адміністративно-правових інструментів». Тож, спробуємо їх виявити.

Проте, одразу наголосимо, що весь текст Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» взагалі не містить слова «інструмент». Це зайвий раз підтверджує відсутність практики нормотворчої ідентифікації (тобто чіткого позначення) «адміністративно-правових інструментів» у актах національного законодавства. Простіше кажучи, якщо навіть нормативно-правовий акт і містить відомості про врегулювання того, чи іншого «інструменту адміністрування», останній в ньому чітко не виділяється й «інструментом» безпосередньо не називається.

Виявлений факт вірогідно має контрастувати із європейськими підходами до нормотворення. Для перевірки цього припущення можна скористатися, наприклад, «Керівництвом з демократичного законотворення для вдосконалення законодавства». Останнє було підготовлене Бюро з демократичних інститутів і прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі (БДІПЛ ОБСЄ) в 2024-му році. Нагадаємо, що ОБСЄ «є найбільшою регіональною організацією, яка об'єднує 57 держав

Європи, Центральної Азії та Північної Америки для розвитку політичного діалогу і співробітництва в сфері безпеки в усіх її вимірах – військово-політичному, економіко-довкільному та людському. Україна є учасницею Організації з 30 січня 1992 року» [140].

Назване Керівництво пройшло експертну оцінку Європейської комісії за демократію через право (Венеційська комісія), Організації економічного співробітництва та розвитку, а також Парламентської асамблеї ОБСЄ. До його розробки долучились міжнародні експерти з правових питань та прав людини, з демократичного врядування, з верховенства права, науковці-правники та посадовці наукових та інших європейських інституцій. Отже, назване Керівництво представляє з себе доволі сучасне й потужне інформаційне джерело.

В самому Керівництві чітко зазначено, що воно «спрямоване на те, щоб запропонувати всеосяжний набір *інструментів* для покращення законодавчих процесів для вирішення сучасних проблем законотворчості та прийняття законів високої якості, які будуть корисні для політиків та законодавців, а також для всіх, залучених у законотворчість» [83, с. 200]. Таким чином, наведене джерело не лише актуальне й професійне, але й максимально наближене за своєю суттю до практичної настанови.

Наразі Керівництво містить додаток (який займає близько 9 відсотків тексту усього документа) повністю присвячений «Вибраним міжнародним та регіональним правовим інструментам і довідковим документам». В додатку наведено норми та відомості, що стосуються: Міжнародних пактів, Порядків, Конвенцій, Декларацій, Протоколів, Збірників, Стратегій, Планів, Рішень, Керівних принципів, офіційних Рекомендацій та Посібників. При цьому, й саме Керівництво розцінюється його авторами також як окремий «інструмент».

Викладені відомості дають можливість інтерпретувати закордонну практику використання поняття «адміністративно-правовий інструмент» як загальний спосіб ідентифікації різноманітних правових засобів у науковій,

методичній та управлінській діяльності. Проте, наведені дані не свідчать про застосування категорії «адміністративно-правовий інструмент» як назви обов'язкового структурно-логічного елемента нормативних актів. Тобто розглянуті дані не підтверджують припущення про те, що категорія «інструмент» буде використовуватись в міжнародних нормативних актах аналогічно до звичних для національної практики структурно-логічних елементів нормативно-правових актів. Наприклад, таких як: «мета», «завдання», «функції» тощо.

Втім національна нормотворчість наразі має приклади запровадження в використання закордонних понятійних елементів. Скажімо, таких як «компетенції». Останні не лише можуть об'єднувати в собі «повноваження», «функції», «права» та «обов'язки» тощо, але й подекуди використовуються в національних нормативних актах як окрема категорія, при цьому замінюючи собою відповідні звичні і традиційні структурно-логічні елементи акту.

Отже, для того щоб більш зважено оцінити особливості закріплення «адміністративно-правових інструментів» в актах законодавства, варто докладніше дослідити особливості й тенденції національного нормотворення.

На сьогоднішній день навряд чи можна якісно спрогнозувати в який саме спосіб буде використовуватись категорія «адміністративно-правовий інструмент» у національному законодавстві в майбутньому. Але вже зараз можна проаналізувати чи закладені відповідні передумови подальших трансформувальних в чинні нормативні акти. Для цього варто розглянути наприклад такі документи як: «Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) 2014-го року, підготовлені Головним юридичним управлінням Апарату Верховної Ради України (відповідальна за підготовку М. Теплюк); або більш сучасний акт із більш високим ступенем юридичної сили – Закон України «Про правотворчу діяльність», від 24.08.2023 року № 3354-IX (із змінами).

Так названі вище «Методичні рекомендації» не містять в своєму тексті слова «інструмент». Проте, в них зазначено вимоги до викладення та

групування окремих законодавчих норм, тобто окреслено елементи структурної-логічної побудови законодавчого акту. Зокрема в «Методичних рекомендаціях» звертається увага на те, що: «на початку законопроекту розташовуються норми загального характеру, що встановлюють принципи правового регулювання і містять правила, які повинні враховуватися при застосуванні наступних нормативних вказівок. Далі в законопроекті розміщуються норми, згруповані з окремих питань, що стосуються того або іншого аспекту правового регулювання. Потім викладаються додаткові положення, які стосуються всіх або кількох питань, що належать до сфери регулювання цього закону» [168]. Отже, процитоване свідчить про відсутність якихось рекомендацій до використання категорії «адміністративно-правовий інструмент» у якості окремого поняття або самостійного структурно-логічного елемента акту законодавства.

В свою чергу, в Законі України «Про правотворчу діяльність» стаття 52 містить в собі чітке вказування на застосування певного «інструменту». А саме в ній зазначено, що: «консолідований текст нормативно-правового акта ... є *технічним інструментом* ознайомлення з поточною чинною редакцією кожної норми права...» [227, ст. 52]. Отже, хоча названий Закон і безпосередньо оперує поняттям «інструмент», але розглядає його як технічний, а не нормативно-правовий засіб.

Водночас із тим, названий Закон дає пояснення та визначення багатьом «адміністративно-правовим інструментам», при цьому не називаючи їх «інструментами». Наприклад: Розділ II, викладаючи відомості щодо системи нормативно-правових актів України, вказує на такі «адміністративно-правові засоби» як: Закон (ст. 10), Кодекс (ст. 11), Первинний закон (ст. 12), Закон про внесення змін (ст. 13), Закон про міжнародний договір (ст. 14), Закон про затвердження (ст. 15), Закон про схвалення (ст. 16), Підзаконний нормативно-правовий акт (ст. 17), Модельний підзаконний нормативно-правовий акт (ст. 18) тощо; Розділ III містить відомості про такі «інструменти» як: Аналітичні документи публічної політики (зелена та білі

книги, концепції проєктів нормативно-правових актів) (ст. 21), Прогнозні документи публічної політики (ст. 22), Програмні документи публічної політики (ст. 23) тощо; Розділ XII повідомляє про такий «інструмент» як: Звіт про результати правового моніторингу нормативно-правового акта (ст. 69) тощо.

Крім зазначеного, стаття 32 Закону України «Про правотворчу діяльність» також впорядковує структуру нормативно-правового акта. Ця інформація дозволяє спростувати припущення щодо розцінювання «адміністративних інструментів» як структурно-логічного елементу акту на даному етапі розвитку національного нормотворення. Так, Закон наголошує на групуванні змісту актів законодавства зокрема за такими логіко-структурними елементами як: загальні положення; права та обов'язки суб'єктів; положення щодо обсягу повноважень тощо (інші елементи стосуються переважно організації перебігу певної діяльності). Отже, «адміністративно-правові інструменти», норми про які можуть міститись у будь-якій із перелічених вище груп, не виступають при цьому як самостійний, обов'язковий, чи типовий структурно-логічний елемент акту законодавства.

В свою чергу, ця встановлена нами особливість ускладнює ідентифікацію «адміністративно-правових інструментів» в змісті нормативно-правових актів, а також не дає додаткових й чітких важелів для обґрунтування тверджень щодо достатнього або недостатнього викладення відомостей про певні «адміністративні інструменти» в окремому нормативному акті.

Втім з'ясовані особливості дозволяють більш зважено підійти до розгляду норм згадуваного нами раніше Закону України «Про Бюро економічної безпеки України». І з цього приводу одразу зауважимо, що цей Закон не містить чіткої ідентифікації «адміністративно-правових інструментів», тобто слово «інструмент» в ньому не застосовується.

Разом із тим, відомості, що вказують на існування певних «адміністративно-правових інструментів» БЕБ, містяться вже в статті 2 Закону (в ній закріплено відповідні терміни). А саме, ідеться про: аналіз ризиків та кримінальний аналіз, а також про ризик-орієнтований підхід та управління ризиками. Хоча наведені терміни в першу чергу стосуються позначення заходів, все ж для свого здійснення вони вочевидь потребують й належних «адміністративно-правових інструментів». А отже, опосередковано на них вказують. Підтвердження цьому можна знайти в подальшому тексті Закону.

Так, Порядок застосування ризик-орієнтованого підходу, згідно положень Закону, затверджується Наказом БЕБ (ст. 12). А Порядок проведення комплексу заходів з оцінювання ризиків затверджується Кабінетом Міністрів України (ст. 13). При цьому, реалізація зазначених заходів вочевидь передбачає й затвердження результатів відповідного аналізу. Отже, викладене також опосередковано вказує на використання такого «інструменту» як «звіти». Більш докладно про аналітичні продукти та інформаційні документи БЕБ, які є результатом роботи його інформаційно-аналітичних підрозділів, ідеться зокрема в статті 22. Крім того, для виконання власних повноважень БЕБ наділяється правом створювати власні системи (мережі) обміну інформацією з обмеженим доступом, бази даних тощо (ст. 9), що також є необхідними БЕБ адміністративними «інструментами».

Отже, вищевикладеними положеннями врегульовуються існування й використання щонайменше 4-х різних «інструментів», які упорядковують та забезпечують діяльність Бюро. А саме: нормативно-правового акту Кабінету Міністрів України відповідного спрямування (Порядок); нормативно-правового акту БЕБ (відповідний Наказ); аналітичних звітів БЕБ; та інформаційних баз, систем і мереж БЕБ.

Таким чином, можна стверджувати, що нормативні положення про певні правові «інструменти» можуть зазначатись в актах законодавства в

різний спосіб: опосередковано (в нашому випадку при зазначені певних заходів); декларуватись безпосередньо (тобто конкретно визначатись, як наприклад, певний Порядок чи Наказ); або поєднувати обидва ці підходи (як це відбувається із аналітичними звітами).

Про ще один «адміністративно-правовий інструмент ідеться» в статті 24 Закону. А саме, нормами названої статті врегульовується існування «Порядку проведення психологічного тестування та психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа», визначення (тобто затвердження якого) відноситься до компетенції Директора Бюро.

В свою чергу, стаття 34 Закону України «Про Бюро економічної безпеки» вказує одразу на декілька інструментів. А саме: на Положення про Раду громадського контролю при БЕБ та Порядок формування цієї Ради [159].

Порівнюючи названі вище «інструменти», неважко помітити, що деякі з них стосуються безпосередньо органу, врегулюванню діяльності якого присвячено розглянутий нормативно-правовий акт (в нашому випадку БЕБ), а інші стосуються пов'язаних із ним суб'єктів, правових механізмів чи інститутів. Так, якщо «Порядок проведення психологічного тестування...» є «інструментом» БЕБ, то інші названі «інструменти» належать Кабінету Міністрів України (КМУ) і врегульовують діяльність не лише БЕБ, але й особливості громадського контролю та в деякій мірі державно-приватного партнерства.

Отже, не дивлячись на те, що окремі «інструменти» безперечно мають свого чітко визначеного суб'єкта застосування (або групу таких суб'єктів), їх групування, розміщення та закріплення в нормативно-правових актах вочевидь відбувається за іншим принципом. Так, наприклад, Закон про БЕБ містить в собі відомості про «інструменти» КМУ. Тож, можна стверджувати, що закріплення «адміністративно-правових інструментів» в національному законодавстві здійснюється за принципом їх угруповання для вирішення певної проблемної ситуації, а не упорядкування відповідно до компетенції

певного органу. Відтак не варто очікувати, що норми про всі «інструменти» окремого суб'єкта будуть зібрані в одному акті.

Зважаючи на пріоритет групування «інструментів» за проблематикою, для вирішення якої вони призначені, варто звернути більш щільну увагу на існуючі документи стратегічного планування. Нагадаємо, що в сфері економічної безпеки одним із таких документів є «Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року».

Сама названа Стратегія є «адміністративно-правовим інструментом» Президента України та Ради національної безпеки і оборони України (РНБО). Цікаво, що як доволі сучасний акт законодавства (затверджений від 11.08.2021 року за № 347/2021), Стратегія містить безпосереднє згадування певних «інструментів». Три з таких згадувань стосуються правових «інструментів» негативного російського економічного впливу. Отже, вони позначають існуючі загрози. А ще одне згадування про правовий «інструмент» відноситься до сфери інвестиційно-інноваційної безпеки України. При цьому назви або зміст відповідних правових засобів у Стратегії докладно не розкриваються. Але натомість акцентується увага на необхідності «впровадження інструментів державної регіональної політики, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості регіонів» [232, п. 21.4.]. Отже, Стратегією фактично закріплюється завдання про відбір, вироблення або удосконалення відповідних «адміністративно-правових інструментів» компетентними особами в найближчому майбутньому.

Також Стратегія містить наголошення на доопрацюванні, удосконаленні або активнішому використанні деяких інших, вже задіяних окремих правових «інструментів». Наприклад, вказується на необхідність: імплементації мінімального стандарту «Плану дій BEPS» (п. 21.1.); наголошується на доцільності перегляду окремих положень «Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і її державами-членами, з іншої сторони» (п. 12) тощо.

Інші згадування про «адміністративно-правові інструменти» в названий вище Стратегії здебільшого будуються за тими самими підходами, які ми вже виділили раніше. Так, Стратегія; Містить посилання на вже існуючі «інструменти», які належать різним державним суб'єктам, як то: «Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (засіб Президента України); Митний кодекс України (засіб Верховної Ради України); «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (відомчий засіб) тощо; Або створює й закріплює самостійні правові «інструменти», як то «Індикатори економічної безпеки» (які докладно викладені в додатку до розглянутої Стратегії).

Висновки до розділу 1

Дослідження загальної характеристики державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки та місце в ній адміністративно-правових інструментів сприяло отримання наступних висновків.

З'ясовано, що категорія «економічна безпека» має складну подвійну природу: адміністративно-правову та суто економічну. Перша реалізується шляхом вольового упорядкування правових відносин, а друга представляє з себе комбінацію об'єктивних економічних закономірностей та спеціально створених відповідними суб'єктами умов для досягнення бажаного економічного результату. При цьому, обидві складові щільно й нерозривно поєднані, хоча і мають різну природу походження та можливості щодо їх владно-вольового регулювання.

Доведено, що забезпечення «економічної безпеки» є важливою складовою управління державою, реалізація якої реалізується шляхом вироблення і провадження відповідної «державної політики». Остання має складну нестійку структуру, яка будується шляхом виділення найважливіших напрямів діяльності держави в означеній сфері діяльності. Відповідна державна політика формується шляхами: нормативно-правового закріплення

певних правових вимог, тобто унормування належних умов правової дійсності; а також внаслідок вироблення й реалізації документів стратегічного планування, які мають бути реалізовані в продовж певного періоду часу. На сьогоднішній день розвиток економічної безпеки держави пов'язано із такими актами державного планування як: «Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року»; та «Національна економічна стратегія України на період до 2030 року», остання розрахована на більш тривалий період реалізації але наділена меншим рівнем юридичної сили.

Виявлено низку недоліків та недосконалостей, якими характеризуються перелічені вище Стратегії. А саме: недостатній рівень синхронізації та взаємодоповнення чинних документів стратегічного планування, які спричинені відсутність чіткого закріплення в національній нормативно-правовій базі терміну «державна економічна безпека», та складною структурою напрямів реалізації «економічної політики держави»; невідповідність актів планування сучасній безпековій ситуації, яка викликана докорінними та динамічними змінами, спричиненими повномасштабним російським воєнним нападом.

Зроблено висновок про те, що чинні «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» не забезпечують достатнього рівня взаємоузгодження між «Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року» та «Національною економічною стратегією України на період до 2030 року». Враховуючи обставини, що пов'язані із війною, а також виявлені особливості співвідношення категорій «економічна безпека» й «національна економіка», для уникнення неузгодженості у майбутніх актах стратегічного планування варто запропонувати будувати останні виходячи із об'єктивних закономірностей економіки й пов'язаних із ними ризиках і можливостях, виявлення яких потребує проведення завчасного поглибленого дослідження. Додатково рекомендовано на рівні «Стратегії економічної безпеки України» визначити принципи, що мають запобігати використанню

управлінських підходів, які можуть бути корисні для розвитку економіки в короткостроковому періоді, але здатні створювати додаткові безпекові ризики.

Наголошено на тому, що забезпечення економічної безпеки нашої держави потребує більш дієвих способів правового регулювання й адміністрування ніж ті, які застосовувались від моменту набуття Україною незалежності й до сьогодні. Управлінська діяльність держави в сфері розвитку національної економіки та забезпечення економічної безпеки вимагає комплексного використання об'єктивних економічних та соціальних закономірностей шляхом цілеспрямованого, узгодженого, стратегічного адміністративно-правового унормування. Останнє неможливе без використання потенціалу широкого кола різноманітних суб'єктів, в тому числі ненаділених державно-владними повноваженнями. Доведено, що прогресивним знаряддям, придатним для відповідного правового регулювання, виступає категорія «адміністративно-правовий інструмент».

Характерною особливістю «адміністративних інструментів» як правової категорії, що переживає своє становлення, є використання в якості основи широкого кола типових «адміністративно-правових форм» регулювання, які наповнюються змістовним істотним зв'язком із відокремленою сферою застосування управлінського впливу (як то: фінанси, податки, мито, інші сфери економіки). Наголошено, що це дозволяє говорити про існування не лише загальних (універсальних) «адміністративно-правових інструментів» але й про їх певну спеціалізацію.

Запропоновано визначити поняття «адміністративно-правовий інструмент» як засіб усвідомленого цілеспрямованого правового регулювання, який завдає керуючий вплив на використання, спрямування, стимулювання або вплив іншого коригуючого характеру на об'єктивно існуючі закономірності й можливості. Доведено, що «адміністративні інструменти в сфері економічної безпеки» передусім спрямовані на

оперування економічними, соціальними та безпековими потенціалами суспільства.

З'ясовано, що адміністративне право в цілому є повноцінним «інструментом» забезпечення національної та економічної безпеки держави. Доведено, що кожний «адміністративно-правовий інструмент» має своє призначення та суб'єкт, або коло суб'єктів на застосування якими він розрахований. Аргументовано висновок про відсутність вичерпного переліку видів «адміністративно-правових інструментів» та висунуто тезу про поступове трансформування і розширення арсеналу відповідних «інструментів» у залежності від потреб сучасності та особливостей контексту їх застосування. Виходячи з викладеного, обґрунтовано доцільність вироблення багатоступеневої структури класифікації «адміністративно-правових інструментів», яка має сприяти їх зручному і якісному практичному використанню, в тому числі в сфері національної та економічної безпеки України.

Обґрунтовано, що класифікація «адміністративно-правових інструментів» має складну структуру із декількох рівнів, де окремі класи містить в своєму складі ще й додаткові групи. Запропоновано розрізняти види «адміністративно-правових інструментів» за такими класами:

– загальні або уніфіковані «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються широкою сферою та колом суб'єктів їх застосування. При цьому, в залежності від типових особливостей кожного окремого суб'єкта, уніфікований «інструмент» може отримувати власну унікальну назву (як то: закон, указ, постанова або меморандум, угода тощо);

– особливі «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються тісним змістовним зв'язком «інструментів» із суспільними відносинами, які складають проблемну ситуацію їх застосування (що може відображатися в уточнюючій назві, яка конкретизує вид окремого «адміністративно-правового інструмента» (як то: митний режим або податковий режим). В той же час, особливим «адміністративно-правовим

інструментам» притаманне широке і слабо диференційоване коло суб'єктів їх застосування;

– спеціальні «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються чітко обмеженим, невеликим колом суб'єктів їх застосування і також мають тісний змістовний зв'язок із сферою використання. При цьому, окремі види таких спеціальних «адміністративно-правових інструментів» також можуть мати розширені унікальні назви (як то: міжнародна угода, міжнародний договір або блокування активів, обмеження торговельних операцій тощо).

Доведено, що коло суб'єктів, які беруть участь у забезпеченні економічної безпеки держави, характеризується невичерпністю їх переліку та певною динамічністю і мінливістю, яка в свою чергу, супроводжується зміною економічної ситуації та відповідних викликів і загроз. Акцентовано увагу на потенційній можливості вироблення різноманітних класифікацій суб'єктів забезпечення економічної безпеки. Аргументовано, що не дивлячись на намагання науковців, на сьогоднішній день угруповання, за якими створюються класифікації суб'єктів в сфері економічної безпеки держави, не носять комплексного концептуального характеру. Натомість вони цілком залежать від специфіки, мети та завдань окремих досліджень в сферах, що стосуються економічної безпеки держави.

З'ясовано, що категорія «адміністративно-правовий інструмент» переважно застосовується в науковій та управлінській діяльності в якості узагальненого поняття. Ця категорія не є обов'язковим або типовим структурно-логічним елементом законів та підзаконних нормативно-правових актів і допускає розміщення відомостей про відповідні «адміністративні інструменти» фактично в будь-якій частині нормативного акта. При цьому, нормотворцями поняття «інструмент» не використовується як ідентифікатор відповідних нормативно-правових конструктів, а факти використання поняття «інструмент» в нормотворчості та актах законодавства є поодинокими і представляють з себе скоріше виключення, ніж правило.

Акцентовано увагу на доцільності конкретизації, розширення, уточнення та удосконалення набору актуальних «адміністративно-правових інструментів» в сфері економічної безпеки держави. Виявлено способи якими на теперішній час позначаються окремі «інструменти» в нормативно-правових актах. А саме: через опосередковане згадування; шляхом безпосереднього декларування (визначення); або через поєднання обох перерахованих способів.

Встановлено, що закріплення «адміністративно-правових інструментів» в актах законодавства відбувається не по принципу їх об'єднання навколо суб'єктів застосування. Натомість угруповання «інструментів» відбувається за певною проблематикою. Наголошено, що в поєднанні із існуючою практикою появи нових «адміністративно-правових інструментів», виявлені особливості ускладнюють ідентифікацію та вивчення переліку наявних «інструментів».

Перспективним шляхом виявлення переліку «адміністративно-правових інструментів» у сфері забезпечення економічної безпеки держави запропоновано визнати інкорпорацію. Джерелами інформації для неї, окрім актів законодавства, є зелені, а інколи й білі книги, а також документи стратегічного планування в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

РОЗДІЛ 2.

ПРОЦЕДУРИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки

З урахуванням комплексу загроз економічній безпеці – небезпечних дій, процесів та явищ у всіх сферах і галузях економіки, розуміння логіки їх розвитку і взаємовпливу в кризових умовах дозволяють сформувати кращі уявлення про засади національної стійкості, що, своєю чергою, спрощує забезпечення заходів та коригування економічної політики держави, орієнтованої на забезпечення кращого стану захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз. Наявність високоїмовірних загроз означає, що органам державної влади та іншим суб'єктам забезпечення економічної безпеки буде потрібно модернізувати стратегії поведінки, переосмислювати плани та пріоритети дій, орієнтуючись на зміцнення економічної безпеки держави. Проте на практиці культура забезпечення економічної політики, орієнтована на забезпечення економічної безпеки, в Україні лише почала формуватися. Перехід щодо імплементації імперативів економічної безпеки до повсякденної політики економічного розвитку потребуватиме повноцінного врахування викликів і загроз у практиці нормотворення та вироблення відповідної політики [11].

В дійсності забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення

економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз [232].

У зв'язку з цим постає необхідним дослідити процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки. Науковим підґрунтям постають наукові праці вчених, які розглядали питання нормотворчості суб'єктів публічної адміністрації у відповідних сферах суспільних відносин, а саме: В. Р. Барський «Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні» [19], І. О. Биля «Теоретичні основи використання нормотворчої техніки» [24], Є. А. Гетьман «Проблеми правового регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» [37], Ю. В. Делія «Адміністративно-правові аспекти нормотворчості публічної адміністрації в Україні» [43], О. Л. Дзюбенко «Юридична техніка відомчої нормотворчості в Україні» [60], В. Г. Заверуха «Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності в Україні» [71], І. І. Кузьмич «Адміністративно-правове регулювання відомчої нормотворчості органів військового управління» [101], І. С. Кириленко «Локальна нормотворчість в сучасному суспільстві: теоретико-правові аспекти» [84], Т. В. Курусь «Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії» [104], Н. Ф. Лата «Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади» [107], А. О. Нечипоренко «Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення» [135], М. О. Петришина «Нормотворча діяльність в органах місцевого самоврядування в Україні» [156], А. О. Рибалкін «Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії)» [248], А. Ю. Сидоренко «Відомча нормотворчість в Україні (теоретико-правовий аспект)» [254], О. А. Шевчук «Конституційно-правові засади нормотворчості центральних органів виконавчої влади» [288], Ю. А. Шпак «Нормотворчість органів місцевого самоврядування в Україні: теоретико-правовий вимір» [290] тощо.

Отже, дослідження нормотворчості органів публічної адміністрації у відповідній сфері суспільних відносин обумовлюється потребою, на фундаментально-правовому і теоретичному рівні, визначення юридичних засад, цілей нормотворчості, функціональних її меж та категоріальної конкретизації використовуваних в юридичній практиці, науці та законодавстві понять, для приведення їх у певну стандартизовану форму, щоб наблизитися до рівня, який зможе відповідати міжнародним вимогам у сфері публічного управління [43, с. 6-7]. Це безпосередньо стосується органів публічної адміністрації, які через призму застосування адміністративно-правових інструментів забезпечують економічну безпеку державу й тим більш цьому сприяє реалізації нормотворчих процедур.

З метою дослідження процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки вважаємо за необхідне проаналізувати наукові позиції вчених, які безпосередньо звертали увагу у своїх працях. Головне призначення нормотворчості – це встановлення нових правових норм, зміна і відміна застарілих. Прийняття правових актів здійснюється тоді, коли суспільні відносини раніше не регулювались, і вперше виникає необхідність в їх регулюванні, а також тоді, коли суспільні потреби змінюються, суспільство потребує такого нормативного регулювання, яке б адекватно відображало ці потреби, і врешті решт, усунення повної або часткової відсутності в чинних нормативних актах необхідних юридичних норм. І саме робота органів публічної влади, що знаходить свій прояв у прийнятті і реалізації правових актів, сприятиме ефективному управлінню державою [107].

Недаремно Указом Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» звертається увага, що органи правопорядку в ході збройної агресії Російської Федерації проти України зіштовхнулись із безпрецедентними викликами у своїй діяльності, насамперед безпековими, на які довелося оперативно

реагувати. Серед них – організаційні та інші проблеми, що вплинули на здатність органів правопорядку ефективно виконувати свої функції із забезпечення національної безпеки України в низці аспектів, у тому числі й у сфері забезпечення економічної безпеки. Водночас у суспільства зберігся чіткий запит на рішучі та позитивні зміни в усіх сферах життя, у тому числі правоохоронній, після перемоги України [214]. Тому процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки посідають важливе місце в діяльності органів публічної влади правоохоронного спрямування.

Так, Ю. В. Делія наголошує, що нормотворча діяльність є однією із форм реалізації публічної влади. У свою чергу, вчений звертає увагу, що нормотворчий процес суб'єктів публічної адміністрації – це необхідна гарантія належного нормативно-правового регулювання місцевих відносин, які постають невід'ємною умовою прийняття оптимальних правових актів органами (суб'єктами) публічної адміністрації. Нормотворчий процес має важливе значення для забезпечення правового регулювання на території громади і відповідає економічним та соціальним умовам розвитку відповідної території. Стан нормотворчої діяльності суб'єктів публічної адміністрації, його повнота, своєчасність та якість прийнятих локальних нормативно-правових документів безпосередньо пов'язані з організацією нормотворчого процесу суб'єктів публічної адміністрації, але організація нормотворчого процесу окреслених суб'єктів досить часто опиняється поза межами якісного законодавчого регулювання [43, с. 423].

В дійсності із зазначеною позицією можна було б погодитися, але в умовах сьогодення, після прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність» [227] ситуація змінилась. До прийняття зазначеного нормативно-правового акту, була відсутність єдиного нормотворчого підходу до питання визначення видів нормативно-правових актів, їх юридичної сили та ієрархії, питання набрання чинності, дії, припинення дії нормативно-правових актів, питання подолання колізій та усунення прогалин під час застосування нормативно-правових актів призводить до суперечливої практики

правозастосування і, як наслідок, до численних порушень прав та свобод громадян. Однією із найбільш значущих проблем правотворчості у публічному управлінні є відірваність, а у деяких випадках ігнорування, суб'єкта, що приймає нормативно-правовий акт, від результатів власної правотворчої діяльності [226]. Трансформація правотворчого процесу в Україні, що полягає у відході від радянської монополії та розширенні кола суб'єктів правотворчості відповідно до Конституції України та законів України, а також необхідність забезпечення громадського контролю за цим процесом, зумовили потребу в концептуальному переосмисленні ролі громадянського суспільства, наукової та експертної спільноти у формуванні публічної політики [226].

В дійсності Закону України «Про правотворчу діяльність» [227] розширив учасників правотворчої діяльності, що сприяло процесу підготовки нормативно-правових актів щодо врегулювання різного роду суспільних відносин та сфер суспільного життя.

Є. А. Гетьман у межах монографічного дослідження доводить, що нормотворча діяльність органів публічної влади становить сутність і зміст нормотворчого процесу, який є різновидом правотворчості й полягає у діяльності уповноважених органів (державної виконавчої влади України та їх посадових осіб) зі створення нормативно-правових актів у порядку, суворо регламентованому законодавством (залежно від органу нормотворення та виду нормативно-правового акта, який створюється) [37, с. 26]. В науковій літературі теж звертається увага, що нормотворча діяльність є одним із видів правотворчості, і саме в результаті нормотворчої діяльності уповноважених суб'єктів відбувається надання юридичної форми певним правовим нормам, тобто приймаються нові нормативно-правові акти, вносяться зміни та доповнення до чинних нормативно-правових актів, скасовуються існуючі. Особлива увага звертається вченими на те, що нормативно-правові акти, прийняті в результаті нормотворчості, регулюють певне коло суспільних відносин та є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами, на яких

поширюється їх дія [23, с. 175]. У свою чергу Є. А. Гетьман акцентує увагу, що основними ознаками нормотворчої діяльності органів виконавчої влади є державна діяльність, яка: 1) реалізується через систему органів виконавчої влади; 2) здійснюється в порядку і за процедурою, що регламентовані чинним законодавством; 3) результатом якої є нові чи вдосконалені підзаконні нормативно-правові акти [37, с. 26].

В дійсності не заперечуючи проти такого підходу, можемо вказати, що на сьогоднішній день нормотворчий процес не обмежується таким суб'єктом, як орган виконавчої влади, до цієї когорти відносяться також заінтересовані особи, якими є фізичні та юридичні особи, на яких вплине прийняття (видання) відповідного нормативно-правового акта [227].

Крім того, О. М. Рєзнік розглядаючи питання адміністративно-правових засад діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України доводить, що правоохоронні органи України як суб'єкти забезпечення фінансово-економічної безпеки під час здійснення своєї діяльності мають визначену законодавством можливість не лише аналізувати існуючі проблеми щодо захисту фінансово-економічних інтересів держави, формулювати відповідні пропозиції та вносити їх на розгляд суб'єктів законодавчої ініціативи, але й самостійно врегульовувати питання, які виникають в їх діяльності, що безперечно є позитивним [244, с. 172]. Тобто, вчений акцентує увагу саме на нормотворчій діяльності у забезпечення економічної безпеки.

Як зазначає О.І. Безпалова переважна більшість нормативно-правових актів, норми яких спрямовані на забезпечення реалізації правоохоронної функції держави, є результатом відомчої адміністративної нормотворчості, тобто результатом діяльності уповноважених центральних органів виконавчої влади [23, с. 172]. В цілому О.І. Безпалова погоджуючись з точкою зору О. Л. Дзюбенко щодо основних ознак відомчої нормотворчості, що характеризують її як багатогранну категорію [59], виокремлює основні ознаки відомчої адміністративної нормотворчості у сфері реалізації

правоохоронної функції держави: спрямована на реалізацію законів України та підзаконних нормативно-правових актів вищих органів державної влади (Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та Президента України), норми яких визначають основні засади державної політики у правоохоронній сфері, ключові напрямки реалізації правоохоронної функції держави відповідними суб'єктами; регулює суспільні відносини, що виникають під час формування та реалізації державної політики у правоохоронній сфері на загальнодержавному рівні; являє собою процес, що складається із сукупності виконуваних у певній послідовності стадій; результатом нормотворчої діяльності уповноважених на те суб'єктів є відомчі нормативно-правові акти, розроблені та прийняті відповідно до визначеної на законодавчому рівні юридичної процедури. Недотримання встановленої юридичної процедури тягне за собою негативні правові наслідки та може призвести до виникнення певного дисбалансу в правовій системі; здійснюється шляхом розроблення нових нормативно-правових актів, внесення змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів або шляхом їх скасування; є ефективною за умови дотримання певних принципів (законності, обґрунтованості, галузевої спрямованості, професіоналізму, планування та прогнозування, науковості, використання передового досвіду) [23, с. 182-183].

І. І. Кузьмич доводить, що нормотворча діяльність органів військового управління – це не тільки певний вид нормотворчого процесу, а і адміністративний нормотворчий процес, як складова частина юридичного процесу, який включає в себе різні процедури діяльності військових органів, основна функція яких – управління. Крім того І. І. Кузьмич звертає увагу, що нормотворчість органів військового управління є ефективним засобом формування правової бази, що регламентує, в тій чи іншій мірі, більшість відносин у військовій сфері [100].

Серед відомчої нормотворчості у сфері забезпечення економічної безпеки варто вказати на нормативні акти правоохоронних органів, в яких

визначаються процедури нормотворення у досліджуємії сфері суспільних відносин: наказ Бюро економічної безпеки України № 369 від 13.12.2022 «Про організацію нормотворчої діяльності» [221], наказ Національної поліції України № 1070 від 26.10.2016 «Про затвердження Інструкції з організації нормотворчої діяльності в Національній поліції України» [194], наказ МВС України № 1250 від 25.11.2016 «Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України» [209].

Отже, нормотворча діяльність суб'єктів забезпечення економічної безпеки є в дійсності одним з найважливіших напрямів діяльності держави, та є основним елементом механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин, що входять у сферу державно-владної діяльності, забезпечує вирішення завдань державної діяльності, зокрема, у сфері забезпечення економічної безпеки [157, с. 81]. Чинне законодавство містить низку підзаконних нормативно-правових актів, які з часу набуття незалежності Україною регламентують нормотворчість у системі правоохоронних органів, котрі визначають єдину систему організації та порядку підготовки проектів нормативно-правових актів, визначають порядок державної реєстрації нормативно-правових актів, визначають суб'єктів державної реєстрації нормативно-правових актів, регламентує вимоги до нормативно-правових актів для подальшої їх реєстрації, впорядковують видання нормативно-правових актів та забезпечують охорону прав, свобод і законних інтересів громадян, підприємств, установ та організацій тощо [157, с. 81].

Звернемо увагу, що Бюро економічної безпеки України, на противагу іншим правоохоронним органам оперує, передусім, аналітичною складовою, метою якої є оцінювання ризиків та загроз у сфері економіки, підготовка прогнозів та рекомендацій, спрямованих на їх усунення та/або мінімізацію

[75, с. 4], тобто процедури нормотворення займають провідне місце в діяльності останньої.

Нормотворча діяльність у Бюро економічної безпеки України – це відповідний напрям діяльності структурних підрозділів, що здійснюється за встановленою законодавством процедурою з метою підготовки та прийняття нормативно-правового акту, спрямованих на регулювання службової діяльності структурних підрозділів [221], та протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Доречно вказати, що станом на III квартал 2023 року на етапі розробки у Бюро економічної безпеки України перебували такі законопроекти:

- «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» (скасування максимального порогу завданої шкоди під час визначення підслідності правопорушень детективам БЕБ за статтею 191 КК України);

- «Про внесення змін до Закону України «Про електронні комунікації» щодо удосконалення протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави» (включення БЕБ до переліку спеціальних користувачів радіочастотного спектра з метою удосконалення здійснення підрозділами БЕБ оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування) [52].

Крім того, прагнучи забезпечити економічну безпеку України, беручи до уваги повномасштабну збройну агресію російської федерації та безпосередню участь у ній республіки білорусь, Бюро економічної безпеки України розробило проєкт акта Уряду, прийнятого як постанова Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2023 року № 1155 «Про зупинення дії Угоди про співробітництво у боротьбі зі злочинами у сфері економіки в частині відносин Уряду України з урядами російської федерації та республіки білорусь». Задля ефективного виконання повноважень Бюро економічної безпеки України на території Київської області та міста Києва, враховуючи специфіку здійснення господарської діяльності на цих

територіях, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 року № 281 «Деякі питання територіальних органів Бюро економічної безпеки», проєкт якої розробило Бюро економічної безпеки України, Територіальне управління БЕБ у м. Києві та Київській області ліквідоване, натомість утворено Територіальне управління БЕБ у м. Києві та Територіальне управління БЕБ у Київській області [287, с. 43].

У межах звітування за I-III кварталм 2024 року Бюро економічної безпеки України здійснило наступну нормотворчу діяльність в частині розробки:

- проєкти законів України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії з коштами бюджетів Європейського союзу» та «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо відповідальності за незаконні дії з коштами бюджетів Європейського союзу» перебувають на опрацюванні в Секретаріаті Кабінету Міністрів України [21];

- за наслідками додаткових досліджень та опрацювання проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України» (скасування максимального порогу завданої шкоди під час визначення підслідності правопорушень детективам БЕБ за статтею 191 КК України) встановлено доцільність внесення відповідних змін до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. У зв'язку із цим розроблено проєкт Закону України «Про внесення зміни до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України щодо визначення підслідності кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем», який надіслано на погодження до заінтересованих органів;

- проєкт Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Бюро економічної безпеки України" (реєстр. № 10439) щодо удосконалення засад діяльності Бюро [52].

Задля вдосконалення власної нормативно-правової бази протягом 2024 року Бюро економічної безпеки України видано та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 нормативно-правових актів. На виконання зобов'язань України відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику та зобов'язань у сфері євроінтеграції 20 червня 2024 року прийнято Закон України № 3840 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення роботи Бюро економічної безпеки України» (Закон № 3840), яким суттєво змінено, зокрема, правові основи конкурсних процедур відбору на посади в БЕБ, діяльності Ради громадського контролю при БЕБ, функціонування підрозділу запобігання корупції та дисциплінарної комісії БЕБ тощо [52].

В цілому процедурі нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки передує відповідна стадійність. Як зазначають вчені, оптимальна кількість стадій нормотворчого процесу, суворе дотримання якого повинно істотно впливати на зниження кількості незаконних нормативно-правових актів органів публічної влади і сприятиме поліпшенню їх якості [107].

Слушною є також позиція професора Є. А. Гетьмана, що в нормотворчому процесі існує два блоки: перший – створення нормативно-правового акта; другий – приведення нормативно-правових актів у відповідність або їх припинення. В першому блоці нормотворчого процесу (створення нормативно-правового акта) вчений виокремлює три основні етапи: підготовчий, етап видання, кінцевий етап; кожний з яких має обов'язкові та додаткові стадії. Підготовчий та етап видання мають також наскрізну стадію доопрацювання. Кожному з етапів нормотворчого процесу властиві власні мета, об'єкт та суб'єкти [37, с. 7].

Ю.В. Делія наголошує, що стадії нормотворчого процесу суб'єктів публічної адміністрації становлять собою відповідні етапи (періоди) розвитку нормативно-правового акта, які мають свої специфічні властивості [43, с. 336]. Вчений виокремлює найбільш загальні стадії локальної нормотворчості: нормотворча ініціатива (внесення проекту локального

нормативно-правового акта); розгляд проекту локального нормативно-правового акта у відповідних органах (комісіях); прийняття локального нормативно-правового акта; оголошення (оприлюднення) локального нормативно-правового акта. Як зазначає вчений, нормотворчий процес суб'єктів публічної адміністрації має всі елементи адміністративного процесу або адміністративно-юрисдикційного процесу і виступає складовою загального поняття «адміністративний процес» [43, с. 336].

Деякі вчені звертають увагу, що зміст нормотворчих повноважень органів публічної влади в цілому та у відповідних сферах суспільних відносин мають низку обов'язкових стадій: 1) ініціювання необхідності розробки й прийняття нормативного правового акту (визначення предмету, постановка цілі правового регулювання); 2) прийняття рішення про підготовку проекту нормативного акта; 3) розробка проекту акта; 4) попередній розгляд проекту акта; 5) офіційний розгляд радою проекту акта із дотриманням установлених дій; 6) прийняття нормативного правового акта, його оформлення, опублікування, набрання чинності; 7) контроль за виконанням нормативного правового акта [252, с. 192].

І. І. Кузьмич доводить, що розробка нормативних актів військового управління є правотворчою діяльністю та процедура їх підготовки складається з кількох стадій. Вченим визначаються наступні стадії розробки нормативних актів військового управління: а) встановлення необхідності розробки та видання нормативного акту, б) планування та організація цієї діяльності, в) розробка проекту нормативного акту, г) узгодження проекту нормативного акту із зацікавленими відомствами, військовими частинами та установами, д) обговорення його посадовими особами органів військового управління військових частин та установ, громадськістю (при необхідності), ж) подання проекту нормативного акту до правотворчого органу на експертизу, з) видання акту юридичної сили [101, с. 13].

В дійсності процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки мають свою

внутрішню побудову. Варто наголосити, що основними елементами процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки є її відповідні стадії, які складаються з етапів, що в сукупності (із врахуванням мети та комплексу процесуальних дій) забезпечують мінімізацію негативних наслідків від ризиків та загроз економічній безпеці.

Враховуючи вищезазначені позиції вчених, варто виокремити стадії процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки. Так, першою стадією доцільно назвати підготовку нормативного акта (отримання інформації, аналіз, прогнозування розвитку ситуації). З метою з'ясування доцільності прийняття певного акта органи публічної влади повинні вивчати і враховувати у своїй діяльності громадську думку, розглядати будь-які пропозиції, що свідчать про потребу у прийнятті нових актів, листи громадян, в яких містяться пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його реалізації, а також на підставі доручень Президента України, чи з власної ініціативи за результатами вивчення ефективності застосування законів [107]. Якщо вести мову про Бюро економічної безпеки України, то планування нормотворчої діяльності становить собою діяльність структурних підрозділів, спрямована на організацію нормотворчої діяльності протягом визначеного періоду, що здійснюється шляхом визначення конкретних видів нормативно-правових актів, які передбачається прийняти, мети, виконавців і термінів підготовки проектів нормативно-правових актів [221].

Організація роботи з підготовки проектів нормативно-правових актів Бюро економічної безпеки України здійснюється в такій послідовності (етапів): 1) планування роботи з підготовки проектів нормативно-правових актів; 2) підготовка проектів нормативно-правових актів; 3) погодження проектів нормативно-правових актів із структурними підрозділами, до компетенції яких належать питання, що регламентуються нормативно-правових актів, а також із заінтересованими органами; 4) супроводження проектів нормативно-правових актів в заінтересованих органах, Міністерстві

юстиції України, Кабінеті Міністрів України та Верховній Раді України [221].

У свою чергу, під час розроблення проекту нормативно-правового акту головний розробник Бюро економічної безпеки України здійснює наступні заходи: 1) вивчає стан справ у відповідній сфері, визначає проблему, яка потребує розв'язання, аналізує причини її виникнення, визначає цілі та обирає шляхи їх досягнення, визначає перелік заінтересованих органів та прогнозує вплив реалізації нормативно-правового акту на їх ключові інтереси, визначає предмет правового регулювання, механізм вирішення питання, що потребує врегулювання, передбачає правила і процедури, які, зокрема, унеможлиблювали б вчинення корупційних правопорушень, а також робить прогноз результатів реалізації нормативно-правового акту та визначає критерії (показники), за якими оцінюватиметься ефективність його реалізації; 2) організовує, спрямовує і координує роботу інших структурних підрозділів шляхом проведення консультацій, узгоджувальних нарад, робочих зустрічей тощо, залучаючи в разі потреби в установленому порядку науковців, представників недержавних організацій, готує проект нормативно-правового акту та необхідні супровідні документи до нього[221].

Стадія прийняття нормативно-правового акта повинна відбуватися з дотриманням визначеної законом, регламентом чи іншим нормативним актом процедури, включаючи термін підписання, та завершуватися підписом першої посадової особи відповідного органу виконавчої влади. Нормативно-правовий акт може також затверджуватися розпорядчим документом шляхом підписання останнього [107]. Також доцільно звернути увагу, що проект нормативно-правового акта нормативно-правового акта з питань, що належать до сфери діяльності Бюро економічної безпеки України, у якому враховано результати розгляду зауважень та пропозицій заінтересованих структурних підрозділів (проект НПА, завізований з дотриманням вимог, передбачених законодавством України; пояснювальна записка; порівняльна таблиця, якщо проектом НПА передбачено внесення змін до інших НПА), в

обов'язковому порядку надається структурним підрозділом, який є головним розробником проекту НПА, до юридичної служби центрального апарату БЕБ для візування та проведення антидискримінаційної та гендерно-правової експертизи [221].

Якщо підписання проекту НПА належить до компетенції Директора Бюро економічної безпеки України, після підписання та реєстрації проекту нормативно-правового акта в Бюро економічної безпеки України головний розробник проекту нормативно-правового акта за участю юридичної служби центрального апарату Бюро економічної безпеки України подає його на державну реєстрацію до Міністерства юстиції України з дотриманням Указу Президента України від 03 жовтня 1992 року № 493/92 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» [185], Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 року № 731 [201], Порядку подання нормативно-правових актів на державну реєстрацію до органів юстиції та проведення їх державної реєстрації, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 12 квітня 2005 року № 34/5 [177].

Ще однією стадією нормотворення у досліджуємії сфері суспільних відносин нами названо доведення рішення до відома виконавців та зацікавлених осіб. Дана стадія має важливе значення, оскільки її реалізація як-раз забезпечує унормування суспільних відносин у сфері забезпечення економічної безпеки, та має широкий діапазон охоплення та поширення дії нормативно-правових актів.

Що стосується стадії оскарження процедури нормотворення, то вона має свої особливості, як за суб'єктним складом, предметом розгляду, строком розгляду та прийнятим рішенням.

Аналіз дослідження стану наукових підходів до розгляду нормотворчої діяльності органів публічної влади у відповідній сфері суспільних відносин здійснено під кутом зору адміністративно-правової діяльності, яка

реалізується в межах компетенції останніх та становить закріплений адміністративно-процесуальними нормами порядок (процедуру), що полягає у здійсненні юридичних дій, направлених на відповідне встановлення, зміну або припинення адміністративно-процесуальних відносин.

Наголошено, що процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки спрямовані на вироблення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки уповноваженими органами публічної влади, яка має нормативно-правове та адміністративно-процесуальне врегулювання, процедурний зміст діяльності, що в сукупності сприяє здатності національної економіки до стабільного та гармонійного розвитку.

Доведено, що процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки складаються з відповідних послідовних стадій, спрямованих на вироблення та прийняття відповідного адміністративного акту, який має стратегічну ціль в забезпеченні та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки. Такими стадіями названо: 1) підготовка нормативного акта (отримання інформації, аналіз, прогнозування розвитку ситуації); 2) прийняття нормативного акта; 3) доведення рішення до відома виконавців та зацікавлених осіб; 4) оскарження. Наголошено, що кожна стадія процедури нормотворення має свою специфіку, мету, завдання та компетентного суб'єкта, що безпосередньо пов'язано із реалізацією адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

В цілому характеристика нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки як адміністративно-процесуальної форми діяльності органів публічної влади має свій прояв у кінцевій меті нормотворчої діяльності останніх, та має свій прояв у відповідних процесуальних рішеннях – нормативного чи індивідуального характеру.

2.2. Процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки

Забезпечення економічної безпеки держави та добробуту її громадян шляхом захисту конкурентного ринкового середовища, реалізації конституційного права кожного громадянина на підприємницьку діяльність [88], формування сприятливого та передбачуваного правового поля для реалізації відповідного права є однією з основних функцій держави в умовах подальшого розвитку ринкової економіки [216]. Засоби регуляторної політики у сфері господарської діяльності не стали дієвим інструментом підвищення ефективності в діяльності регуляторних органів. Перегляд регуляторних актів здебільшого має формальний характер, не проводиться системна оцінка реалізації регуляторної політики у пріоритетних галузях економіки, а окремі регуляторні акти приймаються з порушенням основних засад регуляторної політики [216]. Все вищевказане вказує на необхідність дослідження питання забезпечення економічної безпеки через призму реалізації процедури дозвільної діяльності.

Повномасштабна реформа у дозвільній системі в Україні була розпочата з прийняттям у 2005 році Закону України № 2806-IV «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [187], яким було визначено: організаційні та правові засади державної політики з питань дозвільної системи у сфері господарської діяльності; встановлено вимоги до згаданої системи; окреслено нові підходи до процедури видачі документів дозвільного характеру; встановлено єдині принципи, на яких базується дозвільна система у сфері господарської діяльності; напрями реформування дозвільної системи, які включають в себе послідовне запровадження європейських принципів започаткування бізнесу 5 (декларативний принцип, принцип організаційної єдності та принцип мовчазної згоди) [267].

Другим знаковим документом у сфері дозвільної системи став Закон України від 19.05.2011 № 3392-VI «Про Перелік документів дозвільного

характеру у сфері господарської діяльності» [224], яким було затверджено 153 документи дозвільного характеру. Реформаторським став також Закон України від 09.04.2014 року № 1193 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» [180], яким внесені зміни до 38 законодавчих актів України та до Закону № 3392 і скасовано 58 документів дозвільного характеру з Переліку. Щодо 25 документів дозвільного характеру, які не увійшли до Переліку документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності [224], але необхідність їх отримання була встановлена спеціальними законами – відповідні норми було виключено з таких спеціальних законів. Прийняття Закон України від 09.04.2014 року № 1193 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру» [180] дозволило суттєво зменшити адміністративний тиск на суб'єктів господарювання, упорядкувати кількість документів дозвільного характеру, створити сприятливі умови для ведення бізнесу [267].

З прийняттям законодавчих актів, спрямованих на реформування регуляторного середовища, передбачалося досягнення наступних цілей: оптимізація дозвільних процедур у сфері господарської діяльності; встановлення ефективного та пропорційного регулювання дозвільної системи у господарських відносинах; усунення регуляторних бар'єрів, що обмежують реалізацію конституційного права суб'єктів господарювання на здійснення господарської діяльності. Незважаючи на те, що з моменту набуття чинності Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» минуло 17 років, констатується факт недосягнення повної оптимізації дозвільної системи [267].

З огляду на стан воєнного конфлікту, в якому перебуває країна, виникає об'єктивна потреба у внесенні змін до чинного законодавства з метою забезпечення стабільного та безперервного функціонування суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, що в цілому сприятиме реалізації

процедури дозвільної діяльності безпосередньо у сфері забезпечення економічної безпеки.

Крім того, органи публічної влади, реалізуючи нормотворчі процедури, здійснюють комплекс заходів, спрямованих на: оптимізацію процедур ліцензування та дозвільної системи; проведення аналізу проблемних аспектів регулювання окремих галузей економіки; розробку пропозицій щодо вдосконалення механізмів ліцензування та видачі дозвільних документів; запровадження електронного формату видачі ліцензій та документів дозвільного характеру [267].

На важливість дослідження процедури дозвільної діяльності у відповідних сферах суспільних відносин, у тому числі у сфері забезпечення економічної безпеки звертали увагу вчені у своїх наукових працях, як: Т. С. Васильєва «Адміністративно-правовий режим господарської діяльності в Україні» [30], Т. Г. Васильців «Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення» [31], Я. Г. Воронін «Дозвільні система, діяльність і процедури : проблеми співвідношення» [35], О. В. Джафарова «Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики» [55], С. В. Лихачов «Дозвільне провадження в адміністративному процесі» [109], В. О. Резніченко «Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері містобудування» [246], М. М. Романяк «Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки» [249], В. І. Сіверін «Адміністративно-правові засади надання дозвільних послуг суб'єктами публічної адміністрації» [256], І. В. Солошкіна «Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності щодо підприємництва» [262], К. В. Федосова «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України» [276], О. В. Харитонов «Дозвільна система в Україні» [277], Т. І. Шапочка «Адміністративно-правові засади контролю та нагляду за законністю у сфері дозвільної діяльності» [283].

Доцільно вказати наукову працю Я. Г. Вороніна, який розглядає дозвільну діяльність як елемент дозвільної системи. На думку вченого, останню визначено як організаційно-розпорядчу, підзаконну, публічно-сервісну діяльність, яка здійснюється уповноваженими державними органами (посадовими особами) у формі процедур щодо видачі дозвільних документів, спрямовану на реалізацію державної функції щодо захисту життя, здоров'я та інтересів людини у сфері національної безпеки [34, с. 142]. Отже, враховуючи надане визначення, Я. Г. Воронін розкриває «зміст дозвільної діяльності» як публічно-сервісну діяльність, через її сприйняття як виду адміністративної послуги і відповідної функції уповноваженого суб'єкта. Така діяльність має публічно-сервісний характер, є динамічною, здійснюється у заявному порядку і завершується прийняттям уповноваженим суб'єктом індивідуального правового акта, наявність якого є підставою здійснення суб'єктом набуття дозволу діяльності, спрямованої на реалізацію його суб'єктивних прав, що стосуються відповідної сфери суспільних відносин (нафтогазового комплексу) [34, с. 143]. В цілому, Я. Г. Воронін визначає «дозвільну діяльність у відповідній сфері суспільних відносин (нафтогазовому комплексі) як різновид функції уповноваженого суб'єкта у нафтогазовому комплексі щодо надання адміністративних послуг, має динамічний, цілеспрямований характер і пов'язана із реалізацією економічної функції держави щодо забезпечення пошуку, розвідки та розробки родовищ нафти і газу, транспортування, переробки, зберігання і реалізації нафти, газу та продуктів їх переробки [34, с. 143].

У свою чергу, В.І. Сіверін зазначає, що економічна безпека держави визначається не лише як стан захищеності національних інтересів, але й як здатність та готовність інститутів державної влади до формування та застосування правових механізмів, спрямованих на реалізацію та захист національних інтересів, стимулювання розвитку національної економіки, а також забезпечення соціально-політичної стабільності суспільства та національної безпеки в цілому [257, с. 84]. В цілому вчений констатує, що

економічна безпека, як інструмент реалізації національних економічних інтересів, здійснює регуляторний вплив на сукупність економічних відносин, охоплюючи процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Водночас, виступаючи фундаментальною основою національної економічної системи, економічна безпека є визначальною умовою, що зумовлює характер розвитку всієї сукупності економічних відносин. Взаємозумовленість процесів, що формують економічні відносини, вимагає застосування комплексного підходу до їх правового регулювання та обумовлює взаємозв'язок напрямів державної економічної політики [257, с. 85].

У свою чергу, вчений на підставі аналізу норм чинного законодавства, яке регламентує дозвільні повноваження органів публічної адміністрації у сфері забезпечення економічної безпеки вказує, що порядок надання дозвільних послуг регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, що ускладнює саму процедуру отримання зазначених послуг та призводить до певних правових колізій [257, с. 104].

У межах монографічного дослідження О.В. Джафарова доводить, що економічну безпеку доцільно розглядати під кутом об'єкту дозвільної діяльності органів публічної адміністрації, що становить сукупність суспільних відносин, які врегульовані за допомогою правового інструментарію, що надає можливість забезпечити здійснення економічного суверенітету, економічних інтересів фізичних і юридичних осіб та держави шляхом усунення загроз життю і здоров'ю людей, матеріальним цінностям і навколишньому природному середовищу [56, с. 199; 55].

Слушним є виокремлення основних ознак дозвільної діяльності органів публічної адміністрації в Україні у сфері економічної безпеки: об'єктом її є загрози економічній безпеці, що можуть становити потенційну небезпеку для життя, здоров'я людей та матеріальних цінностей і навколишнього природного середовища, предметом – економічна безпека, як наслідок, безпека особи; здійснюється конкретним суб'єктом – органами публічної

адміністрації, повноваження яких визначені чинним законодавством; є цілеспрямованою; має публічно-сервісний характер; забезпечується примусовою силою держави; реалізується у формі законодавчо визначених процедур, шляхом видачі документів дозвільного характеру – ліцензій, сертифікатів, квот тощо [56, с. 195].

Не даремно в Концепції економічної безпеки споживчої кооперації України звертається увага, що економічна безпека – це відповідний стан захищеності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних господарських інтересів та цілей статутної діяльності [217]. Зазначене як-раз засвідчує позицію О.В. Джафарової, що об'єктом дозвільної діяльності органів публічної адміністрації є загрози економічній безпеці, що можуть становити потенційну небезпеку для життя, здоров'я людей [56, с. 195].

Недаремно у відповідній «Концепції економічної безпеки» визначаються зовнішні та внутрішні загрози, а також шляхи їх вирішення. Так, зовнішні загрози – це протиправна діяльність кримінальних структур, конкурентів, юридичних та фізичних осіб, що займаються промисловим шпигунством, рейдерством або шахрайством, неплатоспроможних ділових партнерів, раніше звільнених за різні проступки власних працівників, а також правопорушення з боку корумпованих елементів з числа представників контролюючих, правоохоронних та інших державних органів [217].

У свою чергу, внутрішні загрози – це діяльність чи бездіяльність (у тому числі навмисна та ненавмисна) окремих посадових осіб суб'єктів господарювання, що суперечить їх майновим правам та інтересам, наслідками яких можуть бути нанесення економічної шкоди суб'єкту господарювання, виток або втрата інформаційних ресурсів (втому числі відомостей, що становлять комерційну таємницю та/або конфіденційну інформацію), підрив їх ділового іміджу, виникнення проблем у взаємостосунках з реальними та потенційними партнерами, конфліктних

ситуацій з представниками кримінального середовища, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами, виробничий травматизм або загибель персоналу тощо [217].

Протидія та превенція кримінальних правопорушень у сфері економіки, а також забезпечення економічної безпеки держави, є пріоритетними завданнями, що покладаються на органи публічної влади, з метою гарантування стабільності та сталого розвитку національної економіки. Кримінальні правопорушення економічного характеру становлять значну загрозу для соціально-економічної структури держави, спричиняючи негативний вплив на її економічне зростання. Ефективне застосування заходів превенції та протидії зазначеним протиправним діям сприяє підвищенню ефективності державного управління, забезпеченню верховенства права та покращенню інвестиційного клімату [76].

Зокрема, у 2023 році аналітики БЕБ створили 1277 аналітичних продуктів щодо правопорушень, які впливають на економічну безпеку держави (у формі висновку аналітика – 1 005 на суму 155,9 млрд грн, у формі аналітичної довідки – 272 на суму 51,6 млрд грн) на загальну суму 207,5 млрд грн, із них:

- на запити підрозділів детективів БЕБ, які здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, створено 564 аналітичні продукти на суму 55,1 млрд грн;
- інформаційно-пошукова робота (виявлення потенційних ризиків) – 201 аналітична довідка на суму 47,2 млрд грн;
- планова інформаційно-аналітична робота (виявлення наявних ризиків, оформлених в аналітичних продуктах) – 512 аналітичних продуктів на суму 105,2 млрд грн. [76].

Зазначене тільки підтверджує факт, що правоохоронні органи спрямовують свої зусилля на реалізацію заходів спрямованих забезпечити функціонування економіки держави, та економічної безпеки в цілому, як складової національної безпеки держави.

В той же час, інші органи публічної влади в межах своєї компетенції реалізують процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки з метою підтримання балансу приватних та публічних інтересів в сфері економіки.

Як слушно вказує О.В. Джафарова, реалізація дозвільних повноважень органів публічної адміністрації у сфері економічної безпеки знаходить свій прояв у таких засобах державного впливу, що забезпечують здійснення економічного суверенітету, економічних інтересів фізичних і юридичних осіб та держави: ліцензування господарської діяльності, квотування імпорту та експорту, стандартизація, сертифікація та режим нагляду за імпортом в Україні [56, с. 254].

Основними документами дозвільного характеру, які видаються органами публічної адміністрації при реалізації процедурних дозвільних повноважень, є ліцензії, спеціальні та індивідуальні ліцензії, дозволи, сертифікати відповідності та свідоцтва про відповідність [56, с. 254]. Окремими напрямками реалізації дозвільних повноважень органів публічної адміністрації щодо забезпечення економічної безпеки є: сфера технічного регулювання, сфера зовнішньоекономічної діяльності, дозвільні послуги у фінансовій сфері; сфера економічної конкуренції; сфера певних видів господарської діяльності та сфера окремих видів підприємницької діяльності [56, с. 254].

В продовження зазначеному, В.О. Резніченко визначає категорію «суб'єкт дозвільної діяльності у сфері містобудування» як орган публічної адміністрації, створений для здійснення конкретного виду державної діяльності у сфері містобудування, яка супроводжується видачею документів дозвільного характеру з метою забезпечення національної безпеки шляхом провадження формально визначених процедур дозвільної діяльності відповідно до компетенції та у встановленій законодавством формі [246, с. 173]. Крім того, вчений вказує на особливі ознаки суб'єкта дозвільної діяльності у сфері містобудування, а саме: наявність чітко окресленого

обсягу повноважень щодо видачі документів дозвільного характеру; належність до системи органів публічної адміністрації; наявність структурних підрозділів, посади у яких обіймають державні службовці; певний територіальний масштаб діяльності [246, с. 173]. Правовими формами дозвільної діяльності органів публічної адміністрації у сфері містобудування, на думку вченого є: дозволи як офіційні акти, що визначені чинним законодавством дозволами; документи дозвільного характеру як офіційні акти, що визначені чинним законодавством [246, с. 173].

Можемо констатувати, що вчені в деякій мірі однотайні у визначенні суб'єкта дозвільної діяльності, основних ознак, які розкривають зміст їх діяльності, а також в реалізації адміністративно-правових інструментів у відповідній сфері суспільних відносин.

Якщо проаналізувати положення про Міністерство економіки України, то останнє забезпечує формування державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності; формування державної політики у сфері технічного регулювання, стандартизації; здійснює відповідно до законодавства ліцензування експорту, імпорту товарів та надає інші адміністративні послуги у сфері зовнішньоекономічної діяльності у випадках, визначених національним законодавством, та на виконання положень міжнародних договорів України, тощо [158].

Відповідно до Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність» ліцензування зовнішньоекономічних операцій визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів [213]. Рішення про застосування режиму ліцензування експорту (імпорту) товарів, у тому числі встановлення квот (кількісних або інших обмежень), приймається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері

економічного розвитку (тобто Міністерство економіки України), з визначенням переліку конкретних товарів, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню, періоду дії ліцензування та кількісних або інших обмежень щодо кожного товару [213].

Доречно вказати, що Міністерство економіки України, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, вносить до єдиного державного інформаційного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі» у формі електронного документа, на який накладено електронний підпис відповідно до вимог Закону України "Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги" [188], видані ліцензії на експорт (імпорт) товарів, що підлягають ліцензуванню, в день видачі таких ліцензій [213]. Реалізуючи дозвільні повноваження Міністерство економіки України, крім ліцензійних, застосовує реєстраційні процедури у сфері забезпечення економічної безпеки.

Доречно зазначити, що Бюро економічної безпеки України у 2023 році спрямовувало пропозиції до Міністерства економіки України з питань усунення передумов створення схем протиправної діяльності у сфері економіки щодо наявних ризиків втрат бюджету, а саме: щодо зменшення ризиків неповернення валютної виручки та несплати податків, зборів та інших платежів експортерами сільськогосподарської продукції; щодо заборони експорту сільськогосподарської продукції за періодичною митною декларацією, оформленою до запровадження режиму експортного забезпечення та запровадження відповідно до законодавства режиму експортного забезпечення товарів; щодо розроблення проєктів нормативно-правових актів, якими буде введено в дію режим експортного забезпечення та поновлено документальні перевірки дотримання вимог законодавства України з питань митної справи [287]. Зазначені заходи повинні усунути відповідні схеми протиправної діяльності у сфері економіки.

Доречно вказати, що Національний банк України у сфері забезпечення економічної безпеки забезпечує виконання міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку [173].

Водночас Бюро економічної безпеки України спільно з Національним банком України напрацювало правовий механізм блокування банківських рахунків, пов'язаних із платіжними картками, які використовуються для отримання грошових коштів за реалізацію спирту та тютюнових виробів із порушенням вимог чинного законодавства через веб-сайти та телеграм-канали, які не містять відомостей про найменування суб'єкта господарювання, його ідентифікаційний код та фактичне місцезнаходження, а також про наявність у нього відповідних ліцензій [287].

Державна податкова служба України займає вагомe місце в забезпеченні економічної безпеки держави, та реалізує державну податкову політику, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [207].

Державна податкова служба України відповідно до виконання покладених на неї завдань реалізує повноваження щодо ліцензування діяльності суб'єктів господарювання з виробництва спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів і рідин, що використовуються в електронних сигаретах, з оптової торгівлі спиртом, оптової та роздрібної торгівлі алкогольними напоями, тютюновими виробами і рідинами, що використовуються в електронних сигаретах, та контроль за таким виробництвом та обігом; здійснює ліцензування діяльності суб'єктів господарювання з виробництва пального, з оптової, роздрібної торгівлі та зберігання пального і контроль за таким виробництвом та обігом [207]; внесення відомостей про надану ліцензію до Єдиного реєстру ліцензіатів з

виробництва та обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини та рідин, що використовуються в електронних сигаретах, або Єдиного реєстру ліцензіатів та місць обігу пального, тощо [184]. Отже, Державна податкова служба України в межах процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки реалізує ліцензійні повноваження, реєстраційні, власне дозвільні, атестаційні, тощо.

У свою чергу, Бюро економічної безпеки України протягом 2023 року було створено 849 аналітичних продуктів щодо правопорушень, які впливають на економічну безпеку держави, на загальну суму 87,7 млрд грн.

Так, за напрямом необлікованого виготовлення та реалізації підакцизної продукції – 139 аналітичних продуктів на суму 36,7 млрд грн, з них щодо: 1) лікєро-горілочаних виробів, спирту та біоетанолу – 45 аналітичних продуктів на суму 25,3 млрд грн; 2) тютюнових виробів – 52 аналітичні продукти на суму 5,0 млрд грн; 3) пально-мастильних матеріалів – 42 аналітичні продукти на суму 6,4 млрд грн. У свою чергу, за напрямом заволодіння бюджетними коштами внаслідок незаконного відшкодування ПДВ з бюджету – 112 аналітичних продуктів на суму 3,3 млрд грн; за напрямом незаконної організації діяльності грального бізнесу – 8 аналітичних продуктів на суму 11,0 млрд грн. [173].

Варто також вказати про Антимонопольний комітет України, який є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері публічних закупівель [171].

У сфері здійснення контролю за узгодженими діями, концентрацією Антимонопольний комітет України має такі повноваження: 1) розглядати заяви і справи про надання дозволу, надання висновків, попередніх висновків стосовно узгоджених дій, концентрації, проводити дослідження за цими заявами і справами; 2) приймати передбачені законодавством про захист економічної конкуренції розпорядження та рішення за заявами і справами

про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію, надавати висновки, попередні висновки стосовно узгоджених дій, концентрації, висновки щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції; 3) дозволяти або забороняти узгоджені дії, концентрацію[169]. Отже, Антимонопольний комітет України в межах своєї компетенції реалізує дозвільні повноваження. Відповідна дозвільна процедура щодо концентрації суб'єктів господарювання врегульована розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 № 33-р «Про затвердження Положення про порядок розгляду заяв та справ про концентрацію суб'єктів господарювання» [203]. В цілому процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки мають відповідне нормативно-правове закріплення на рівні постанови Кабінету Міністрів України, законів України, чи відомчих актів.

Дослідження наукових праць дає можливість зрозуміти, що дозвільна процедура органів публічної адміністрації є адміністративно-процесуальною діяльністю, яка регулюється відповідними нормами права. Ця діяльність спрямована на застосування матеріальних норм адміністративного та інших галузей права для вирішення конкретних питань, пов'язаних із забезпеченням прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

В кінцевому підсумку слід визначити, що дозвільна діяльність органів публічної влади у сфері забезпечення економічної безпеки становить собою найбільш дієвий інструмент забезпечення економічної безпеки, який має адміністративно-правове врегулювання та реалізується у відповідній процедурній формі шляхом застосування превентивних, охоронних, мінімізуючих та правообмежуючих заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків та загроз економіці від дії негативних внутрішніх та зовнішніх економічних чинників, з метою створення умов, що сприяють економічному розвитку держави.

Процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки мають різні правові наслідки, свою специфічну форму виконання,

різних суб'єктів реалізації та звернення, форму процесуального документа (рішення) та нормативно-правову регламентацію. Спільним у процедурах дозвільної діяльності є те, що вони сприяють впорядкуванню суспільних відносин, а також збереженню балансу інтересів особи, суспільства та держави з метою забезпечення національної безпеки та економічної безпеки, зокрема.

Аналіз нормативно-правових актів, а також врахування наукових позицій вчених-адміністративістів, дозволив виокремити систему суб'єктів дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки та схарактеризувати повноваження останніх у досліджуваній сфері суспільних відносин. Дозвільні повноваження органів публічної влади у сфері забезпечення економічної безпеки з метою мінімізації ризиків класифіковано: а) ліцензійні повноваження; б) реєстраційні повноваження в) власне дозвільні повноваження; г) погоджувальні повноваження, тощо.

Доцільно вказати на основні ознаки, які притаманні дозвільним процедурам у сфері забезпечення економічної безпеки: 1) суб'єктом здійснення є органи публічної влади, які наділені власними або делегованими дозвільними повноваження щодо видання документів дозвільного характеру; 2) порядок здійснення дозвільних процедур та повноваження органів публічної влади регламентуються нормативно-правовими актами; 3) є обов'язковими для виконання, тобто мають зобов'язальний характер; 4) існує відповідна система правових гарантій, що забезпечують їх виконання; 5) спрямовані на підтримання балансу приватних та публічних інтересів в сфері економіки та відвернення настання реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері суспільних відносин.

Отже, кінцевим результатом реалізації процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки є прийняття уповноваженим органом публічної влади до непідпорядкованого суб'єкта документа дозвільного характеру (ліцензія, дозвіл, висновок, погодження, спеціальні економічні заходи (санкції) тощо), який сприяє мінімізації настання

негативних наслідків у економічній сфері та сприятиме сталому та збалансованому розвитку економіки.

2.3. Процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки

«Великий тлумачний словник сучасної української мови» пояснює значення слова «контроль» як: «1. Перевірку відповідності контролюваного об'єкта встановленим вимогам; 2. Перевірку, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимсь, чимось ...» [32, с. 569].

В свою чергу, Український мовно-інформаційний фонд НАН України в своєму «Online словнику української мови» додає до викладеного ще декілька трактувань. А саме, акцентує увагу на здатності розглядати «контроль» як: «4. Владу, можливість розпоряджатися чим-небудь, регулювати щось; 5. Необхідний елемент будь-якого експерименту, що є стандартом для порівняння з дослідним варіантом» [89].

Із наведеного витікає, що «контроль» є складним суспільним явищем, яке існує в різних сферах життя і виступає родовим для інших споріднених йому категорій, наприклад, таких як «нагляд» та має за мету забезпечення якості управління шляхом порівняння певних реально існуючих фактів, характеристик й ознак із запланованим, бажаним зразком.

Важливість застосування «контролю» в державній управлінській діяльності та суспільному житті наразі доволі чітко прослідковується навіть на рівні Основного Закону України. Так, стаття 42 Конституції України проголошує, що: «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом» (і додає до цього, що) ... Держава захищає права споживачів, здійснює *контроль* за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів» [88]. Отже, «державний контроль» є невід'ємною складовою

економічного життя (підприємництва та господарювання), а відтак і економічної безпеки держави.

Втім, названа вище стаття 42 Конституції України далеко не єдина, де ідеться про явище «контролю». Взагалі відповідні згадування зустрічаються в тексті Конституції близько двох десятків разів. Наприклад, в статті 85: «контроль» декларується як повноваження Верховної Ради України (ВРУ) щодо виконання Державного бюджету України (пункт 4); також «контроль» визначається як встановлений й обмежений законом спосіб взаємовідносин ВРУ з Кабінетом Міністрів України (КМУ) (пункт 13); в цій же статті констатується здійснення ВРУ «контролю» за наданням або використанням іноземних позик і економічної допомоги державі (пункт 14); наголошується на «парламентському контролі» як окремому визначеному Конституцією і законом повноваженні ВРУ (пункт 33). Стаття 98 Основного Закону України стверджує, що: «Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата. (Стаття 100 сповіщає, що) Рада Національного банку України (НБУ) розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням. (Стаття 101 наголошує, що) парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини» [88] тощо.

Виходячи з викладеного, можна стверджувати, що «контроль» є універсальним способом управлінського впливу, що існує в різних (а не лише в економічній, чи суто безпековій) сферах правових взаємовідносин й який в межах своєї компетенції здатні застосовувати (використовувати) різноманітні суб'єкти. Отже, в подальшому для потреб нашого дослідження виникає необхідність певним чином відокремити «контроль» в сфері забезпечення економічної безпеки держави від інших випадків застосування цього способу управлінського впливу.

З приводу зазначеного цілком обґрунтованим буде передусім звернутись до аналізу положень Закону України «Про національну безпеку України», як одного з основних нормативно-правових актів у сфері безпеки держави. Названий документ значну увагу приділяє врегулюванню різних суб'єктів «контрольних повноважень» й навіть багато в чому розглядає національну безпеку саме через поняття «контролю». Так: стаття 5 цього Закону визначає особливості контролю, що здійснюється Президентом України; стаття 6 присвячена контролю, який реалізується Верховною Радою України; стаття 7 окреслює особливості контролю з боку Кабінету Міністрів України; стаття 8 врегульовує контроль Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; повноваження щодо здійснення судового контролю закріплені в статті 9; крім того, окрема увага в Законі приділена демократичному цивільному контролю, відомості про який викладено, наприклад, в статті 3 та статті 4 Закону. Такий всебічний розгляд проблематики «контролю» в Законі України «Про національну безпеку України» свідчить про те, що останній сприймається ним як важлива і невід'ємна частина правового механізму забезпечення національної безпеки.

З метою пояснення виникнення виявленого підходу і його реалізації в побудові названого нормативно-правового акту варто згадати деякі попередні наукові напрацювання. Так, наприклад, ще в 2003-му році О. Баклан з приводу мети контрольно-наглядової діяльності зауважив, що: останню здійснюють правоохоронні органи при реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони й такий вид діяльності направлений в першу чергу на забезпечення саме національних інтересів та цінностей, які охороняються державою. Таке зауваження певним чином підтверджує окреслені нами вище спостереження, щодо розцінювання «контролю» як частини певного безпекового механізму, та свідчить про те, що виявлена ознака є наслідком тривалого наукового пошуку, який згодом знайшов

належне закріплення в нормотворчості. Втім, далі названий науковець звертає увагу на природність того факту, що найефективнішою є така організація контрольно-наглядової діяльності, яка допомагає завчасно виявляти насамперед причини тих чи інших порушень [18]. Тобто, «контроль» в безпековій сфері може сприйматись не лише як складова правового безпекового «механізму» але й як певна «функція» в рамках діяльності держави або окремих її органів. В свою чергу, особливості здійснюваного «контролю», в такому разі будуть значно варіювати в залежності від суб'єкта його реалізації.

Підтвердження практичної реалізації означеного підходу можна знайти у вже розглянутому Законі України «Про національну безпеку України». Наприклад, частина третя статті 27 цього нормативно-правового акту зокрема містить норму, згідно якої «Кабінет Міністрів України організовує, контролює та попередньо схвалює результати проведення (відповідних) оглядів» [220]. Тобто виконує певну «контролюючу» функцію.

При цьому «огляди», про які ідеться («комплексний огляд сектору безпеки і оборони»; «оборонний огляд»; «огляд громадської безпеки та цивільного захисту» тощо), фактично представляють з себе правові інструменти отриманні внаслідок проведення належних заходів, використання яких необхідне і передбачене на певному етапі алгоритму стратегічного безпекового планування. Всі «безпекові огляди» зводяться до збору інформації й проведення її оцінювання з метою виявлення стану і готовності відповідних органів до виконання завдань за призначенням. Тобто за своєю сутністю зазначені «огляди» максимально близькі до своєрідного управлінського «аудиту».

Підкреслимо, що такі види діяльності як «моніторинг» і «аудит» наразі продовжують набувати все більшого значення та поширення. При цьому, ще в 2004-му році О. Андрійко, досліджуючи державний контроль, наголосив, що: «останнім часом у літературі, особливо у випадках проведення порівняльно-правового аналізу з питань контролю із зарубіжними аналогами,

термін «аудит» вживається більш широко – як «управлінський контроль» у значенні внутрішнього аудиту організації (або) установи» [12, с. 95].

Приблизно через 10 років (у 2014-му році) О. Оболенський та Н. Обушна, займаючись подібними дослідженнями, зазначили, що: «дискусія навколо терміну «контроль» має вже давню історію, чого не можна сказати про «моніторинг» і «аудит». Останнє набирає особливої актуальності у процесі реалізації політики інтеграції України у світову спільноту. (Автори підкреслили, що) становлення вітчизняного аудиту відбулося (зокрема) завдяки створенню та ефективному функціонуванню Співки аудиторів України, Аудиторської палати України, а також прийняттю необхідної нормативно-правової бази» [136, с. 115; 112].

На сьогоднішній день поняття «аудит» розкрито та нормативно закріплено, наприклад, у таких законодавчих актах як: Господарський кодекс України [40]; Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [172]; Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [213]; Меморандум «Про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації» [121] тощо. Тож, зараз національна нормативно-правова база представляє понад десяток різних варіантів визначення терміну «аудит» [16].

Таким чином, «аудит» виступає одним із специфічних варіантів здійснення «контролю». В свою чергу, враховуючи все викладене, «контроль» в сфері національної та економічної безпеки держави можна характеризувати не лише як «управлінську діяльність» або «функцію» окремих державних інститутів, чи суб'єктів, але й як сукупність певних дій щодо вироблення і застосування необхідних правових засобів (інструментів).

Разом із тим, «контроль» оцінюється науковцями не лише як явище, яке притаманне виключно сфері національної безпеки. Так, наприклад, в 2019-му році С. Серов досліджуючи особливості нагляду і контролю в сфері господарської діяльності наголосив, що: здійснення нагляду та контролю

може розглядатися як один з найважливіших заходів у реалізації завдань та функцій держави. Основною метою, з якою здійснюється контроль та нагляд (їх організація) державою за господарською діяльністю, є захист життя і здоров'я людини, навколишнього природного середовища, а також сприяння задоволення попиту населення на відповідні товари і послуги. При чому, тим нагляд і контроль ефективніше досягають своєї мети, чим чіткіше і ефективніше здійснюються зазначені функції та досконалішим, прозорішим і зрозумілішим для всіх є порядок їх виконання. (Вчений підкреслив, що) система контролю та нагляду в Україні на теперішній час перебуває у процесі змін та пошуку шляхів її удосконалення. Одним з першочергових завдань цього вдосконалення є (виправлення) недосконалості її господарсько-правової бази, окремих концептуальних помилок щодо реформування контролю за господарською діяльністю, викликаних недостатністю ... наукової бази» [253, с. 119-120].

Отже, підкреслюючи значення «державного контролю» в сфері господарювання, науковець розглядає «контроль» як державну функцію але при цьому фактично підходить до постановки питання про пошук інших правових конструктів, завдяки яким можливе удосконалення «контролю».

В контексті викладеного на увагу заслуговує, наприклад, підхід використаний для вирішення аналогічних задач В. Макарчуком. В своєму дослідженні 2022-го року вчений доходить висновку, що: «контрольно-наглядові процедури правоохоронних органів при реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони мають свою особливість у порівнянні з іншими органами державної влади, які мають повноваження щодо здійснення контрольно-наглядових процедур. Це стосується подвійної природи контрольно-наглядової діяльності саме правоохоронних органів, яка складається з одного боку з управлінської діяльності, а з іншого — юрисдикційної, яка має правоохоронний характер. Зазначені процедури передбачають реалізацію не тільки контрольно-наглядових заходів, а й вчинення дій щодо запобігання виникненню загроз національним інтересам

та цінностям України. (Грунтуючись на викладеному науковець наголошує), що розгляд проблематики відносно юридичної природи адміністративних процедур за участю правоохоронних органів щодо реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони переконливо свідчить про те, що прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» є нагальною необхідністю» [116, с. 51-52]. Видання такого Закону Верховною Радою України відбулось 17.02.2022 року. А 15.12.2023 року Закон України № 2073-IX «Про адміністративну процедуру» набрав повної чинності [82].

Узагальнюючи викладене можна констатувати такі спостереження. По-перше, «контроль» як суспільне явище є невід’ємною важливою складовою державного управління, яке відбувається як в суто безпековій сфері, так і в галузі економіки. При цьому, названі сфери діяльності далеко неідентичні. По-друге, «контроль» характеризується наявністю близьких та споріднених до нього категорій, наприклад, таких як: «нагляд», «моніторинг», «аудит» тощо. По-третє, явище «контролю» може реалізовуватись, а відповідно і розглядатись через призму різних правових категорій. Наприклад, таких як: державна управлінська діяльність; правовий механізм забезпечення національної безпеки; нормативно визначена функція певного державного суб’єкта; система правових заходів та відповідних інструментів їх реалізації; сукупність належно організованих дій, які реалізуються через нормативно врегульовані правові процедури тощо.

Отже, для продовження дослідження перед нами постає проблема обрання найбільш змістовного правового конструкту, вивчення якого найбільш повно охарактеризує явище «контролю» одразу й в сфері безпеки і в галузі економіки. Виходячи із всього вищевикладеного та припускаючи, що найбільш комплексне уявлення про ефективність «контролю» в сфері економічної безпеки держави здатне забезпечити поєднання нормативно визначених приписів, способів, заходів та методів, які реалізуються через застосування відповідних адміністративно-правових інструментів, подальше дослідження варто спрямувати на вивчення особливостей такої інтегрованої

категорії як «процедури» застосування контрольно-наглядових дій в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Одразу зауважимо, що впродовж останніх десятиліть проблематика особливостей провадження контрольно-наглядової діяльності активно досліджувалась багатьма науковцями. Серед них, наприклад: О. Андрійко, Г. Атаманчук, В. Бабанко, О. Баклан, В. Бакуменко, О. Бандурка, О. Безпалова, Є. Бердніков, Ю. Битяк, А. Васильєв, С. Вітвіцький, В. Гаращук, З. Гбур, О. Головкін, Я. Гончарук, В. Горшенев, Л. Гуцаленко, С. Денисюк, О. Джафарова, С. Дрозач, Є. Дубовий, І. Зозуля, К. Карчевський, С. Ківалов, О. Ключев, Т. Коломоець, А. Комзюк, Л. Коновалов, О. Коптева, С. Кулинич, А. Куліш, Н. Лебідь, Р. Мельник, Ю. Мех, Р. Миронюк, Г. Монастирський, О. Музичук, В. Мурза, Н. Нижник, Н. Никитченко, І. Орехова, І. Осипчук, Г. Остапович, А. Присяжнюк, Л. Савченко, М. Студенікіна, В. Тимошук, М. Тищенко, О. Угровецький, Б. Усач, С. Чернов, С. Шатрава, В. Шестак, Х. Ярмачі та багато інших видатних вчених.

В контексті цього дослідження окремої уваги заслуговують також такі наукові інформаційні матеріали як: *наукова стаття* – «Про співвідношення контролю та нагляду в чинному законодавстві: проблемні питання визначення» (А. Денисова; 2016 рік) [61]; *наукова стаття* – «Контроль, нагляд та моніторинг: співвідношення функцій державного управління» (Ю. Бахтіна; 2018 рік) [20]; *наукова стаття* – «Нагляд і контроль у сфері господарської діяльності як засіб реалізації публічного інтересу» (С. Серов; 2019 рік) [253]; *наукова стаття* – «Контрольно-наглядова діяльність правоохоронних органів при реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони» (В. Макарчук; 2022 рік) [116]; *наукова стаття* – «Моніторинг і аудит як інструмент досягнення балансу приватних і публічних інтересів у фінансовому праві» (І. Проць; 2023 рік) [239]; *наукова стаття* – «Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки в Україні»

(І. Проць; 2023 рік) [240]; *наукова стаття* – «Нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ» (С. Єсімов; 2024 рік) [67] тощо.

Окремо слід наголосити на тому факті, що не дивлячись на постійний інтерес та увагу дослідників до проблематики «контролю» в державному управлінні, означену тематику досі неможна вважати вичерпаною. З одного боку, це обумовлено постійним зростанням важливості безпекової складової в управлінні державою та забезпеченні публічного адміністрування. З іншого боку, процедури застосування контрольно-наглядових дій (перевірок, нагляду, моніторингу, оглядів, інспекцій, аудитів тощо), на вивчення яких спрямовано це дослідження, ніяк не може вважатись достатньо розглянутим оскільки деякі відповідні акти законодавства (наприклад, Закон України «Про адміністративну процедуру») було сформовано порівняно нещодавно, тобто всього лише декілька років тому.

Крім того, сучасна національна економіка зазнає постійних впливів та змін, викликаних різноманітними факторами, в тому числі такими, що безпосередньо відбиваються на організації провадження контрольно-наглядової діяльності в сфері економічної безпеки держави.

Наприклад, в середині 2020-го року Міністерство економіки України на своєму офіційному сайті виклало новину із роз'ясненнями щодо «Мораторію на перевірки бізнесу під час карантину». Зокрема Мінекономіки звернуло увагу на те, що: «в Україні налічується мінімум дві великі категорії перевірок. Перша категорія, на яку є мораторій під час карантину – це так званий державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності. Він ідентифікується за сферами контролю, а не за органами (які їх здійснюють). Тобто у тієї ж Держпродспоживслужби біля 15 сфер контролю, і одні з них підпадають під дію мораторію (наприклад, захист рослин), інші – ні (наприклад, окремо виділене державне регулювання цін). Під мораторій потрапляють перевірки пожежної безпеки, охорони праці, екологічні перевірки тощо (всього більше 80 сфер). Весь цей вид контролю регулюється Законом України № 877 від 05.04.2007 року «Про основні засади державного

нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [223]. Цим самим Законом встановлено всі базові правила проведення перевірок, а також саме для цього виду контролю поширюється дія інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) – так званий Інспекційний портал. На ньому для таких перевірок публікуються плани, результати, звіти про виконання планів. Друга категорія – це перевірки, які здійснюються у сферах, що не підпадають під дію цього закону (ст. 2 ЗУ № 877): 1. валютного контролю; 2. податкового контролю; 3. митного контролю; 4. державного експортного контролю (крім деяких питань космічної діяльності); 5. контролю за дотриманням бюджетного законодавства; 6. банківського нагляду; 7. державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції; 8. державного нагляду (контролю) в галузі телебачення і радіомовлення; 9. державного нагляду (контролю) за дотриманням суб'єктами господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг; 10. додержання законодавства у сферах енергетики та комунальних послуг; 11. державного ринкового нагляду та контролю нехарчової продукції. Отже, (Міністерство підвело такі підсумки щодо Мораторію двох означених видів перевірок): - перевірки під час карантину можливі; - перевірки другої категорії не підпадають під мораторій (за винятком податкових, заборонених окремо); - перевірки другої категорії не відображаються на Інспекційному порталі inspections.gov.ua (між іншим, згодом у відповідності до наказу ДРС від 29.11.2022 року № 204 «Про обмеження доступу до відомостей інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю)» доступ до Системи був обмежений і зараз надається тільки працівникам органів ДНК та ДРС) [90] » [128].

Після припинення карантину, пов'язаного з епідемією коронавірусної інфекції COVID-19, дія відповідного Мораторію була припинена. Але згодом, у якості реакції на нову загрозу, вже воєнного характеру, було введено й нові обмеження на проведення перевірок. Відповідні положення

зокрема закріплені Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 року № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану»[228]. Означений нормативно-правовий акт неодноразово корегувався і зазнавав змін. Наразі пункт перший Постанови вимагає: «Припинити проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) на період воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 "Про введення воєнного стану в Україні"» [228]. Проте, як і в попередньому прикладі Постанова не припиняє всі перевірки, зберігаючи окремо визначені виключення для певних обставин та за окремими напрямками контролю.

Наведені приклади вказують одразу на дві особливості контрольно-наглядової діяльності й провадження відповідних процедур. А саме, з викладеного можна цілком обґрунтовано вивести твердження про те, що реалізація деяких контрольно-наглядових процедур є необхідною й обов'язковою для забезпечення діяльності держави та прав громадян. В той же час, при виникненні складних безпекових ризиків, від провадження іншої частини контрольно-наглядових процедур необхідно відмовитись, адже вони здатні викликати шкоду шляхом надмірного навантаження на суспільство, а подекуди такі перевірки й взагалі втрачають сенс. Таким чином, врегулювання контрольно-наглядових процедур за своєю сутністю є ситуаційним.

В той же час, держава вочевидь не повинна постійно працювати в так званому «ручному режимі управління». Останній є виключенням, а не правилом. Тож, з питань застосування контрольно наглядових дій має вироблятися відповідна політика. І приклади подібних нормативно-правових актів вже існують в національному законодавстві. А саме, 18.12.2017 року Кабінетом Міністрів України було видане Розпорядження № 1020-р «Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю)», згідно якої від Міністерство економічного розвитку і торгівлі разом з Державною регуляторною службою мало розробити та подати у двомісячний

строк Кабінетові Міністрів України проєкт програми реформування системи державного нагляду (контролю) [236].

Вищеназвана Стратегія передбачала реалізацію протягом двох послідовних етапів. Перший з яких мав дорівнювати 3-м рокам, а другий – 2-м. Отже, цілком зрозуміло, що на теперішній час строк реалізації відповідної Стратегії вичерпано. У зв'язку із чим, Міністерством економіки України було підготовлено та 18.03.2019 року розміщено на власному офіційному сайті (в розділі «Обговорення проєктів документів») новий проєкт «Концепції реформування системи державного нагляду (контролю)» [235].

В пояснювальній записці до проєкту Концепції так обґрунтовано доцільність його створення: «на сьогодні система державного нагляду (контролю) потребує реформування. Так, діяльність органів державного нагляду (контролю) спрямована на виявлення порушень та застосування санкцій, а не на запобігання правопорушенням, не оптимізовано обсяг контрольно-наглядових функцій органів державного нагляду (контролю) із здійснення заходів державного нагляду (контролю) певних видів господарської діяльності, що призводить до дублювання повноважень таких органів та подвійного навантаження на суб'єктів господарювання, не встановлено обов'язковість застосування ризик-орієнтовного підходу до здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сферах, на які не поширюється дія Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», відсутній єдиний підхід щодо вжиття заходів реагування за правопорушення, які встановлені за результатами проведених заходів державного нагляду (контролю), і невизначено критерії вжиття заходів реагування за адміністративним рішенням органу державного нагляду (контролю) та обставини, за яких заходи реагування повинні вживатися виключно за рішенням суду на підставі звернення органу, повноваження якого встановлено законом, а також відсутня уніфікована та дієва процедура оскарження розпорядчих документів та рішень щодо застосування санкцій, які приймаються посадовими особами

органів державного нагляду (контролю). Подальше реформування контрольно-наглядових органів передбачено Програмою діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2016 року № 294» [167]. Результати розгляду й обговорення проєкту означеної Концепції на сайті Мінекономіки наразі не представлено.

Втім, маємо зазначити, що формуванням відповідних стратегічних документів опікуються й інші державні органи (на чому ми, доречі, вже наголошували вище). Наприклад, 06.03.2024 року Повідомлення про оприлюднення проєкту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів в Україні та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024-2026 роки» виклала на своєму офіційному веб-порталі Державна екологічної інспекції України [160]. Щодо зазначеного підкреслимо, що ця Стратегія, на наш погляд, не лише стосується державного нагляду (контролю), але й має безпосередній зв'язок, як із сферою безпеки, так і з економічним добробутом України.

Все викладене переконливо демонструє необхідність подальшого продовження ініціювання нормотворчих змін щодо удосконалення контролю-нагляду в сфері економічної безпеки держави. А також доводить, що відповідна робота наразі ведеться достатньо активно, що в свою чергу, обґрунтовує актуальність обраної нами теми дослідження.

Мета дослідження передбачає необхідність охарактеризувати процедури застосування контрольно-наглядових дій в сфері забезпечення економічної безпеки. Предмет вивчення становлять взаємовідносини, що виникають під час здійснення контрольно-наглядових дій в сфері забезпечення економічної безпеки.

Завдання дослідження потребують: докладно розглянути поняття «контроль», «нагляд» та «процедура»; сформулювати ознаки та визначення

категорії «процедура застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки»; окреслити існуючі класифікації відповідних «процедур»; виокремити основні типові стадії процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки.

Для вирішення дослідницьких завдань застосовано формально-юридичний та аксіоматичний методи наукового вивчення.

Раніше ми вже підкреслювали широке застосування категорії «контроль» в державному адмініструванні та публічному управлінні. Проте, наголосимо, що слова «контроль», «контрольний», «контрольований» тощо дуже широко використовуються в назвах юридичних термінів. Так, пошук по базі національного законодавства (zakon.rada.gov.ua) видає понад чотири з половиною сотень таких правових термінів. Серед них, наприклад, такі як: Контроль якості (11); Контрольні рівні (3); Контрольована зона (16); Контрольний захід; Контрольний орган; Контроль на безпеку (12); Контрольовані товари; Контрольне середовище; Контрольний підрозділ; Контрольована послуга тощо. При цьому, деякі з термінів законодавства мають більше ніж одне нормативно закріплене визначення (про що свідчать цифри наведені після зазначених термінів) [90].

Важливо, що сам лише термін «контроль» має понад 50 різноманітних визначень. Цілком зрозуміло, що таке розмаїття аж ніяк не сприяє спрощенню трактування сутності поняття «контроль», а навпаки ускладнює його. Незважаючи на це, спробуємо виявити основні (типові) характеристики, які вкладаються нормотворцями в поняття «контроль». Тож, «контроль» це:

- можливість здійснювати вирішальний вплив на управління та/або діяльність... [173];

- заздалегідь спланована система професійно обґрунтованих дій перевіряючих органів виконавчої влади, спрямованих на визначання стану

об'єкта контролю щодо його відповідності встановленим вимогам, нормам та стандартам... [204];

- функція управління, яка полягає в перевірці виконання завдань об'єктами управління, з метою отримання інформації щодо виконання завдань та вжиття своєчасних заходів для досягнення результату [206];

- загальна функція керування, що полягає у спостереженні за ходом процесів у керівній і керованій системах... [198];

- повноваження суб'єкта державного сектору управляти... [198];

- діяльність, що складається з проведення вимірів, аналізу, випробувань та/або оцінки однієї або декількох властивостей об'єкта... [191];

- процедура, відповідно до якої уповноважені посадові особи органів та підрозділів ДСНС оцінюють стан дотримання виконавської дисципліни [193];

- комплекс заходів, що здійснюються для перевірки та оцінки виконання поставлених завдань (управлінських рішень) [54];

- означає моніторинг та нагляд [242].

Наведені визначення зайвий раз підтверджують різноманітність правових категорій, через які характеризується явище «контролю». А крім того, наведені терміни свідчать про надання нормотворцями переваги не створенню узагальненого наукового визначення, а використанню типових (галузевих) формулювань. Щодо викладеного, також важливим для нашого дослідження є наявність вже реалізованих в законодавстві підходів щодо визначення особливостей «контролю» через таку правову категорію як «процедура».

На окрему увагу також заслуговує нормативна спроба (реалізована в міжнародному рекомендаційному документі) поєднати «контроль» з «моніторингом» і «наглядом» безпосередньо в одному терміні. Подібна практика зустрічається й в національній науковій діяльності, коли замість слова «контроль» використовується більш розширене формулювання «контроль-нагляд». Аби довести корисність означеного підходу, доцільним

видається більш докладно розглянути національні нормативно-правові визначення терміну «нагляд».

Наразі національна термінологічна база, щодо застосування різних варіантів слова «нагляд», майже в два рази менша за таку саму для поняття «контроль». Проте, кількість наявних термінів все одно доволі велика й перевищує дві сотні варіантів. Серед них, наприклад, такі як: Наглядовий орган (3); Наглядова інформація; Наглядове провадження; Ринковий нагляд (11); Митний нагляд; Об'єкт нагляду; Державний нагляд (3) тощо [131].

Безпосередньо термін «нагляд» має 11 визначень. Майже всі вони викладені в різних нормативно-правових актах, в тому числі й міжнародних. В деяких «нагляд» визначається через ототожнення із поняттям «контроль» або «постійний контроль» [205; 211]. В інших трактується як: спостереження; постійне перевіряння; чи «процес збору та реєстрації даних ... за допомогою обстеження, моніторингу або інших процедур» [132].

Отже, розгляд термінологічної національної бази підтверджує синонімічний зв'язок категорій «контроль» та «нагляд» і, в той же час свідчить про їх нетотожність. Підкреслимо, що вивчення співвідношення означених понять неодноразово здійснювалось багатьма науковцями. Так, наприклад, в 2016 році А. Денисова з означеного питання дійшла висновку про те, що: «узагальнення наведених норм чинного законодавства дозволяє вказати на те, що законодавець наголошує на превентивному, профілактичному характері державного нагляду, його спрямованості на забезпечення законності і правопорядку в певній сфері життєдіяльності суспільства. Поряд із цим визнається змістовний зв'язок контролю та нагляду як засобів забезпечення законності, що проявляється в чинному законодавстві використанням цих термінів як синонімів. Крім того, законодавець виділяє певні особливості здійснення контролю і нагляду в окремих сферах суспільної діяльності. У чинному законодавстві визначення нагляду передбачає поєднання ознак позитивної і негативної діяльності,

зважаючи на що його доцільно охарактеризувати комплексним явищем, ширшим за змістом, ніж контроль» [47, с. 19].

Натомість, наприклад, І. Кайло в 2019 році, розглядаючи сутність та ознаки «нагляду» і «контролю» в сфері трудового законодавства України, виділяє такі групи характеристик названих явищ: *Спільні ознаки* – 1) нормативність; 2) всебічність; 3) об'єктивність; *Спеціальні ознаки нагляду* – 1) ініціативність; 2) безперервність; 3) нейтральність проведення; *Спеціальні ознаки контролю* – 1) обов'язковість; 2) безперешкодність реалізації; 3) системність. Вчений резюмує своє дослідження таким висновком: «контроль та нагляд доповнюють один одного, але їх суттєві відмінності щодо застосовуваних методів та юридичних наслідків після проведення нагляду та контролю свідчать, що вони є самостійними правовими явищами» [80, с. 109].

Отже, застосування категорії «контроль-нагляд» сприяє більш повному охопленню всієї сукупності варіантів управлінських дій, що провадяться органами публічної влади по відношенню до безпосередньо непідпорядкованих ним суб'єктів національного законодавства в сфері економіки з метою мінімізації ризиків та збитків держави від дії різноманітних негативних внутрішніх та зовнішніх економічних чинників. В такому разі й подальше використання категорії «контрольно-наглядові процедури в сфері забезпечення економічної безпеки» є цілком обґрунтованим та методологічно корисним. Проте для належного вживання цієї категорії варто додатково прояснити зміст поняття «процедура». Для вирішення цього завдання знову звернемося до національної бази нормативно-правових термінів.

Тож, слово «процедура» в різних варіаціях має доволі поширене використання і застосовується в назвах понад 150-ти термінів національного законодавства [238]. Втім, серед них не має ані «контрольних» процедур, ані процедур «наглядових». Такий стан справ вочевидь свідчить про те, що перед національним законодавством постає ще доволі тривалий період розвитку та

удосконалення, який згодом (як це і передбачалось ще в 1998-му році в Концепції адміністративної реформи в Україні) вочевидь має призвести до створення Адміністративно-процедурного (процедурального) кодексу [212]. Наразі ж навіть видання Закону України «Про адміністративну процедуру» (від 17.02.2022 року № 2073-IX) вже є доволі суттєвим позитивним кроком в бік удосконалення національного законодавства. Втім, аналіз поняття «процедура» все ж варто розпочати саме із термінологічної бази, а не безпосередньо із змісту названого вище Закону.

Так, в національній базі законодавства на підзаконному рівні закріплено правовий термін «процедура». На рівні окремого міністерства (в нашому випадку Міністерства аграрної політики та продовольства України) процедурою запропоновано вважати: «задокументований опис операцій, які необхідно виконати, запобіжних заходів, які необхідно вжити, та заходів, які необхідно застосувати, прямо або опосередковано, щодо реалізації діючої речовини» [192].

Отже, обидва терміни звертають увагу на такі ознаки «процедури» як: формалізація, тобто чітке нормативне (задокументоване) закріплення; визначення послідовності дій (певна стадійність), про що свідчить вживання поняття «робочий процес»; та чітка регламентація складників або елементів певної «процедури», тобто опис відповідних дій та їх послідовність.

Доречи обидва процитовані нормативно-правові акти доволі нові. Так, Постанова КМУ № 50 «Деякі питання впровадження процесного підходу в центральних органах виконавчої влади» видана 17.01.2025 року. Цей акт затверджує «Порядок проведення аналізу та оптимізації робочих процесів у центральних органах виконавчої влади». Він безпосередньо оперує такими поняттями як «робочі процеси» й «процедура аналізу та оптимізації». І навіть цієї інформації вже достатньо для того, аби помітити методологічний вплив міжнародної системи стандартів якості ISO на ті підходи, які застосовуються названою Постановою КМУ. В свою чергу, інший нормативно-правовий акт, про який ми повідомили вище (Наказ Мінагрополітики від 20.10.2023 року

№ 1843 «Про затвердження Вимог належної практики реалізації діючих речовин ветеринарних препаратів») взагалі буде введено в дію лише 01.09.2025 року. Із назви цього Наказу помітно, що його зміст є доволі спеціалізованим, проте, якщо із наведеного вище визначення прибрати всього два слова («діючої речовини»), то весь інший зміст визначення терміну «процедура» жодним чином не буде суперечити термінології КМУ, а навпаки буде більш докладно розкривати його зміст. Отже, запроваджена термінологія насправді видається доволі уніфікованою.

Водночас із тим, термін «адміністративна процедура» закріплено одразу у двох нормативно-правових актах. Найвищу силу з них має Закон України «Про адміністративну процедуру». Він доволі стисло розкриває зміст означеного поняття: «адміністративна процедура – визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» [170, ст. 2]. Отже, й на рівні закону основними ознаками «процедур» є: нормативно-правове врегулювання та чітка послідовність (порядок) дій, тобто певна стадійність і взаємозв'язок між послідовними стадіями й їх реалізацією в часі. Крім того «чіткість» вирішення справи передбачає також й вимоги до оформлення результатів здійснення відповідних процедур.

Актом меншого ступеню юридичної сили є Постанова Кабінету Міністрів України № 1346 України «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів». Ця постанова була видана від 08.12.2009 року але втратила чинність на підставі Постанови КМУ № 1126 від 02.11.2011 року [181]. Отже, при розгляді її змісту немає сенсу звертати увагу на сферу застосування означеного нормативно-правового акту. Тож, розгляд цієї Постанови має суто наукове значення і спрямований на виявлення підходів, які використовувались нормотворцями для визначення категорії «процедура». Так, згідно Постанови КМУ № 1346 «адміністративна процедура» мала представляти з себе: «установлений в акті порядок дій фізичних та юридичних осіб, спрямований на реалізацію їх прав і виконання обов'язків

або визначення повноважень державного органу, його посадової та службової особи» [197].

Із викладеного можна помітити, що текст терміну не суперечить вже виявленим ознакам категорії «процедура». Натомість, на наш погляд, важливою перевагою наведеного вище визначення є його акцентування на спрямованість, тобто мету провадження певної «адміністративної процедури» – «реалізація прав і виконання обов'язків». Саме завдяки декларування означеної мети «процедура» не лише набуває сенсу але й здатна обґрунтовано отримати відповідні стадії (етапи) реалізації. Наприклад, такі як: 1) порушення провадження справи або провадження; 2) здійснення відповідних процедурних дій; 3) виконання отриманого адміністративного рішення; 4) відстеження результатів реалізації процедури тощо.

В контексті викладеного, звернемо увагу на те, що «контрольно-наглядові процедури» за своєю природою є адміністративними. Втім, також варто наголосити, на тому, що переважна кількість «контрольно-наглядових процедур» вочевидь має ініціюватися саме органами державної влади. В такому разі, додаткового значення набирають такі властивості «процедури» як: чітке визначення кола дії нормативно-правового акта, яким врегульовано проведення відповідної «процедури»; а також можливість оспорити отримане адміністративне рішення. Обидві ці ознаки доволі важко якісно упорядкувати в умовах одночасного існування великого розмаїття «контрольно-наглядових процедур», про яке ми наголошували вище. Крім того, «контрольно-наглядові процедури» безперечно не є самоціллю. Іншими словами отримана внаслідок їх реалізації інформація має стати «вхідними даними» для подальших дій в сфері забезпечення економічної безпеки держави.

Вирішенню окресленого питання, на наш погляд, здатна сприяти докладна класифікація відповідних «контрольно-наглядових процедур». За основу при цьому можуть бути взяті попередні наукові напрацювання, які стосувались «управлінських процедур» в цілому. Наприклад, ще в 2007-му році свій узагальнений варіант подібної класифікації представив С. Кулинич.

Вчений запропонував поділяти управлінські, а зокрема і контрольно-наглядові процедури в правоохоронних органах: *«1) залежно від характеру взаємовідносин, що складаються між її учасниками (сторонами): а) зовнішня; б) внутрішня; 2) залежно від напрямку (обсягу) контрольно-наглядової діяльності: а) загальна; б) спеціальна; 3) залежно від стадії здійснення контрольно-наглядової діяльності: а) попередня; б) поточна; в) подальша; 4) залежно від кількості учасників: а) колегіальна (інспекторська перевірка); б) одноособова (проваджувана керівником); 5) залежно від форми проведення: а) інспекторська контрольно-наглядова діяльність; б) перевірка, яка, у свою чергу, може бути комплексною чи галузевою; 6) за часом здійснення: а) постійна, яка, як правило, здійснюється безпосередніми керівниками; б) тимчасова, яка здійснюється під час інспекторських перевірок, атестування, тобто має систематичний характер; 7) залежно від часу проведення: а) планова, підставою для проведення якої є плановий документ, наприклад, річний план-графік перевірок; б) позапланова, яка проводиться, як правило, за фактом правопорушення, і про час проведення якої підконтрольний суб'єкт не знає»* [102, с. 269].

Узагальнюючи результати дослідження можна дійти таких висновків щодо особливостей процедур застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки.

Встановлено, що важливою складовою адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки є контрольно-наглядові дії, спрямовані на забезпечення економічної безпеки під час реалізації органами публічної влади своєї компетенції у досліджуваній сфері суспільних відносин із врахуванням внутрішніх та зовнішніх загроз останній.

Зазначено, що ефективність забезпечення сфери економічної безпеки органами публічної влади залежить від багатьох чинників, які безпосередньо впливають як на виконання окремих повноважень такими органами, так і на здійснення їх діяльності в цілому щодо запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у сфері економіки.

Доведено, що особливе місце серед таких чинників посідають саме процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки, оскільки їх належна реалізація визначає подальшу ефективність усіх інших адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Запропоновано процедуру застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки розуміти як урегульовану адміністративно-правовими нормами відповідну сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій, скерованих на реалізацію контрольних та наглядових повноважень органів публічної влади щодо дотримання невідповідними суб'єктами національного законодавства у сфері економіки з метою мінімізації ризиків та збитків держави від дії негативних внутрішніх та зовнішніх економічних чинників.

Виокремлено основні стадії процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки: 1) стадія порушення провадження або передконтрольна стадія; 2) безпосереднє здійснення контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки та прийняття адміністративного рішення; 3) виконання адміністративного рішення; 4) здійснення контрольно-наглядових заходів за результатами реалізації процедури.

Виявлено ключові ознаки, які характеризують стадії процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки. А саме: 1) вирішення специфічних завдань; 2) особлива система органів публічної влади; 3) послідовність вчинення процедурних дій в межах встановленого часу; 4) процесуальний порядок оформлення результатів контрольно-наглядових дій; 5) взаємозв'язок між різними стадіями процедури застосування контрольно-наглядових дій.

Висновки до розділу 2

Дослідження процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки сприяло отриманню наступних висновків.

Аналіз дослідження стану наукових підходів до розгляду нормотворчої діяльності органів публічної влади у відповідній сфері суспільних відносин здійснено під кутом зору адміністративно-правової діяльності, яка реалізується в межах компетенції останніх та становить закріплений адміністративно-процесуальними нормами порядок (процедуру), що полягає у здійсненні юридичних дій, направлених на відповідне встановлення, зміну або припинення адміністративно-процесуальних відносин.

Визначено зміст процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки та надано характеристику основних ознак, що визначають їх сутність та важливість у сфері забезпечення економічної безпеки.

Доведено, що процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки складаються з відповідних послідовних стадій, спрямованих на вироблення та прийняття відповідного адміністративного акту, який має стратегічну ціль в забезпеченні та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки. Такими стадіями названо: 1) підготовка нормативного акта (отримання інформації, аналіз, прогнозування розвитку ситуації); 2) прийняття нормативного акта; 3) доведення рішення до відома виконавців та зацікавлених осіб; 4) оскарження. Наголошено, що кожна стадія процедури нормотворення має свою специфіку, мету, завдання та компетентного суб'єкта, що безпосередньо пов'язано із реалізацією адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Наголошено, що характеристика нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки як адміністративно-процесуальної форми діяльності

органів публічної влади має свій прояв у кінцевій меті нормотворчої діяльності останніх, та має свій прояв у відповідних процесуальних рішеннях – нормативного чи індивідуального характеру.

Доведено, що процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки мають різні правові наслідки, свою специфічну форму виконання, різних суб'єктів реалізації та звернення, форму процесуального документа (рішення) та нормативно-правову регламентацію. Спільним у процедурах дозвільної діяльності є те, що вони сприяють впорядкуванню суспільних відносин, а також збереженню балансу інтересів особи, суспільства та держави з метою забезпечення національної безпеки та економічної безпеки, зокрема.

Аналіз нормативно-правових актів, а також врахування наукових позицій вчених-адміністративістів, дозволив виокремити систему суб'єктів дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки та схарактеризувати повноваження останніх у досліджуваній сфері суспільних відносин. Запропоновано класифікувати дозвільні повноваження органів публічної влади у сфері забезпечення економічної безпеки з метою мінімізації ризиків останній: а) ліцензійні повноваження; б) реєстраційні повноваження в) власне дозвільні повноваження; г) погоджувальні повноваження, тощо.

Виокремити основні ознаки, які притаманні дозвільним процедурам у сфері забезпечення економічної безпеки: 1) суб'єктом здійснення є органи публічної влади, які наділені власними або делегованими дозвільними повноваження щодо видання документів дозвільного характеру; 2) порядок здійснення дозвільних процедур та повноваження органів публічної влади регламентуються нормативно-правовими актами; 3) є обов'язковими для виконання, тобто мають зобов'язальний характер; 4) існує відповідна система правових гарантій, що забезпечують їх виконання; 5) спрямовані на підтримання балансу приватних та публічних інтересів в сфері економіки та відвернення настання реальних і потенційних загроз національним інтересам

у відповідній сфері суспільних відносин.

Зазначено, що ефективність забезпечення сфери економічної безпеки органами публічної влади залежить від багатьох чинників, які безпосередньо впливають як на виконання окремих повноважень такими органами, так і на здійснення їх діяльності в цілому щодо запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у сфері економіки. Доведено, що особливе місце серед таких чинників посідають саме процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки, оскільки їх належна реалізація визначає подальшу ефективність усіх інших адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Встановлено сутність, поняття та особливості процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки. Процедуру застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки запропоновано розуміти як урегульовану адміністративно-правовими нормами відповідну сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій, скерованих на реалізацію контрольних та наглядових повноважень органів публічної влади щодо дотримання непередбаченими суб'єктами національного законодавства у сфері економіки з метою мінімізації ризиків та збитків держави від дії негативних внутрішніх та зовнішніх економічних чинників.

Виокремлено ключові ознаки, які характеризують стадії процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки: 1) вирішення специфічних завдань; 2) особлива система органів публічної влади; 3) послідовність вчинення процедурних дій в межах встановленого часу; 4) процесуальний порядок оформлення результатів контрольно-наглядових дій; 5) взаємозв'язок між різними стадіями процедури застосування контрольно-наглядових дій.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Зарубіжний досвід застосування правових інструментів забезпечення економічної безпеки та можливість його адаптації до національної правової системи

Економічна безпека являє собою сукупність заходів та засобів спрямованих на забезпечення стабільної безпечної діяльності фінансової системи країни, водночас – це фундамент її незалежності. Її ефективність є визначальною в сенсі безпеки фінансових інституцій, та рахунків громадян. По суті через забезпечення економічної безпеки держава реалізує свій конституційний обов'язок щодо зберігання та захисту фінансових активів громадян. «Як слушно зазначає З. В. Гбур економічна безпека держави – це особливий стан економіки, який забезпечується стійкими та обґрунтованими методами нівелювання впливу загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, при якому створюються належні умови для розвитку стабільної соціально-економічної системи [36, с. 53]. У свою чергу М. М. Єрмошенко, звертає увагу, що змістом поняття «економічна безпека» є економічна незалежність, як спроможність самостійно розробляти і здійснювати власну економічну політику, а також визначати і реалізовувати національні економічні інтереси, можливість здійснення контролю з боку держави за національними ресурсами і державною власністю, спроможність залучення і утримання капіталу на власній території, здатність приймати рівноправну участь у міжнародному розподілі праці і світовій торгівлі [36, с. 53; 66]. Точка зору М.М. Єрмошенка має сенс та практичну обґрунтованість, в тому числі вона точно описує головний постулат економічної безпеки, який полягає в

забезпеченні максимально можливої свободи для учасників господарської діяльності, але в таких рамках коли вона не шкодить інтересам держави, а повністю є до них дотична і перебуває в резонансі з державною економічною лінією управління [66]. У відповідності до Конституції України народ є єдиним джерелом влади, яка зобов'язана реалізовувати його волю [88]. Держава є по суті є системою, сукупністю вибраних народом менеджерів, які утримуються з податків людей, і мають беззаперечно виконувати їх волю, і працювати на їх благо. В реальності вищевказаний принцип реалізується вкрай погано, або не реалізується взагалі, і правляча верхівка часами зовсім не враховує волю народу та приймає нормативні акти, які відверто йдуть в розріз з народним волевиявленням, тим самим саме влада порушує Конституційні принципи на яких тримається українська демократія, і як показує практика незалежної України кожна влада діє за однією ж і тією схемою. Якщо народні обранці не діють в інтересах людей, то постає питання в чиїх інтересах вони діють? Саме вищевказане питання обумовлює найголовніші політико-економічні загрози, що існують в рамках сучасної української реальності, в вигляді ймовірного зовнішнього управління країною, особами, про яких нічого не відомо, і цілі яких відверто протилежні інтересам українського народу. Такі речі стають реальністю через реалізацію підступних хитросплетінь які на практиці можуть мати вигляд інтеграції в керівництво держави ставлеників глобальних організацій, метою яких є нажива і відбір ресурсів, обезкровлення економіки, та які становлять значні загрози для політико-економічного сектору.

Таким чином, головне завдання економічної безпеки нівелювати вищевказані загрози, виявляти осіб, які є представниками впливу чужих інтересів, що не є дотичними до національних інтересів, забезпечити можливість країні йти шляхом економічного розвитку, що вигідний для її мешканців, а не для глобальних еліт, які розглядають території і населення, що їх населяє як ресурс який можна використати в своїх цілях. Економічна безпека в вищевказаному контексті це забезпечення відсутності агентів

впливу у владі, будь-то люди українських олігархів чи глобальних фінансових еліт. Влада в ідеальному її вигляді мусить виражати виключно волю народу. Дані постулати звучать утопічно, особливо на фоні повністю дискредитованих українських політиків, які не вилазять з корупційних скандалів.

Одним з заходів забезпечення економічної безпеки в вищезгаданому контексті могло б стати впровадження прямої демократії. Враховуючи розвиток технологій та кількість корупційних скандалів і регулярність з якою наші можновладці потрапляють в них, можна констатувати повну самодискредитацію чинних інститутів влади, що наявні у нас в період сьогодення в даному вигляді. Для того, щоб позбутися даної застарілої корупційної моделі управління країною, потрібно запроваджувати інструменти прямої демократії. Наприклад, кожен мешканець мусить мати свій Е-кабінет, в якому він голосуватиме за прийняття чи не прийняття законодавчих ініціатив будь-якого характеру і типу. Якщо проект закону не знаходить підтримки в населення це мусить бути причиною не можливості його прийняття навіть на процесуальному рівні. Жодних рішень щодо долі країни і народу в обхід його волі, ось так мусить виглядати реальна імплементація Конституції.

Класифікація складових елементів економічної безпеки є важливим теоретичним аспектом, який допомагає краще зрозуміти її структуру та взаємозв'язки. Звичайно, розглянемо більш детальніше складові елементи економічної безпеки, як їх виділяє науковець О. Скорук. Ця класифікація допомагає глибше зрозуміти, з яких аспектів складається економічна безпека держави. Зокрема, вчена називає внутрішні складові економічної безпеки, які складають: а) сировинно-ресурсна безпека (наявність та доступності природних ресурсів, необхідних для функціонування економіки); б) енергетична безпека (здатність країни забезпечувати себе необхідними енергоресурсами без залежності від зовнішніх постачальників); в) фінансова безпека (стабільність фінансової системи країни, стійкість національної валюти, контроль за зовнішнім боргом та розвиток внутрішнього

фінансового ринку); г) воєнно-економічна безпека (здатність економіки забезпечувати обороноздатність країни, виробництво військової техніки та озброєння, а також стійкість економіки в умовах воєнних дій); г) технологічна безпека (стосується розвитку та впровадження новітніх технологій, забезпечення технологічної незалежності та захисту інтелектуальної власності); д) продовольча безпека (здатність країни забезпечувати населення достатньою кількістю якісних продуктів харчування); е) соціальна безпека (стосується рівня життя населення, соціальної стабільності, боротьби з бідністю та безробіттям, а також забезпечення соціальних гарантій); є) демографічна безпека; ж) екологічна безпека (захист навколишнього середовища, контроль за забрудненням, раціональне використання природних ресурсів та запобігання екологічним катастрофам). Другою складовою є зовнішньоекономічна безпека: а) експортна безпека (здатність країни ефективно продавати свої товари та послуги на зовнішніх ринках, забезпечуючи стабільні валютні надходження); б) імпортна безпека (здатність країни забезпечувати себе необхідними товарами та послугами з-за кордону, мінімізуючи залежність від критичного імпорту) [36, с. 52; 259]. Ці складові взаємопов'язані та впливають одна на одну. Забезпечення економічної безпеки вимагає комплексного підходу та ефективної державної політики.

Кожен з вищеописаних О. Скорук підвидів економічної безпеки потребує спеціально заточених під нього заходів економічної безпеки. Вочевидь, що економічна безпека є многогранним поняттям, тому реалізується за допомогою використання широкого спектру засобів та інструментів економічного впливу, таких як: перевірки та фінансовий контроль суб'єктів господарювання, контроль за цінами та ставками по відсотках в банках, фінансова підтримка суб'єктів господарювання в разі необхідності, трекінг підозрілої фінансової активності, перевірка декларування доходів, тощо [259].

В контексті реалізації вищеописаної державної функції провідні країни Європи та світу зробили багато кроків вперед в напрямку покращення та розвитку даної сфери діяльності держави. До прикладу в Європейському союзі мінімізується використання готівки, переважна більшість операцій відбувається в електронному, вигляді. Тому можна відслідкувати і тотально контролювати переважну більшість транзакцій. Водночас в даний час паралельно вводиться система електронних грошей, які будуть програмуватися на тривалість їх дії, місце де можна їх витратити, та тип товару який можна буде за них придбати. Тобто світова тенденція заходів економічного контролю рухається в напрямку абсолютизації контролю за господарською діяльністю громадян, і в особливості через прив'язку біометричних даних населення до фінансових операцій. Таким чином створюється система абсолютного економічного контролю, яка в майбутньому тільки розширюватиме сфери свого впливу. Фінансова активність людей стане повністю підзвітною, до контролю за їх діяльністю буде залучено найпотужніші програми на основі штучного інтелекту. Таким чином інтернет шахрайства та скамінг будуть зведені в майбутньому на нівель, а корупція буде можлива хіба що б золоті чи сріблі, або інших речах матеріального світу, що можуть становити вигоду. Україна також тестує електронну гривню і планує її вводити в обіг найближчим часом.

Розглянемо думки деяких вчених стосовно особливостей забезпечення економічної безпеки. М. П. Денисенко та П. Т. Колісніченко в своїй науковій статті на тему: «Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки» виклали бачення, що «для ефективного впровадження питань економічної безпеки в реалії своєї діяльності, досить доречним буде застосовувати зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки підприємств» [46]. З таким твердженням одразу можна погодитися, так, як заходи забезпечення економічної безпеки в країнах з провідною економікою безпрецедентні, базуються на найновіших технологічних розробках та глибоко-структурованій законодавчій базі. Також дані вчені вважають, що «серед

основних проблем економічної безпеки малих і середніх підприємств можна виділити низьку ефективність їх діяльності, недосконалість податкової системи країни, нездорову конкуренцію, відсутність високопрофесійного кадрового потенціалу» [46]. При таких значних багатовекторних проблемах потрібен широкий спектр інструментів для їх нейтралізації. Враховуючи складну ситуацію в Україні пов'язану з вторгненням росії та початком повномасштабної війни проти нашої країни всі сфери життєдіяльності країни перебувають в складній ситуації, в тому числі економіка. Уряд йде на не популярні заходи, щодо підвищення податків, що спричиняє хвилю обурення серед представників бізнесу, які в великій своїй кількості повідомляють, що в силу складної фінансової ситуації в країні та підняття податків вони з великою вірогідністю будуть змушені до кінця року припинити свою господарську діяльність, так як фактично іншого вибору в них не залишається. Враховуючи вищеописану ситуацію знайти підходящі інструменти формування безпечного економічного середовища в умовах такої не стабільної ситуації в країні вкрай важко. До того ж в ході аналізу заходів, щодо регуляції економічної безпеки вищезгаданими вченими було зроблено висновок, що «в країнах зі стабільною економікою останнім часом більшість адміністративно-законодавчих обмежень було скасовано, застосовано стимулюючу функцію оподаткування та створено сприятливі фінансово-економічні умови для інвестицій та розвитку підприємництва. Аналіз показав, що зазначені заходи дозволили країнам Західної Європи та Японії бути лідерами в питаннях розвитку підприємницької діяльності та займати перші місця у світових рейтингах за показниками адаптації підприємств у правовій та економічній сфері. Цим пояснюється інвестиційна привабливість їх підприємств» [46]. Тобто на їх точку зору лібералізація заходів регулювання економічної безпеки має досить багато переваг, які спрощують життя малому та середньому бізнесу, приваблюють в країну інвесторів, сприяють розвитку економіки. Така точка зору є досить гарно обґрунтованою а також підкріпленою прикладами з життя, наприклад країн

Європи та Японії. Лібералізація української податкової системи могла б принести багато переваг, але вірогідніше за все її можливо впроваджувати лише в умовах миру та стабільної економічної ситуації. В даний же час уряд приймає рішення тільки в напрямку підвищення податків, що негативно віддзеркалюється на представниках малого та середнього бізнесу. Після завершення гарячої фази війни в Україні і задля створення реальної сприятливого середовища для ведення бізнесу на нашу думку варто зробити наступні кроки: 1) ввести мінімум отримуваного прибутку, до досягнення якого підприємцю не потрібно буде реєструватися як ФОП та сплачувати податки. Така система діє на Кіпрі, де тільки по досягненню прибутку в 20000 доларів виникає необхідність реєструвати офіційно свою підприємницьку діяльність. Такий захід пом'якшив би початок ведення бізнесу, допоміг би малому бізнесу стати на ноги. В Україні такий мінімум, на нашу думку мав би становити хоча б 700 доларів прибутку на місяць. Державна підтримка і допомога малому і середньому бізнесу це запорука процвітаючої економіки. В Україні нажаль, після підвищення податків, близько 40 відсотків бізнесу, згідно опитувань, планують припинити господарську діяльність до кінця 2025 року, що є катастрофічним показником, і загалом результатом протилежним тому, який очікувала українська влада після підняття податків. Закриття бізнесу в такій кількості є небезпечним і може призвести до колапсу в економіці. Саме враховуючи вищевикладене, українська модель організації середовища, для ведення бізнесу мусить бути, на нашу точку зору, лібералізована за прикладом розвинених країн Європи та світу, де цей процес вже стає трендовим. Але реалізація таких амбіцій в умовах війни вірогідніше за все не є на часі.

Враховуючи вищевикладене варто дослідити заходи регуляції економічної безпеки, що діють в Сполучених Штатах Америки. «Безпека економіки Сполучених Штатів виступає найважливішою та незмінною складовою загальнонаціональної безпеки країни, що зафіксовано на законодавчому рівні. Серед найбільш значимих американських законів було

прийнято: у 1996 році закон про економічну безпеку (The Economic Security Act), який зазначив основні питання економічної безпеки загального характеру; у 1999 році прийнято закон про освіту для економічної безпеки (The Education for Economic Security Act), який дозволив підвищити ефективність американської освіти й науки; Закон про економічну безпеку та відтворення (The Economic Security & Recovery Act of), який вступив в дію у 2001 році, відрегулював питання податкового законодавства, визначив основні пріоритетні напрями розвитку національної економіки, створення сприятливого митного клімату; наступного року було затверджено закон про створення робочих місць і економічну безпеку (Job Creation and Economic Security Act), який регулював питання подолання безробіття, ринку праці, економічного та соціального захисту населення та інше» [46].

Оскільки Америка має федеративний устрій, то доцільним буде розглянути особливості заходів економічної безпеки, що застосовуються в кожних окремих штатах. Аналізуючи систему оподаткування штату Флорида, можна приємно здивуватися факту того, що влада не стягує податок з доходу фізичних осіб підприємців взагалі, що є неймовірно привабливим жестом законодавчої волі, та таким до чого варто прагнути. Це демонструє міць економіки і водночас розумну організацію фінансової системи даного штату. Серед заходів економічного убезпечення, що діють в вищезгаданому штаті варто виділити ліцензування, яке дуже поширене у всіх сферах діяльності. Очевидним є те, що заходи економічної регуляції, що діють в рамках чинного американського законодавства є досить ефективними, так, як економіка Америки взірць для всього світу. Але задля запозичення і впровадження позитивного досвіду необхідно розуміти, що Америка має федеративний устрій, і кожен штат має також своє законодавство, і також вона не є учасником війни. Україна ж в свою чергу є республікою, і кращі американські інструменти з регулювання економіки мусять бути адаптовані саме під цей аспект, а також під інші особливості територіального устрою країни та воєнного стану впровадженого на всій її

території. Тому на нашу думку варто аналізувати окремо економічну діяльність різних штатів Америки, і розглядати можливість докорінних змін в системі заходів економічної безпеки вже в умовах закінчення війни.

Заглиблюючись в Європейський довід застосування заходів забезпечення економічної безпеки варто розглянути результати дослідження, що отримані М.П. Денисенком в ході аналізу досвіду економічної регуляції Франції. «Соціально-економічна безпека у Франції наприкінці ХХ століття регулювалась в трьох напрямках. По-перше, законом було визначено захист майна підприємств, їх інтелектуальної власності, а також захист систем інформації та управління, які належать підприємствам, тобто захист всіх активів підприємств. Наступним напрямом стало впровадження безперервного моніторингу конкурентів на внутрішньому та зовнішньому ринках та визначення критеріїв, за якими підприємства поступаються конкурентам. Останнім напрямом було регулювання кризових явищ в економіці державою з одного боку та фахівцями підприємств з іншого. Особливу увагу приділяли виявленню та своєчасному уникненню загроз, що виникали внаслідок неефективних управлінських рішень через відсутність необхідної інформації, потрібної для керівництва підприємством. Підтримку економічної безпеки французьких підприємств на належному рівні забезпечувала система, яка мала два рівні. При Міністерствах були створенні управління з підтримки соціально-економічної безпеки національних підприємств. В їх обов'язки входило захист підприємств та своєчасне забезпечення керівництва необхідною інформацією щодо можливих економічних загроз. Крім цього, при державному казначействі, із залученням кваліфікованих фахівців з митниці, було сформовано управління із підтримки соціально-економічної безпеки підприємств. Заходи, щодо забезпечення соціально-економічної безпеки підприємств у Великобританії, Італії та Іспанії були подібними. Стабільна та впливова система соціально-економічної безпеки підприємств в цих країнах базується на дієвій нормативно-правовій базі» [46]. Французький законодавець розглядає заходи

економічної безпеки в нерозривному поєднанні з заходами забезпечення соціальної безпеки громадян, саме тому вчені використовують термін соціально-економічна безпека в відношенні до Франції. Багаторівнева система моніторингу, прогнозування та запобігання ризиків, особливістю якої є поглиблена взаємодія державних та недержавних інституцій, обмін інформацією, задля забезпечення належного рівня соціально-економічної безпеки викликає практичний інтерес і може бути предметом вивчення в рамках окремої наукової статті. В підсумку професори М. П. Денисенко та П. Т. Колісніченко прийшли до висновку, що «створення належного рівня економічної безпеки національних підприємств, повністю залежить від держави [46]. В якості прикладу можна навести такі країни, як Німеччина, Великобританія, Італія, Іспанія в яких дієва законодавча база стимулює економічний розвиток підприємств малого та середнього бізнесу та запобігає кризовим явищам. Законодавча база Іспанії, Великобританії спрямована, перш за все, на попередження небезпечних ситуацій в економіці. Уряд Китаю спрямовує законодавчу базу на підтримку національних інвестицій у пріоритетні галузі економіки країни. Для досягнення економічної безпеки своїх підприємств, більшість країн із стабільною економікою інвестують у інноваційні проекти та сприяють розвитку науко-технічного забезпечення [94]. Значна кількість компаній в розвинутих країнах керуються принципами: наукові знання виступають ключем в забезпечене майбутнє; сучасні технології створюють основу розвитку соціально-економічної безпеки підприємств; керівництво підприємств повинно стимулювати розвиток науки і технічного забезпечення. В економічно розвинених країнах нормативно-правова база визначає об'єктивну реальність ризиків, які пов'язані із посиленням конкуренції та загостренням проблем ринкового середовища в різних сферах діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Для цього необхідно застосовувати відповідні організаційні та структурні заходи підтримки та забезпечення стійкості підприємств, виділяючи, сектори малого і середнього бізнесу в сучасних складних умовах» [46]. Ключовими

факторами у забезпеченні економічної безпеки вищевказаними країнами в рамках їх правового поля, на думку вчених М. П. Денисенко та П. Т. Колісніченко є розвиток науки та технологічності, створення сприятливих умов для функціонування бізнесу, контроль за дотриманням доброчесності в ході конкуренції за споживача, впровадження організаційних та структурних заходів підтримки бізнесу, тощо [46]. Дана точка зору базується на глибоку аналізі економічних тенденцій і загалом з нею можна погодитися. Аналізуючи її глибше можна прийти до висновку, що в Франції, Британії та інших країнах Європи основні інструменти економічної безпеки – це регуляційні заходи з боку держави, а також підтримка бізнесу в разі необхідності. Вони є сталими та носять контрольно-стабілізуючий характер. Таким чином Європейські країни застосовують в переважній більшості ліберальні заходи впливу, але в рамках глибокого контролю за економічною діяльністю населення. Також в розвинених країнах йде ставка на симбіоз новітніх технологій з системною, продуманою нормативно-правовою базою, яка є досягненням десятків років розвитку економічного сектору і заходів забезпечення економічної безпеки в тому ж числі.

Аналізуючи загальноприйняту економічну модель більшості розвинених країн світу очевидним та логічним стає факт того, що малий і середній бізнес являють собою основу, фундамент економіки будь-якої країни, а держава мусить мати в пріоритеті забезпечення сприятливих умов для даної категорії підприємців, що віддзеркалюється економічною стабільністю країни, підвищенням благополуччя громадян, що автоматично робить країну більш привабливою для співпраці з іноземними інвесторами, посилює її позиції на міжнародній арені.

Загалом зараз, світ стоїть на межі переломного моменту, так, як багато країн тестують електронну валюту, якою в найближчому майбутньому планується замінити існуючі фінансові одиниці. Це фактично являтиме собою зміну фінансової парадигми в світі, так, як електронні гроші можна буде програмувати на будь-що, строк дії, сферу дії, та навіть місце

можливого потенційного використання, що дасть 100 відсотковий контроль над фінансовими потоками і серйозно глобалізує процеси в світі. По суті, це і є головним інструментом фінансової безпеки, який буде впроваджено у всіх країнах світу. Водночас розглядається суміжний захід в вигляді вилучення кешу з обігу і повну його заміну цифровим аналогом. Таким чином, заходи економічної безпеки наберуть безпрецедентного масштабу та ефективності, і в Україні в тому числі, де тестування цифрової валюти заплановане на найближчі місяці. Трекінг фінансових потоків стане повністю прозорим, а суспільство країн, які введуть дану міру буде під мікроскопом у держави, яка знатиме про кожен фінансовий крок кожного свого громадянина, і не тільки, система працюватиме таким чином, що за допомогою аналізу транзакцій громадян легко можна буде визначати їх геолокацію, в той чи інший момент часу, а також багато інших аспектів. Поняття банківської таємниці фактично буде повністю нівельовано. Тому аналіз заходів економічної безпеки, що впроваджуються в світі в даний час яскраво вказують на зміну фінансової парадигми, яка потягне за собою найближчим часом тектонічні зміни й у всіх інших галузях нашого життя. Зміниться політика, загалом ринкові відносини видозміняться докорінно, до непізнаваності. Але водночас виникає й багато можливостей для зловживання, маніпуляцій та цифрової диктатури, так, як до прикладу людину за її громадянську позицію або що небудь інше, що йде в розріз з головною лінією керівництва тієї чи іншої країни можна буде відключити від цифрової валюти, тим самим позбавивши можливості приймати участь в фінансових операціях, і по суті таким чином такий індивід просто виштовхується з соціуму, втрачає можливість брати участь в грошових операціях, втрачає здатність купувати та продавати. Тому водночас потрібно розробляти стримуючі фактори що могли б унеможливити подібні речі, розробляти на законодавчому рівні стримуючі механізми.

М. П. Денисенко та П. Т. Колісніченко, вважають, що «для підвищення економічної безпеки українських підприємств дуже важливо враховувати міжнародний досвід. Світовий досвід показує, що можна організувати дієвий

комплекс щодо економічної безпеки вітчизняних підприємств на базі аналізу ефективних дій розвинутих країн у галузі забезпечення економічної безпеки підприємств, а також враховуючи помилки, які були зроблені. Причому найвпливовішими засобами забезпечення економічної безпеки підприємств є створення дієвої нормативно-правової бази, застосування профілактичних заходів щодо можливих загроз, проведення політики ефективного використання кадрового потенціалу підприємства, постійно мотивуючи, оцінюючи, використовуючи знання та вміння кожного фахівця, а також використання інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності підприємства. Отже, на мікрорівні важливо провести модернізацію виробничої та науково-технічної бази, посилити свої позиції у науково-технологічній діяльності, збільшити залежність інших підприємств від своєї діяльності, проводити постійний аналіз існуючих загроз та моніторинг загроз потенційних. На макрорівні важливо сформувати та використовувати таку законодавчу базу, яка б забезпечувала ефективну діяльність українських підприємств, а також підтримувала високий рівень їх економічної безпеки» [46]. Дана точка зору є гарно обґрунтованою, системною та прогресивною, а також такою, яка відображає реальне положення речей. Поділ на мікро та макрорівні та особливості, що є обумовлені такою сегрегацією заходів економічної безпеки є вкрай конкретними, інноваційними, такими що відповідає потребам сьогодення, тому загалом можна повністю погодитися з даними постулатами та висновками. Система протидії існуючим ризикам та передбачення можливих також є необхідністю. В умовах не стабільності в світі, антикризове економічне управління ризиками скоро стане одним з трендових напрямлень діяльності. Ними також в котре повторюється раніше ними сформований постулат, про те, що акцент на розвитку технологічності та модернізації нормативно-правової бази згідно новітніх світових стандартів, являються пріоритетними заходами економічної безпеки в сучасному мінливому і не стабільному світі.

Розглядаючи розвиток правових інструментів забезпечення економічної безпеки в напрямку модернізації заходів економічної регуляції, амбітним, прогресивним та достатньо конкретним заходом такого типу можна було б вважати цифровізацію, інкорпоровану в українську правову реальність на основі штучного інтелекту. Так, як економіка та політика нерозривно пов'язані між собою, то глобальна діджиталізація призведе до злому старої політично-економічної парадигми існування країни і призведе до створення нової структури, яка буде заточена під швидкоплинну глобалізацію світу та інтеграцію в процеси даного типу. Сама філософія політики та товарно-грошових відносин докорінно зміниться. В таких реаліях, на нашу думку, для України найкращим шляхом розвитку є створення системи прямої демократії як головної управлінської парадигми, враховуючи сталий кризу довіри до чиновників, що триває з початку незалежності України і по сей день. Так, як дискредитовані управлінці всіх рівнів десятками років доводять постулат, що корупція в Україні є настільки системним та глобальним явищем, що заради викорінення якого треба змінювати систему устрою всієї країни, ламати старі схеми та методи діяльності, замінювати їх на нові, які відповідають викликам духу та особливостям часу і унеможливлюють зловживання народними ресурсами країни. В цьому контексті штучний інтелект є майбутнім потенціальним інструментом для реалізації діджиталізації відповідним чином, зменшення присутності людського фактору в процесах державного управління. Також за ним перспектива автоматизації всіх існуючих рутинних дій та процесів у переважній більшості областей людської діяльності. Нормативно-правова екосистема та система її економічної безпеки, що представлена певним переліком інструментів, не є виключенням для впровадження новітніх технологій вищеприведеного типу. Штучний інтелект при правильній організації його роботи, і здійсненні належного адміністрування та контролю за його діяльністю, здатен обробляти інформацію набагато швидше, якісніше та в надзвичайно великому обсязі, що дає змогу організувати замкнуту

саморегулюючу систему, яка здатна буде впорядкувати та розвантажити всі сфери людської діяльності, вивільнивши тим самим час людям для задоволення їх особистих потреб, духовних та соціальних, або будь-яких інших. Паралельно з впровадженням штучного інтелекту у всі галузі життя в нашу реальність стрімко вривається таке явище, як роботизація. Машини автоматизують повністю фізичну рутину, виконувану людьми. Також вони більш вигідні для роботодавця, так, як їм не треба платити заробітну плату, їм не потрібна відпустка та лікарняний, сон та відпочинок взагалі. Це явище набирає глобального масштабу і нагадує сюжет фантастичного фільму про майбутнє. На підприємствах Ілона Маска роботи виготовляються в колосальній кількості 24 години на добу, тому світ стоїть на порозі нової революції. Ризиком такої ситуації стає те, що в майбутньому може збільшитися кількість людей, які просто стануть не спроможними знайти себе і реалізувати себе в соціумі. Дані ризики треба аналізувати в рамках світового глобального масштабу та створювати план з їх нівелювання на міжнародному рівні.

На базі впровадження роботизації та штучного інтелекту з великою вірогідністю буде збудована замкнута електронно-економічна система, яка матиме свої особливості та потреби, від яких і залежатимуть тип та спосіб функціонування заходів економічної безпеки. Звісно, що така система перебуватиме під повним контролем нейро-мереж та операторів, що їх адмініструють, які будуть в змозі відслідкувати та блокувати будь-яку підозрілу активність, будь-які не зрозумілі транзакції, з легкістю встановлювати кінцевого бенефіціара будь-яких фінансових операцій, що зробить не можливим інтернет шахрайство, та зведе до мінімуму ризики зловживань в рамках здійснення корупційних оборудок. Але важливим і вирішальним фактором є те, щоб така високоефективна система контролювалася виключно людьми з гарними намірами та ліберально-демократичними вільними свободо-любивими поглядами на життя, так, як при потраплянні в управління до людей з авторитарними схильностями вона

з великого блага здатна перетворитися на ідеальний інструмент контролю, електронної диктатури та авторитаризму, головним механізмом реалізації якого міг би бути фінансовий шантаж. До прикладу в разі введення єдиної цифрової валюти одним з найбільш небезпечних та авторитарних кроків міг би стати заборона бартерного обміну речами, та наприклад введення кримінальної відповідальності за бартер, виведення з обігу срібла, золота та інших дорогоцінних металів, повністю заклавши доступ до них, або навіть заборона їх обіходу. В реальності найбільш демократичним способом реалізації стратегії інкорпорації в обіг електронних грошей було б створення лімітів на використання готівки, наприклад до 3000 доларів на місяць, а не виведення її повністю з обігу. Тому, що тотальний контроль за транзакціями такого масштабу означає тотальний контроль за звичайним населенням з середнім рівнем доходу, а корупція, як правило починається з сум, що вимірюються принаймні десятками тисяч доларів чи євро. Саме тому цифровізація мусить бути ліберальною, не тотальною. Люди повинні мати право вибору, адже позбавляючи його автоматично руйнуються базові підвалини демократії, суспільство скочується в середньовіковий тоталітаризм та диктатуру, але вже на новій цифровій основі, що може бути в сотні разів страшніше та небезпечніше, враховуючи ступінь розвитку технологій.

Також цікавим до вивчення та аналізу є комплекс інструментів та заходів, щодо забезпечення економічної безпеки, що використовуються Японією, однією з передових економік світу. «Потрібно відмітити, що японцям вдається зберігати основи своєї культури, традиційних інститутів і відносин, видозмінюючи їх лише в тій мірі, у якій цього вимагають завдання підвищення ефективності і конкурентоспроможності країни та її підприємств в постіндустріальну епоху і період глобального розвитку. Особлива увага приділяється культурі управління та макроекономічного регулювання. Важливим елементом пристосування японської економіки до нових умов став перехід (при збереженні контролю) ряду виробничих потужностей закордон в країни з великими ринками, з більш дешевою робочою силою і

сприятливими валютними курсами. Японія перетворилася на найбільшого в світі кредитора, має друге місце (після КНР) по запасах золотовалютних резервів. У результаті була досягнута висока конкурентно-спроможність японських підприємств та, як наслідок, високий соціально-економічний рівень країни. Серед основних характеристик Японії можна назвати: стабільність, сталий розвиток, низький рівень інфляції і високий рівень заощаджень населення, сприятливі умови інвестування, якісну освіту і охорону здоров'я, високий рівень життя, видатні показники тривалості життя та інше. При території в 378 тис. кв. км і населенні в 127 млн осіб, на частку Японії припадає до 12% світового промислового виробництва (III місце в світі за обсягом ВВП), кожен четвертий створений в світі автомобіль або телевізор і кожне друге торгове судно японські. Японці не тільки якісно, але і багато працюють. У країні одна з найвищих в світі тривалість робочого часу, що складає 2088 годин на рік (в США 1924 години, в ФРН 1655 годин), а відпустка зазвичай триває не більше тижня. Японцям властива подвійність світогляду: спокійна адаптація до західного способу життя і в той же самий час захист національних цінностей і звичаїв. В результаті, часто виникає ситуація, коли модель поведінки, вигляд, одяг запозичені, а мотивація основних життєвих принципів традиційна. На роботі і в політиці зовні японець може вести себе «по європейські», але внутрішньо знаходиться в системі традиційних цінностей. Два основних принципи формують підходи щодо питань економічної безпеки японських підприємств: 1) розвиток економічної стабільності країни; 2) створення такого внутрішнього середовища, яке б сприяло покращенню національних інтересів країни» [28]. «Японія має певні національні особливості, малу кількість іноземних інвестицій, відносну закритість японського суспільства, що впливає на внутрішню політику економічної безпеки підприємств. Загальна доктрина національних інтересів Японії була сформована ще у 70-х роках двадцятого століття. Вона охоплювала декілька напрямів: суспільну безпеку, військову безпеку країни та зовнішньоекономічну стабільність. Причому головним

завданням політики економічної безпеки стало підвищення зовнішньополітичного впливу Японії, який базується на високому економічному потенціалі. Досягнення цієї мети було здійснено через реалізацію таких завдань: всебічне сприяння розвитку ринкових відносин у світовій економіці; забезпечення стійкого балансу між капіталістичним і соціалістичним шляхами розвитку; сприяння стабільності економічних і політичних взаємовідносин між Північчю та Півднем. У період перетворення та розвитку японської системи економічної безпеки можна виділити дві основні тенденції. По-перше, це імплементація японської економіки у світову, а по друге, її часткова автономізація в межах союзу із Сполученими Штатами. Слід зазначити, що чим більше Японія вважає себе впливовою державою, тим менше консервативних аспектів залишається в її системі економічної безпеки» [46]. Японські досягнення в галузі економіки є більш ніж вражаючими. Відносна закритість країни та збереження аспектів національних традицій та ідентичності є правильним вектором розвитку. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки країни полягають у внутрішній стабільності країни та лібералізації економічної системи господарювання загалом, з метою підвищення її привабливості для іноземних партнерів та спрощення життя для бізнесу в середині країни. Таки Японський підхід є подібним до тих, що використовуються в Європі та США, але також японці гібридизують його пристосовуючи до своїх геополітичних та економічних реалій. Тобто тренди реалізації заходів економічної безпеки схожі у всіх передових країнах світу. Також варто підкреслити, що успішна економіка це не тільки збереження ідентичності та власних методів організації фінансово-господарчої діяльності японців, це ще й екстремально високий рівень трудоголізму серед представників цієї нації, що нажаль, подекуди, навіть стає причиною суїциду серед представників цього працьовитого народу. Співпраця з провідними економіками Європи та світу перетворила Японію та країну лідерку серед країн Азії. Поряд з нею значних економічних показників також вдалося досягнути Китаю. Він є

«найвпливовішою з «нових азіатських держав» сучасного світу. Останніми роками цій країні належить вагоме місце не лише в регіональному, але й у світовому масштабі. Проте на міжнародній арені КНР позиціонує себе як країну, що «розвивається». Специфіка китайської економіки (ринок в соціалістичному вигляді), унікальне місце розташування країни, яке допомагає їй у загальносвітових господарських зв'язках, додають особливий "колерит" загальним для всього світу економічним питанням у китайському сприйнятті. Це відноситься, зокрема, і до проблеми економічної безпеки, яка для КНР є вельми актуальною. В основі китайського трактування економічної безпеки лежить «економічний суверенітет», особливо незалежність в ухваленні рішень. Проте в сучасній КНР, на думку китайських науковців, «немає приводів для оптимізму». Економічний суверенітет знаходиться під тиском «потужних груп інтересів, особливо зарубіжних». Забезпеченість Китаю ресурсами «на душу населення» також є значно нижчою світових показників. Промисловість знаходиться у залежності від іноземного фінансового капіталу, який «вичавлює її прибутки». Багато китайських підприємств повинні «підкорятися» транснаціональним корпораціям і ставати лише «елементом в їх виробничому ланцюзі» [108]. Таким чином, найбільш важливі загрози для Китаю є саме в області економічного суверенітету. Для країн, що розвиваються, таких, як Китай, економічна безпека краще всього визначається як здатність забезпечувати поступове зростання життєвих стандартів усього населення через національний економічний розвиток при збереженні економічної незалежності. Іншими словами, в економічній безпеці є дві сторони «медалі»: конкурентоспроможність і незалежний економічний суверенітет» [46; 108]. В випадку Китаю, економічний суверенітет є головним питанням для даної країни. Але враховуючи, той факт, що завдяки передислокації промислових потужностей з усього світу до Китаю, його економіка й набрала тих обертів, на яких вона працює зараз, не варто дивитися на вищезазначену особливість Китайської економіки

однобоко, адже завдяки ній економіка й набрала обертів. Забезпечення конкуренто-спроможності в останній час в Китаї значно виросло, якість товарів, що створюються там є значною вищою. Реалізація заходів спрямованих на розвиток вищеписаної сфери і є головним інструментом економічної безпеки Піднебесної. Підсумовуючи вищевикладене, можна прийти до висновку, що економічна безпека кожної окремої країни обумовлюється її геополітичними особливостями і потребує різних заходів, які в першу чергу були б спрямовані саме на її особливості її економіки, політичного та соціально-релігійного устрою.

Доречно звернутися до досвіду Федеративної Республіки Німеччина, у якій забезпечення соціально-економічного захисту підприємств здійснюється через комплексну систему соціального страхування. Ключова роль держави в цьому процесі полягає у створенні та підтримці ефективного законодавчого поля, що регулює економічну діяльність [108]. Державна політика країни спрямована на забезпечення прав громадян, сприяння економічній та соціальній справедливості, а також на підвищення загального добробуту населення. Важливим аспектом є запобігання надмірному розшаруванню суспільства на багатих і бідних. У контексті Німеччини, для забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємств, крім внутрішніх служб безпеки та приватних охоронних компаній, існують державні охоронні агентства. Ці агентства працюють у тісній співпраці з федеральною розвідкою, обмінюючись інформацією та координуючи дії для захисту економічних інтересів держави та підприємств.

На сьогоднішній день країни Європейського Союзу у сфері впровадження науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт для підвищення рівня захищеності національних підприємств являються найвпливовішими конкурентами Америки та Японії» [46]. Німеччина, як науково-економічний Хаб Європи та лідерка країн старої Європи також використовує заходи економічної безпеки заточені під особливості її економіко-політично устрою, територіального розташування та інших

особливостей, але не дивлячись на це є багато подібних підходів та інструментів її реалізації, подібних до Французьких. Федеративний устрій автоматично обумовлює специфіку нормативно - правової бази та практичних заходів реалізації інструментів економічної безпеки, до прикладу таких, як кооперація приватного сектору з державними інституціями спрямована на унеможливлення будь- яких фінансових проблем для бізнесу та країни в цілому.

Слід погодитися з О. Скорук, що зауважує, що до головних невирішених проблем, які є найбільш гострими на даний момент: відносяться наявність та загострення економічної кризи в Україні в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації; зростання корупції; погіршення добробуту населення та зростання рівня безробіття; підвищення тінізації економічної діяльності; різке падіння реального ВВП; втрата інвестиційної привабливості нашої держави [259].

В контексті національної безпеки економічна безпека є нерозривно пов'язаною з політичною безпекою, соціально-релігійною та іншими підтипами безпеки. Як наслідок заходи її реалізації будуть дотичні до заходів забезпечення безпеки у всіх вищевказаних сферах.

Підсумовуючи наше дослідження варто окреслити такі критичні висновки до яких прийшли в ході його проведення:

1) світ швидко змінюється, і в даний час стоїть на порозі злому цілої економічної системи, яка буде повністю оцифрованою найближчим часом та змінить базові правила свого існування, тому одним з найголовніших заходів економічної безпеки в наш час для України є підготовка до впровадження даної системи та інтеграції економіки нашої країни в нову глобальну цифрову економічну систему;

2) тенденції найрозвиненіших країн світу в напрямку організації заходів економічної безпеки полягають в зміцненні економіки, лібералізації правил ведення бізнесу, так як малий та середній бізнес це основа економіки кожної країни, пониження податкових ставок, а деяких регіонах таких, як

Флорида фізичні особи підприємці взагалі не обкладаються податком. Українські ж реалії сьогодення обтяжені військовими діями на території країни, окупацією певних окремих її регіонів, що призводить до проблем в економічній сфері. Враховуючи вищевикладене для сьогоденної України найголовнішими заходами економічної безпеки є нівелювання впливу війни на економіку країни, забезпечення її стабільного функціонування не дивлячись на всі важкі обставини, що наявні в цей не простий час. Дані цілі можуть бути реалізовані за рахунок правильного використання економічної допомоги міжнародних партнерів, реального подолання корупції, стабілізації всіх соціально-економічних та політичних процесів на підконтрольних Україні територіях.

4) попри не сприятливі чинники, які наявні в українських реаліях необхідно вживати всіх можливих заходів щодо допомоги малому і середньому бізнесу, так як тривожні тенденції щодо їх закриття після підняття податків, викликають насторогу і можуть мати непередбачувані наслідки для всієї країни.

5) керівництво країни мусить створити стратегію економічної стабілізації в рамках якої буде передбачено повернення наявних боргів, джерела фінансування даної процедури, що є по суті забезпеченням економічного суверенітету, превентивним заходом спрямованим на недопущення стороннього управління країною.

6) справедлива цифровізація та модернізація за кращими світовими зразками нормативно правової бази, що регулює всі економічні питання мусить бути пріоритетом, так як аналіз заходів економічної безпеки розвинених країн світу показав, що розвинені економіки базуються саме на цьому.

7) підготовка до тотальної цифровізації та роботизації економіки і суспільства загалом є важливим заходом економічної безпеки. Так, як в майбутньому люди можуть стикнутися з проблемою самореалізації в суспільстві де більшість рутинних процесів буде автоматизовано машинами,

саме тому держава має мати відповідну стратегію, щодо вирішення такої проблеми.

Загалом варто відмітити що заходи економічної безпеки є дуже індивідуальними інструментами, вид та ступінь жорсткості яких залежить від багатьох факторів, таких як адміністративно-територіальний устрій країни, безпекова ситуація на її території, врахування політичного устрою, культурних особливостей населення, можливостей для економіки обумовлених територіальним розташуванням, станом економіки, та багатьма іншими факторами. Головним чинником в виборі виду та ступеню дії таких заходів мусить бути професіоналізм та спрямування всіх зусиль на організацію економічного добробуту населення в країні та формування стабільної, сильної економіки. Тому розробкою і впровадженням таких заходів мусять займатися виключно професіонали своєї справи зі значним досвідом економічної діяльності та щирим прагненням до створення ідеальної економічної моделі в Україні.

3.2. Напрями розвитку адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки

В 2017 році, досліджуючи адміністративно-правове регулювання в галузі економіки, О. Тронько констатує, що: «на сьогоднішній день державне управління економічними процесами в Україні у ринкових умовах перебуває на стадії удосконалення (й одночасно із цим) відбувається його стрімкий розвиток. (Тож), щоб забезпечити (подальше) формування демократичного суспільства, основним завданням реформування повинна бути побудова ефективної системи державного управління, яка можлива тільки за умови взаємодії гілок влади, які відповідатимуть стандартам демократичної правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою» [272, с. 124].

Зауважимо, що проблематика побудови так званої «ринкової економіки», а відповідно й правових умов, необхідних для її існування, про які згадує дослідниця, постала перед нашою державою фактично одразу із моменту створення сучасної України. Остаточний перехід від радянських традицій до демократії передбачав необхідність повністю позбутися залишків старої «планової економіки», яка на той час вже була в стані демонтажу. Замінити її мала «ринкова» економічна система, заснована на балансі попиту та пропозиції. Вивільнення підприємницького потенціалу, досягнутого таким чином, розглядалося як основний чинник забезпечення майбутнього добробуту суспільства. Втім, як бачимо із відомостей про рік проведення названого вище дослідження, побудова й врегулювання належних правових умов тривали не одне десятиріччя й навіть після цього не були остаточно завершені.

Важливо, що «удосконалення державного управління економічними процесами», про яке вказано вище, продовжувалось і за умов гібридної війни, коли частина нашої держави вже була окупована російським загарбником і активно тривали локалізовані воєнні дії. За таких обставин видається цілком зрозумілим, що зазначені події не могли не вплинути на економіку нашої держави. Втім, відповідний вплив війни (але вже повномасштабної) на економіку України продовжується і зараз. Отже, тиск зовнішніх обставин лише посилюється.

Враховуючи викладене, зараз навряд доречно прогнозувати, чи Україна все ж побудує «воєнну економіку», чи настане повоєнний період і відбудуться інші економічні трансформації, в тому числі такі, що будуть пов'язані із вступом до Європейського Союзу. Проте, вже на теперішній час з упевненістю можна стверджувати, що економічні умови в Україні вимагають сьогодні та потребуватимуть у осяжному майбутньому розвитку й удосконалення, в тому числі шляхом адміністративно-правового унормування та запровадження ефективних адміністративних інструментів (зокрема й в сфері економічної безпеки держави).

Відтак потреба в інтенсивному правовому регулюванні буде актуальною ще щонайменше впродовж найближчого десятиріччя. При цьому, очевидним логічним наслідком із усього викладеного є те, що самі умови існування держави, суспільства, а з ними і національної економіки хоча і залишаються слабо прогнозованими, але абсолютно точно будуть змінюватись. Отже, завдання нормотворення в сфері управління державною економікою полягає не в спробі побудувати одну єдину, правильну і незмінну систему, а в тім, щоб на кожному етапі існування держави обирати й запроваджувати найкращі практики, які відповідають вимогам часу та реально існуючій ситуації. Виходячи з цього, варто з'ясувати, що саме представляє з себе «адміністративно-правове регулювання» та «правове регулювання» в цілому.

Підкреслимо, що означене явище неодноразово розглядалось як предмет наукового вивчення. Так, в 2003-му році Тлумачний словник юридичних термінів охарактеризував «правове регулювання» як: «форму регулювання суспільних відносин, яка забезпечує відповідність поведінки їхніх учасників вимогам і дозволам, що міститься у нормі права» [39, с. 218].

В 2010-му році О. Минюк вказує на те, що «адміністративно-правове регулювання» є: особливою формою управлінської діяльності, здійснюваної «за допомогою специфічної системи нормативно закріплених методів та засобів уповноваженими органами державної влади та саморегулівними інституціями, владні повноваження яких спрямовані на реалізацію регулюючого впливу суспільних відносин» [124, с. 11].

Отже, і «правове», і «адміністративно-правове регулювання» раніше розглядались науковцями передусім як специфічна «форма» державного управління. Проте, згодом означений підхід удосконалювався і зазнав змін.

Вже в 2011-му році С. Орехов наголошує на тому, що під «адміністративно-правовим регулюванням» варто розуміти: «вплив адміністративно-правових засобів на діяльність, спрямовану на встановлення

положень, норм та вимог для їх багаторазового використання з метою забезпечення упорядкованості у певній сфері...» [141, с. 14].

На думку В. Муцко (висловлену в тому ж 2011-му році) «адміністративно-правове регулювання» – це: «процес застосування державними органами влади спеціальних методів впливу на функціонування суспільних відносин» [130, с. 12].

Із викладеного стає зрозумілим, що «правове регулювання» в галузі економіки є складним динамічним явищем (на що вказує слово «процес», використане в його визначенні). В контексті цього дослідження це явище можна розцінювати як спрямоване на створення належних умов, потрібних для забезпечення сприятливих для розвитку економіки суспільних відносин, шляхом застосування методів та засобів (тобто інструментів) впливу, які мають адміністративно-правову природу. Підтвердження зробленим висновкам можна прослідкувати й у більш сучасних наукових роботах.

Так, у 2015-му році Р. Демків пропонує розглядати «правове регулювання» як: «систему дій та операцій, які здійснюються органами державної влади у встановлених процесуальних формах за допомогою певних методів та з використанням при цьому юридичних засобів, спрямованих на встановлення і реалізацію певних моделей суспільного розвитку» [44, с. 22].

С. Рудниченко в 2017-му році наголошує, що: «адміністративно-правове регулювання характеризується спеціальним юридичним механізмом впливу адміністративного права на поведінку і діяльність його адресатів» [250, с. 150].

З найбільш сучасних досліджень варто згадати, наприклад, підхід викладений С. Бевз. У 2020-му році вчена вказує на те, що «адміністративно-правове регулювання» або «правове регулювання» взагалі можна сприймати як: упорядкування діяльності держави нормами адміністративного права або як вплив на суспільні відносини за допомогою правових засобів [22, с. 165; 121].

В 2024-му році М. Кропивницький підкреслює, що: «право впливає на певне коло суспільних відносин через спеціальну систему елементів, (тобто) особливий інструментарій...» [99, с. 15].

Наведені відомості свідчать про те, що удосконалення наукових поглядів на проблематику «адміністративно-правового регулювання» відбувається шляхом ідентифікації все більш широкого й докладного переліку складових елементів цього правового явища. Наприклад, таких як: «правові механізми», «способи», «операції», «моделі» суспільного розвитку тощо. Крім того є цілком аргументовані підстави стверджувати, що «адміністративно-правові засоби», які представляють з себе відповідні «правові інструменти», майже повністю витіснили більш стару категорію, якою є «форма регулювання», і на сьогоднішній день залишаються постійною й невід'ємною складовою адміністративно-правового регулювання.

В попередніх підрозділах нашої наукової роботи ми встановили, що сукупність «адміністративно-правових інструментів» забезпечення економічної безпеки держави, а відповідно й регулювання економіки, відрізняється різноманітністю, невичерпністю та динамічністю. При цьому слово «правові» вказує на те, що означені «інструменти» мають юридичну природу. А слово «адміністративні» свідчить про те, що ці «інструменти» застосовуються безпосередньо в сфері державного управління уповноваженими на те суб'єктами. При цьому, «адміністративно-правові інструменти» застосовуються: як для упорядкування діяльності державних органів, так і для регулювання державою суспільних, в тому числі, суто економічних відносин.

З приводу викладеного доцільно підкреслити, що згідно статті 19 Основного Закону України: «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [88, ч. 2 ст. 19].

Отже, норми Конституції України недвозначно вказують на необхідність використання державними органами в своїй роботі виключно тих «способів» які передбачені нормами національного законодавства або базується на них та з них витікають. Втім, Основний Закон України наголошує лише на «способах» і безпосередньо не акцентує увагу на: «методах», «інструментах» («засобах») й «механізмах» тощо.

Означений підхід викликає додаткові запитання. Наприклад: чи потребує правового унормування кожний «адміністративно-правовий інструмент»? Чи, можливо, правового врегулювання потребує вся сукупність таких «інструментів» в цілому (нагадаємо, що їх вкрай багато й саме в сфері управління економікою їх арсенал має оновлюватись тобто бути динамічним)? Чи, можливо, категорія «спосіб» є достатньо широкою для того, щоб її унормування вмістило в себе й інші перелічені нами вище складові елементи «правового регулювання»?

З приводу поставлених питань слід зазначити, що частина друга статті 19 Конституції України, якої безпосередньо стосується цікава нам проблематика, має офіційне тлумачення. Останнє було викладене в Рішенні Конституційного Суду України (КСУ) № 7-рп/2009 від 16.04.2009 року.

У названому Рішенні зокрема зазначено, що: «стосовно права органу місцевого самоврядування скасовувати свої раніше прийняті рішення та вносити до них зміни необхідно розуміти так, що орган місцевого самоврядування має право приймати рішення, вносити до них зміни та/чи скасовувати їх на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [265].

Крім цього Рішення КСУ доповнене викладенням Окремої думки Судді КСУ В. Кампо. Названий суддя вказує: «що відсутність в Рішенні чіткого визначення меж юрисдикційної діяльності місцевих рад, про що мало бути зазначено в його мотивувальній частині, призвела до того, що тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве

самоврядування в Україні» в контексті конституційного подання не є повним та об'єктивним. Зокрема, його варто було доповнити положенням про те, що в межах юрисдикційної діяльності місцева рада не має права скасовувати та вносити зміни до раніше прийнятих нею індивідуальних правових рішень» [138].

Отже, зазначена справа фактично стосувалась застосування такого адміністративно-правового інструменту як «рішення» органу місцевого самоврядування. При цьому, Судом розглядався не стільки «спосіб» використання й провадження рішень, скільки компетенція відповідних органів. Відтак наведені тлумачення Конституційного Суду України безпосередньо не спрямовані на роз'яснення поставлених нами вище питань. Але сам факт виникнення справи, подібної до розглянутої, докладно демонструє важливість та складність належного адміністративно-правового регулювання. Крім того, наведений приклад вказує на існування істотного зв'язку між «адміністративно-правовими інструментами» та «способами» їх застосування.

Узагальнюючи викладене виникають підстави аргументовано констатувати: по-перше, що адміністративно-правові інструменти є обов'язковою складовою правового регулювання. При цьому, відповідні «інструменти» виступають і як засіб нормотворення, і як знаряддя правозастосування; по-друге, суттєві та динамічні трансформування економіки України вимагають постійного добору адекватних до вимог часу та ситуації адміністративно-правових інструментів забезпечення економічної безпеки держави. В той же час, виявлення напрямів відповідного удосконалення та розвитку відбувається в умовах значного ускладнення ефективного прогнозування та існування різноманіття невизначеної кількості адміністративних інструментів; по-третє, спосіб застосування адміністративно-правових інструментів згідно вимог Конституції України повинен відповідати чинним законодавчим нормам й компетенції суб'єктів застосування, тобто бути належним чином організований та врегульований.

Отже, проблема полягає не лише у виявленні актуальних напрямів розвитку відповідного адміністративно-правового регулювання, але й в поєднанні означеної потреби із особливостями адміністративних інструментів, а саме: відсутністю їх вичерпного переліку та необхідністю забезпечувати достатню динамічність їх унормування. Враховуючи зазначене варто дослідити адміністративно-правове регулювання різних варіантів застосування адміністративно-правових інструментів у сфері економічної безпеки та виявити прогресивні підходи щодо напрямів їх розвитку.

Одразу підкреслимо, що різноманітні складові адміністративно-правового регулювання, в тому числі й в сфері забезпечення економічної безпеки держави, неодноразово досліджувались вченими. Свій внесок у формування означених напрацювань внесли, наприклад, такі науковці як: Л. Авраменко, В. Андрейцев, О. Безпалова, А. Бобкова, А. Гальчинський, О. Головка, І. Голосніченко, І. Городецька, О. Джафарова, О. Дрозд, С. Єсімов, Н. Золотарьова, В. Корженко, І. Коросташова, К. Костовська, В. Лазаренко, А. Лиманюк, І. Личенко, Ю. Лозинський, Х. Марич, О. Марченко, В. Мошенська, Ю. Назар, В. Ортинський, О. Передерій, О. Петришин, С. Понамарьов, С. Шатрава та інші вчені.

Корисними для дослідження також були такі наукові роботи як: *наукова стаття* – «Адміністративно-правове регулювання в галузі економіки» (О. Тронько; 2017 рік) [272]; *наукова стаття* – «Метод моделювання як засіб оптимізації правового регулювання» (Т. Тарахонич; 2019 рік) [269]; *наукова стаття* – «Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України» (І. Мельник; 2020 рік) [118]; *наукова стаття* – «Адміністративно-правові засоби та заходи адміністративно-правового забезпечення економічних інтересів України: проблематика підстав застосування» (Ю. Лавренюк; 2021 рік) [106]; *наукова стаття* – «Стратегічний аналіз безпекового середовища України» (О. Резнікова; 2022 рік) [245]; *наукова стаття* – «Адміністративно-правове забезпечення та

адміністративно-правове регулювання: співвідношення понять» (І. Шопіна; 2023 рік) [289]; *наукова стаття* – «Поняття, принципи та складові безпекового середовища як об'єкта адміністративно-правового регулювання» (Стебловський; 2023 рік) [266]; *монографія* – «Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики» (А. Боровик, А. Вархов, Н. Деревянко; 2024 рік) [25] та інші.

Наразі, навіть враховуючи доволі пожвавлену увагу науковців до питань адміністративно-правового регулювання, на наш погляд, проблематику розвитку регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки неможна вважати вирішеною. Підставою зробленого твердження виступає збіг одразу декількох факторів.

Так, необхідно визнати, що кількість воєнних конфліктів в світі (війна в Україні, бойові дії в Ізраїлі, події в Сирії тощо) переконливо свідчить про остаточне руйнування міжнародної системи безпеки, що не може пройти непомітним й для безпеки економік держав світу. При цьому, навіть вірогідне припинення бойових дій в різних кутках планети не дає можливості сподіватись на тривалий та надійний мир. Натомість все більше загострюється загроза початку нових збройних конфліктів (наприклад, ситуація навколо Тайваню й надалі залишається ненадійною і може «спалахнути» в будь-який момент). Не додають впевненості у відновленні спокою в світі й заяви новообраного Президента Сполучених Штатів Америки Д. Трампа. Зокрема провокативними є його висловлювання щодо Гренландії, Канади, Мексики тощо. На цьому фоні ООН повністю дискредитувала свою здатність до активного та ефективного реагування на безпекову ситуацію в світі, Європа все ще залишається недостатньо рішучою, а НАТО представляє з себе військовий союз, який фактично не має реального бойового досвіду. Тож, хоча ситуація із наявністю підвищених ризиків повномасштабних та гібридних воєнних дій в світі може завдавати

стимулюючого впливу на деякі сфери економіки (наприклад, оборонну промисловість), але не менш вірогідним є й пригнічення національних економік та виникнення додаткових економічних ризиків.

В той же час, багато країн світу вже стикнулися із погіршенням економічних умов. Частина з них була викликана ще пандемією COVID-19. Інші тривалою нерозважливою економічною політикою окремих країн (в тому числі і європейських). Деякі проблеми можуть бути пов'язані просто із коливанням світових економічних циклів спаду та розквіту економік. В будь-якому разі проблеми з потужністю економіки зараз мають навіть такі розвинені країни як, наприклад, Німеччина та Англія.

Суттєвого впливу на економіки світу завдала загальносвітова спрямованість на «зелену» енергетику. Поміж іншими комплексними впливами, свого часу це призвело до того, що газ, порівняно з вугіллям або атомною енергетикою, вважався одним із найекологічніших видів традиційних енергоносіїв. В результаті такий підхід фактично призвів до російського газового тиску на Європу. Втім, у подальшому, з поверненням до влади нового президента США Д. Трампа, усталений зв'язок питань енергетики та екології мабуть буде змінено. Адже Д. Трамп неодноразово заявляв про наміри істотно збільшити видобуток нафти та газу в США, тим самим змінивши відповідні світові ринки.

Варто враховувати також і тренди кінця двадцятого століття щодо глобалізації. Їх наслідком зокрема став перенос виробничих потужностей в країни із дешевою робочою силою. Найбільше це позначилось на Китаї, що й призвело до потужного зростання його економіки. Втім, як виявилось це не змінило диктаторську основу суспільного строю цієї держави, а натомість лише зробило цю країну більш небезпечним світовим гравцем. Чи буде виробництво, в якості реакції на існуючу ситуацію, повертатись в економічно розвинуті держави, чи лише переводитись в інші країни (ознаки чого, до речі, вже спостерігаються) поки що остаточно невідомо. Але вже зараз зрозуміло, що важелем відповідних трансформацій виступає зміна тарифно-митної

політики. В свою чергу, це дозволяє характеризувати сучасні світові економічні тренди як такі, що відрізняються протекціонізмом. Наприклад, в публічній площині неодноразово оприлюднювались наміри суттєво підвищити мито на завезення китайських товарів в США.

Разом із тим, цілком можливо, що пріоритет розвитку технологій, а не виробничих потужностей, якому віддавали перевагу економічно розвинуті країни, взагалі набуде нового вигляду в якості електронних новацій та штучного інтелекту, кроки у бік чого також вже робляться, причому не лише США, але й Китаєм.

Враховуючи все викладене, можна стверджувати, що саме зараз більшість держав світу остаточно усвідомили необхідність переглянути свої економічні політики та оновити арсенали економічних й відповідних ним адміністративно-правових інструментів управління власними економіками. Це спостереження додає важливості проблематиці нашого дослідження й обґрунтовує його актуальність.

Тож, мета цього підрозділу наукової роботи полягає в необхідності охарактеризувати напрями розвитку адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів. Предмет вивчення становлять відносини, що виникають під час правового регулювання застосування адміністративно-правових інструментів.

Завданнями дослідження є: розглянути особливості національного адміністративно-правового регулювання; виявити характеристики таких конструктів регулювання як «адміністративний процес», «адміністративна процедура», «адміністративно-правовий порядок»; виробити підходи до оцінювання арсеналу наявних адміністративно-правових інструментів й надати рекомендації щодо напрямів розвитку адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки.

Для здійснення дослідження обрано метод правового моделювання який «надає можливість відтворити функціональні, структурні

характеристики та особливості реальних об'єктів, процесів та явищ у правовій сфері шляхом використання логічних прийомів (перетворень) на спеціально створених моделях» [269, с. 54].

Зауважимо, що трансформації адміністративно-правового інструментарію безперечно пов'язані із правотворчістю. Отже, для того аби аргументовано розмірковувати про удосконалення та розвиток правового регулювання, передусім варто з'ясувати: як саме відбувається правотворчість, а відповідно й правове врегулювання, тобто хто є їх суб'єктами і за якими механізмами здійснюється означена взаємодія?

Спираючись на вже наведене раніше положення Конституції України діяльність усіх органів влади має ґрунтуватися виключно на законах. З цього приводу, стаття 75 Конституції України стверджує, що: «єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України» [88, ст. 75]. В той же час, згідно статті 93 Основного Закону України: «право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України» [88, ст. 93].

Таким чином, стає очевидним, що виконавча гілка влади має механізм взаємодії із владою законодавчою, завдяки якому здатна впливати на оновлення власного адміністративно-правового інструментарію. Разом із тим, розгляд проєктів законів та прийняття відповідних законодавчих актів це безумовно не швидкий, а тривалий та багатоступеневий процес. Отже, він навряд чи здатен забезпечити необхідну швидкість оновлення адміністративно-правового інструментарію.

З цього приводу також варто згадати про статтю 92 Конституції України, яка закріплює сукупність питань, що повинні визначатись лише законами України. Відповідний перелік вказує на виключну компетенцію Верховної Ради України щодо унормування зазначеної проблематики. До означеного кола питань належать, наприклад, визначення засад зовнішньоекономічної діяльності та митної справи; використання виключної

(морської) економічної зони тощо. Втім, якщо існує спеціально закріплений список компетенції законодавчої влади, то має бути й інша частина питань, яка може бути вирішена на підзаконному рівні, тобто безпосередньо органами виконавчої влади.

Такі розмірковування призводять до необхідності більш докладно розглянути поняття «законодавство». Свого часу це вже зробив Конституційний Суд України в своєму Рішенні від 9 липня 1998 року № 12-рп/98. Зокрема під час розгляду справи КСУ було наголошено, що: «термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі в основному у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. Цей термін без визначення його змісту використовує і Конституція України (статті 9, 19, 118, пункт 12 Перехідних положень). У законах залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони; в інших, передусім кодифікованих, в поняття «законодавство» включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках – також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади» [263].

Отже, поняття, «законодавство» не є ідентичним до сукупності виключно лише законів і може трактуватись більш широко. В свою чергу, це додає можливостей органам виконавчої влади в трансформуванні власного адміністративно-правового інструментарію, не знімаючи при цьому обмеження щодо відповідності обраних інструментів вимогам чинних законів. Разом із тим, означена особливість безперечно створює певну термінологічну заплутаність, що змушує нас продовжити розгляд зазначеної проблематики.

Так, розгляд змін чинного законодавства дає нову інформацію щодо особливостей правового регулювання та поняття правотворчості. А саме, 24

серпня 2023 року Верховною Радою України було видано Закон України «Про правотворчу діяльність» № 3354-IX. Мета прийняття зазначеного нормативно-правового акту була спрямована на «впорядкування правотворчої діяльності в Україні, посилення взаємодії між учасниками правотворчої діяльності у процесі підготовки нормативно-правових актів, а також контролю за їх реалізацією, забезпечення участі громадянського суспільства у правотворчій діяльності та якості законодавства України» [227]. Отже означений Закон не лише мав уточнити відповідну термінологію але й певним чином деталізувати коло учасників правотворчості й конкретизувати їх повноваження та права.

Наразі Закон України «Про правотворчу діяльність» дійсно встановлює більш чіткі термінологічні рамки щодо трактування змісту, наприклад, таких юридичних понять як: *«законодавство України – це взаємопов’язана та упорядкована система нормативно-правових актів України і чинних міжнародних договорів»* [227, ст. 9]; *нормативно-правовий акт – це офіційний документ, прийнятий (виданий) суб’єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку у письмовій формі (крім випадків, визначених частиною другою статті 47 цього Закону), який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію; норма права – це загальнообов’язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою»* [227, ст. 8].

Отже, законодавство України складається з нормативно-правових актів різного ступеню юридичної сили, виданих із дотриманням законних вимог правотворчості, із власною мінімальною структурною одиницею, якій відповідає «норма права». Втім, Закон України «Про правотворчу діяльність» має й певні обмеження щодо питань, на які поширюється його вплив. Зокрема: дія цього Закону не поширюється на суспільні відносини, що виникають у процесі: ... 4) застосування Бюджетного кодексу України; 5) реалізації інших суспільних відносин, крім визначених цим Законом

випадків, пов'язаних з правотворчою діяльністю. (А також): 4. дія цього Закону не поширюється на правові акти, що не містять норм права...» [227, ст. 1].

Виходячи з викладеного, частина відносин, які стосуються регулювання економіки та економічної безпеки унормовується іншими, спеціальними нормативно-правовими актами, наприклад такими як «Бюджетний кодекс України» [28].

Разом із тим, правотворчу діяльність новий Закон визначає через перелік суб'єктів її здійснення, а не через сфери застосування нормативно-правових актів. Зокрема до таких суб'єктів частина друга статті 4 Закону України «Про правотворчу діяльність» відносить: верховну Раду України; Президента України; Кабінет Міністрів України; міністерства; інші органи державної влади та суб'єкти публічного права, юрисдикція яких поширюється на територію України; голів місцевих державних адміністрацій й керівників структурних підрозділів цих державних адміністрацій; територіальні громади на місцевих референдумах, а також органи місцевого самоврядування тощо.

Всі перелічені суб'єкти є також й суб'єктами, що беруть участь у забезпеченні економічної безпеки держави. Отже, вони мають можливість достатньо оперативно врегульовувати, в установленій законом спосіб і згідно своєї компетенції, динамічну сукупність власних адміністративно-правових інструментів, які необхідні для забезпечення економічної безпеки держави.

Розглядаючи удосконалення адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки держави та виходячи із викладеного, маємо не лише широкий перелік суб'єктів правового регулювання але й невизначену динамічну кількість різноманітних адміністративно-правових інструментів. В такому разі, розмірковуючи над питанням удосконалення й оцінюючи адміністративно-правові інструменти комплексно та в усій їх сукупності, а не за окремими безпековими проблемами економіки і лише в

один конкретний проміжок часу, варто все ж окреслити певні конструкти або структури за якими можна проводити подальше вивчення. На наш погляд, для вирішення цієї проблеми перспективним виявляється групування за логікою унормування практичного застосування відповідних адміністративно-правових інструментів. Способів або підходів до такого унормування в національній правовій традиції можна виділити щонайменше три, а саме: регулювання «адміністративних процесів», «адміністративних процедур» та «адміністративно-правових порядків» в межах яких визначається застосування певних адміністративно-правових інструментів. Тож, розглянемо кожен із означених «конструктів» більш докладно.

Щодо «адміністративного процесу», то як і будь-який юридичний процес він відрізняється чітким впорядкуванням своєї реалізації й стадійністю, а також максимально точним зазначенням суб'єктів, що беруть в ньому участь, їх компетенцій та доступних їм адміністративно-правових інструментів на кожному етапі відповідної взаємодії. Таким чином, окресливши проблематику певного юридичного процесу, виникає можливість аргументовано розмірковувати про наявність, чи відсутність необхідних адміністративно-правових інструментів. Завдяки цьому питання удосконалення правового регулювання наповнюється конкретним змістом.

З цього приводу підкреслимо, що термін «адміністративний процес» свого часу мав законодавче визначення. Згідно із Кодексом адміністративного судочинства України (КАС України) (на час його видання в 2005 році) «адміністративний процес» розглядався як: «правовідносини, що складаються під час здійснення адміністративного судочинства» [86, ст. 3].

Втім, згодом, згідно змін, внесених до КАС України Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року № 2147-VIII [179, розділ 3], термін «адміністративний процес» був

виключений з КАС України. Отже, на теперішній час означене поняття залишається таким, зміст якого не врегульований законодавством [8; 9].

Викладене свідчить про певне еволюціонування поглядів фахівців, науковців та практиків на зміст поняття «адміністративний процес». Приклади цього можна знайти, скажімо, у інформаційних матеріалах деяких Судів. Так, 08.12.2016 року Лохвицький районний суд Полтавської області повідомляє, що: «поняття «адміністративний процес» в адміністративно-правовій науці прийнято розглядати в широкому й вузькому значеннях. У широкому значенні адміністративний процес – це встановлений законом порядок розгляду й рішення індивідуально-конкретних справ, що виникають у сфері державного керування, судами (загальної юрисдикції або спеціально створеними) або спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами). У вузькому значенні адміністративний процес розглядається як виробництво по справах про адміністративні правопорушення й застосування до правопорушників адміністративних стягнень. Іноді поняття адміністративного процесу у вузькому значенні тлумачать не тільки як розгляд справ про адміністративні правопорушення й застосування адміністративних стягнень до винних, але і як розгляд справ із застосуванням (мір) адміністративного примуса» [155].

Натомість деякі дослідження і навіть навчальна література виділяють більше варіантів щодо трактування змісту й сутності «адміністративного процесу». Так, наприклад, електронний підручник Національної академії внутрішніх справ «Адміністративне право. Загальна частина» вказує на три концептуальні підходи. А саме: *юрисдикційну* («вузьку») концепцію. Означений підхід розвивали: О. Дьомін, С. Котюргін Н. Саліщева та інші науковці. «Адміністративний процес» в рамках цього підходу сприймався як своєрідний аналог кримінального й цивільного процесів. Відмінним підходом від зазначеного є *судова* концепція, опрацюванням якої займались А. Клейман, С. Махіна та інші дослідники. В рамках цього підходу «адміністративний процес» трактується як діяльність органів правосуддя. І

остання, *управлінська* концепція, до формування якої доклались Д. Бахрах, О. Кузьменко, В. Сорокін, Ю. Тихомиров, М. Тищенко, інші вчені й автори названого підручника, радить сприймати «адміністративний процес» як урегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації, спрямовану на реалізацію норм відповідних матеріальних галузей права в ході розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ [7, §1 тема 14].

Зберігаючи ознаку чіткої структурованості та стадійності правових відносин, перелічені підходи і концепції відрізняються широтою охоплення проблематики врегульованих відносин, від найвужчої, до найбільш широкої. Проте, навіть найширший із зазначених підходів не включає всієї різноманітності проблем та відносин в різних сферах адміністративно-правового та публічного регулювання. Отже, виправити цей недолік покликано введення такої категорії як «адміністративна процедура», формування якої, зважаючи на викладене, виглядає цілком виправданим.

Зауважимо, що доцільність виокремлення регулювання суспільних відносин, які стосуються сфери застосування «адміністративних процедур» була усвідомлена національними нормотворцями ще в 1998 році. Про це свідчить, наприклад, Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22.07.1998 року № 810/98.

В названому Указі зокрема наголошено, що: «ефективне правове супроводження адміністративної реформи передбачає подальшу систематизацію адміністративного законодавства, насамперед шляхом його кодифікації. Оскільки здійснити кодифікацію норм адміністративного законодавства одночасно і в одному акті об'єктивно неможливо, доцільно здійснити поетапну кодифікацію за окремими сферами та інститутами адміністративно-правового регулювання. ... Орієнтовна структура (з урахуванням черговості прийняття) Адміністративного кодексу повинна включати: 1) Кодекс про адміністративні проступки (наразі чинним є Кодекс

України про адміністративні правопорушення (КУпАП) № 8073-X, прийнятий ще Верховною Радою УРСР від 07.12.1984 року [97]); 2) Адміністративно-процесуальний кодекс (зараз діє Кодекс адміністративного судочинства України (КАС України) № 2747-IV, прийнятий від 06.07.2005 року [86]); 3) Адміністративно-процедурний (процедуральний) кодекс; 4) Кодекс загальних правил поведінки державних службовців, а також деякі інші кодифіковані акти» [209]. Останніх два зазначених кодекси відсутні в чинному законодавстві України (принаймні в такому вигляді, в якому вони замислювались).

Разом із тим, від 17.02.2022 року було прийнято Закон України «Про адміністративну процедуру» № 2073-IX. Названий Закон набрав повної чинності лише 15.12.2023 року [82]. Отже, наразі саме цей нормативно-правовий акт є тим аналогом, який врегульовує відносини, що мали б бути унормовані Адміністративно-процедурним (процедуральним) кодексом України.

На сьогодні чинне визначення правового терміну «адміністративна процедура» свідчить, що ця категорія представляє з себе: «визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» [170, ст. 2]. Втім, зміст цього визначення обмежений сферою застосування самого Закону України «Про адміністративну процедуру». Так, дія названого нормативно-правового акту не поширюється, наприклад, на: конституційне провадження, кримінальне провадження, судове провадження, виконавче провадження (крім виконання адміністративних актів), оперативно-розшукову діяльність, розвідувальну діяльність, контррозвідувальну діяльність, вчинення нотаріальних дій, виконання покарань, застосування законодавства про національну безпеку і оборону, громадянство, надання притулку в Україні, захист економічної конкуренції тощо [170, ст. 1].

Таким чином, норми законодавства, які зосереджені на врегулюванні «адміністративних процедур», також мають ознаки певної чіткої послідовності дій та унормовують правові відносини між державою й

іншими особами з питань які не стосуються правопорушень. Отже, законодавство про «адміністративну процедуру», як і сукупність правових актів про «адміністративний процес», створює контекст необхідний для оцінки актуальності наявного адміністративно-правового інструментарію. Але, як і у попередньо розглянутому випадку, частина економічних питань виходить за межі окресленої сфери правового врегулювання, наприклад, захист економічної конкуренції тощо.

На додачу до вже розглянутих двох груп, які фактично представляють з себе певні логічні конструкти, незгаданим залишається ще один підхід до упорядкування врегулювання, який зорієнтований на закріплення способів дій органів держави, місцевого самоврядування та посадових осіб. Ідеться про адміністративно-правовий «порядок».

Сучасне національне законодавство наразі містить деякі нормативно-правові акти із подібними назвами, наприклад: Порядок організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 18.12.2013 року № 939 (ДСК); Порядок ведення Державного земельного кадастру, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 року № 1051 [208]; Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений Наказом Міністерства юстиції України 22.02.2012 року № 296/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22.02.2012 року за № 282/20595 [210] тощо.

Слово «порядок» також використовується в назвах різних правових термінів, наприклад, таких як: Порядок роботи з модулем безпеки РРО; Порядок підготовки та реалізації проектів; Внутрішній порядок; Порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; Дозвільний порядок проведення робіт з технічного захисту інформації для власних потреб тощо [165].

Втім, існує й декілька нормативно-правових визначень безпосередньо поняття «порядок». Зокрема відповідний термін було закріплено в: Наказі Міністерства юстиції України «Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів в органах юстиції та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів», від 12.04.2005 року № 34/5; Постанові Правління Національного банку України «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів», від 05.11.2014 року № 705; Постанові Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу», від 26.06.2015 року № 417; Постанові Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення небанківськими фінансовими установами фінансового моніторингу в частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів», від 15.09.2016 року № 388 тощо. Перераховані нормативно-правові акти вже втратили або очікують на втрату чинності.

Але є й чинні визначення, зміст яких майже збігається між собою. Вони викладені в Постановах Правління Національного банку України: від 19.05.2020 року № 65, від 28.07.2020 року № 107 та від 29.07.2022 року № 164. Узагальнюючи їх дані можна стверджувати, що на підзаконному рівні термін «порядок» означає: чітку послідовність дій певного процесу із зазначенням способів, форм, строків (термінів) ужиття (працівниками) цих дій, визначену (у внутрішніх документах... [164].

Враховуючи викладене можна стверджувати, що поняття «порядок» використовується в адміністративному праві для позначення певного типу адміністративно-правових актів, передусім підзаконного рівня, а також як узагальнене характеристика правових норм щодо врегулювання діяльності осіб із застосування відповідних адміністративно-правових інструментів. Частина таких інструментів безумовно стосується управління економікою та забезпечення економічної безпеки держави. А наявність відповідних «порядків» дає можливість оцінювати актуальний стан наявного арсеналу

адміністративно-правових інструментів за окремими напрямками діяльності та проблематикою.

Усі три розглянутих нами конструкта («адміністративний процес», «адміністративна процедура» та «адміністративний порядок») створюють певні логічні структури, в межах яких можна оцінювати та розвивати й удосконалювати застосування адміністративно-правових інструментів у сфері економічної безпеки держави. Але жоден із цих конструктів, ані по роздільності, ані в їх сукупності, не дає вичерпної інформації для відповідної цілеспрямованої нормотворчої роботи. Пояснюється це: по-перше, занадто широким змістом поняття «економіка» (про що ми неодноразово наголошували раніше), а по-друге, відсутністю чіткого спрямування жодного з перелічених конструктів саме на проблематику економічної безпеки.

Все викладене змушує нас припустити, що означені логічні конструкти потребують доповнення. Тобто визначення принаймні ще одного додаткового виміру, відповідно до якого можна проводити оцінку розвитку застосування адміністративно-правових інструментів у сфері економічної безпеки та аргументовано провадити ініціативи щодо удосконалення відповідного арсеналу інструментів. У якості конструкту, якого зараз не вистачає, варто запропонувати таку інноваційну категорію як «економічне безпекове середовище».

Наразі обговорення поняття «безпекове середовище» відбувається в науковому товаристві, а також серед політиків й посадовців вже достатньо давно та жваво. Так, ще наприкінці 2022-го року тодішній очільник МВС України Д. Монастирський презентував концепцію заходів безпеки, які отримали узагальнену назву «Проекти формування безпекового середовища в Україні» [45].

У 2023-му році, проаналізувавши теоретичні напрацювання щодо розвитку поняття «безпекове середовище», К. Бугайчук стверджує, що: «в Україні існує багато органів державної влади, що мають дуже широку сферу відповідальності та повинні забезпечувати захист від внутрішніх і зовнішніх

загроз відповідне коло різноманітних суспільних відносин. До таких сфер можна віднести: сферу економіки, фінансів, воєнну сферу, соціальну, екологічну, інформаційну. Саме на цих підставах у Стратегії національної безпеки виокремлюють такі її складові, як-от: фінансова, економічна, продовольча, біологічна, інформаційна, кібернетична, державна та інші. Таким чином, з огляду на видові ознаки ми можемо говорити про економічне, фінансове, воєнне, інформаційне, біологічне, екологічне безпекове середовище» [27, с. 117].

Спираючись на викладене, можна стверджувати, що передумови для формування категорії «економічне безпекове середовище» вже сформовані в сучасному українському суспільстві й складають частину формування концепції «національного безпекового середовища».

Узагальнюючи результати вивчення напрямів розвитку адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки можна сформулювати такі висновки.

Сучасний розвиток національного законодавства дозволяє констатувати існування нормативно-правових способів унормування певних адміністративних інструментів різними суб'єктами держави в межах їх компетенції, що забезпечує необхідну гнучкість та динамічність підтримування сукупності адміністративно-правових інструментів у актуальному стані до реальної безпекової ситуації.

Доведено, що ефективність існуючих адміністративно-правових інструментів, у тому числі в сфері економічної безпеки держави, залежить не лише від характеристик та якостей самих інструментів, але й від їх сукупності й об'єктивної ситуації їх застосування. Аргументовано висновок щодо необхідності класифікації контексту застосування адміністративно-правових інструментів.

Проаналізовано адміністративно-правові конструкти в межах яких відбувається розвиток, тобто створення та використання адміністративно-

правових інструментів. А саме: «адміністративний процес», «адміністративна процедура», «адміністративно-правовий порядок». З'ясовано, що перерахованих конструктів недостатньо для вичерпної оцінки існуючих адміністративно-правових інструментів в контексті напрямів їх подальшого розвитку в сфері економічної безпеки держави.

Запропоновано виділити додатковий вимір для оцінювання розвитку нормативно-правового регулювання адміністративних інструментів, а саме: «економічне безпекове середовище».

Висновки до розділу 3

Дослідження шляхів адміністративно-правового удосконалення застосування правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки сприяло отриманню наступних висновків.

Доводиться думка, що світ швидко змінюється і в даний час стоїть на порозі злому цілої економічної системи, яка буде повністю оцифрованою найближчим часом та змінить базові правила свого існування, тому одним з найголовніших заходів економічної безпеки в наш час для України є підготовка до впровадження даної системи та інтеграції економіки нашої країни в нову глобальну цифрову економічну систему.

Наголошено, що основні тенденції найрозвиненіших країн світу в напрямку організації заходів економічної безпеки полягають в зміцненні економіки, лібералізації правил ведення бізнесу, так як малий та середній бізнес – це основа економіки кожної країни, пониження податкових ставок, а деяких регіонах таких, як Флорида, фізичні особи підприємці взагалі не обкладаються податком. Національні ж реалії сьогодення обтяжені військовими діями на території нашої країни, окупацією певних окремих її регіонів, що призводить до проблем в економічній сфері. Враховуючи вищевикладене, для сьогоденної України найголовнішими заходами економічної безпеки є нівелювання впливу війни на економіку країни,

забезпечення її стабільного функціонування, не дивлячись на всі важкі обставини, що наявні в цей непростий час. Наголошено, що дані цілі можуть бути реалізовані за рахунок правильного використання економічної допомоги міжнародних партнерів, реального подолання корупції, стабілізації всіх соціально-економічних та політичних процесів на підконтрольних Україні територіях.

Сучасний розвиток національного законодавства дозволяє констатувати існування нормативно-правових способів унормування певних адміністративних інструментів різними суб'єктами держави в межах їх компетенції, що забезпечує необхідну гнучкість та динамічність підтримування сукупності адміністративно-правових інструментів у актуальному стані до реальної безпекової ситуації.

Доведено, що ефективність існуючих адміністративно-правових інструментів, у тому числі в сфері економічної безпеки держави, залежить не лише від характеристик та якостей самих інструментів, але й від їх сукупності й об'єктивної ситуації їх застосування. Аргументовано висновок щодо необхідності класифікації контексту застосування адміністративно-правових інструментів.

Проаналізовано адміністративно-правові конструкти в межах яких відбувається розвиток, тобто створення та використання адміністративно-правових інструментів. А саме: «адміністративний процес», «адміністративна процедура», «адміністративно-правовий порядок». З'ясовано, що перерахованих конструктів недостатньо для вичерпної оцінки існуючих адміністративно-правових інструментів в контексті напрямів їх подальшого розвитку в сфері економічної безпеки держави.

Запропоновано виділити додатковий вимір для оцінювання розвитку нормативно-правового регулювання адміністративних інструментів, а саме: «економічне безпекове середовище».

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено сучасний погляд на стан забезпечення економічної безпеки та відповідні адміністративно-правові інструменти, за допомогою яких доцільно корегувати ризики та заходи щодо її нормалізації, що знайшли свій прояв в теоретичних та практичних напрацюваннях, які викладені як у пунктах наукової новизни, так і у висновках.

1. З'ясовано, що категорія «економічна безпека держави» має складну подвійну природу: адміністративно-правову та суто економічну. Виявлено низку недоліків та недосконалостей, якими характеризуються наявні документи стратегічного планування в сфері «економічної безпеки держави». А саме: відсутність чіткого закріплення в національній нормативно-правовій базі терміну «економічна безпека»; недостатній рівень синхронізації та взаємоузгодження між чинними документами стратегічного планування; невідповідність актів планування сучасній безпековій ситуації. Зроблено висновок про те, що чинні «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» не забезпечують достатнього рівня взаємоузгодження між «Стратегією економічної безпеки України» та «Національною економічною стратегією України». Наголошено на необхідності формувати відповідні документи стратегічного планування, виходячи із об'єктивних закономірностей економіки й пов'язаних із ними ризиками та можливостями, виявлення яких потребує проведення завчасного поглибленого дослідження перед кожним складанням відповідних актів.

2. Наголошено на тому, що категорія «адміністративний інструмент» все ще знаходиться в стані розвитку та становлення. Запропоновано таке визначення поняття «інструмент адміністрування» або «адміністративно-правовий інструмент» – це засіб усвідомленого цілеспрямованого правового регулювання, який завдає керуючий вплив на використання, спрямування, стимулювання або вплив іншого коригуючого характеру на об'єктивно існуючі закономірності й можливості. Доведено, що «адміністративні

інструменти в сфері економічної безпеки» передусім вирізняються своєю спрямованістю на оперування економічними, соціальними та безпековими потенціалами суспільства.

3. Запропоновано багатоступеневу структуру класифікації «адміністративно-правових інструментів», яка має сприяти їх зручному і якісному практичному використанню, в тому числі в сфері національної та економічної безпеки України. А саме виявлено такі групи інструментів: загальні або уніфіковані «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються широкою сферою та колом суб'єктів їх застосування. При цьому, в залежності від типових особливостей кожного окремого суб'єкта, уніфікований інструмент може отримувати власну унікальну назву (як то: закон, указ, постанова або меморандум, угода тощо); особливі «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються тісним змістовним зв'язком інструментів із суспільними відносинами, які складають проблемну ситуацію їх застосування (що може відображатися в уточнюючій назві, яка конкретизує вид окремого «адміністративно-правового інструмента», як то: митний режим або податковий режим). В той же час особливим «адміністративно-правовим інструментам» притаманне широке і слабо диференційоване коло суб'єктів їх застосування; спеціальні «адміністративно-правові інструменти». Вони характеризуються чітко обмеженим, невеликим колом суб'єктів їх застосування і також мають тісний змістовний зв'язок із сферою використання. При цьому окремі види таких спеціальних «адміністративно-правових інструментів» також можуть мати розширені унікальні назви (як то: міжнародна угода, міжнародний договір або блокування активів, обмеження торговельних операцій тощо).

Аргументовано висновок про відсутність вичерпного переліку видів «адміністративно-правових інструментів» та висунуто тезу про поступове трансформування і розширення арсеналу відповідних інструментів в залежності від потреб сучасності та особливостей контексту їх застосування.

4. Доведено, що коло органів, які беруть участь у забезпеченні економічної безпеки держави характеризується певною динамічністю (мінливістю) та невичерпністю їх переліку, яка, в свою чергу, супроводжується зміною економічної ситуації та відповідних викликів і загроз. Наголошено на відсутності національних правових традицій, якими передбачається чітка ідентифікація «адміністративно-правових інструментів» у відповідних актах законодавства. Для вирішення цієї ситуації в якості перспективних шляхів виявлення переліку «адміністративно-правових інструментів» в сфері забезпечення економічної безпеки держави запропоновано визнати інкорпорацію, зелені та білі книги, акти стратегічного планування в сфері забезпечення економічної безпеки.

5. Обґрунтовано, що процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки мають свою внутрішню побудову. Доведено, що основними елементами процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки є її відповідні стадії, які складаються з етапів, що в сукупності (із врахуванням мети та комплексу процесуальних дій) забезпечують мінімізацію негативних наслідків від ризиків та загроз економічній безпеці.

Доведено, що процедури нормотворення у сфері забезпечення економічної безпеки спрямовані на вироблення державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки уповноваженими органами публічної влади, яка має нормативно-правове та адміністративно-процесуальне врегулювання, процедурний зміст діяльності, що в сукупності сприяє здатності національної економіки до стабільного та гармонійного розвитку.

6. Обґрунтовано, що дозвільна діяльність органів публічної влади у сфері забезпечення економічної безпеки становить собою найбільш дієвий інструмент забезпечення економічної безпеки, який має адміністративно-правове врегулювання та реалізується у відповідній процедурній формі шляхом застосування превентивних, охоронних, мінімізуючих та

правообмежуючих заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків та загроз економіці від дії негативних внутрішніх та зовнішніх економічних чинників, з метою створення умов, що сприяють економічному розвитку держави. Доведено, що кінцевим результатом реалізації процедури дозвільної діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки є прийняття уповноваженим органом публічної влади до непідпорядкованого суб'єкта документа дозвільного характеру (ліцензія, дозвіл, висновок, погодження, спеціальні економічні заходи (санкції) тощо), який сприяє мінімізації настання негативних наслідків у економічній сфері та сприятиме сталому та збалансованому розвитку економіки.

7. Процедуру застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки запропоновано розуміти як урегульовану адміністративно-правовими нормами відповідну сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій, скерованих на реалізацію контрольних та наглядових повноважень органів публічної влади щодо дотримання непідпорядкованими суб'єктами національного законодавства у сфері економіки з метою мінімізації ризиків та збитків держави від дії негативних внутрішніх та зовнішніх економічних чинників. Виокремлено основні стадії процедури застосування контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки: 1) стадія порушення провадження або передконтрольна стадія; 2) безпосереднє здійснення контрольно-наглядових дій у сфері забезпечення економічної безпеки та прийняття адміністративного рішення; 3) виконання адміністративного рішення; 4) здійснення контрольно-наглядових заходів за результатами реалізації процедури.

8. Наголошено, що попри несприятливі чинники, які наявні в українських реаліях, необхідно вживати всіх можливих заходів щодо допомоги малому і середньому бізнесу, так як тривожні тенденції щодо їх закриття після підняття податків викликають насторогу і можуть мати непередбачувані наслідки для всієї країни. Необхідно розробити стратегію економічної стабілізації в рамках якої буде передбачено повернення наявних

боргів, джерела фінансування даної процедури, що є по суті забезпеченням економічного суверенітету, превентивним заходом, спрямованим на недопущення стороннього управління країною; справедлива цифровізація та модернізація за кращими світовими зразками нормативно-правової бази, що регулює всі економічні питання мусить бути пріоритетом, так як аналіз заходів економічної безпеки розвинених країн світу показав, що розвинені економіки базуються саме на цьому; підготовка до тотальної цифровізації та роботизації економіки і суспільства загалом є важливим заходом економічної безпеки. Так як в майбутньому люди можуть стикнутися з проблемою самореалізації в суспільстві, де більшість рутинних процесів буде автоматизовано машинами, саме тому держава повинна мати відповідну стратегію щодо вирішення такої проблеми.

Варто відмітити, що заходи економічної безпеки є дуже індивідуальними інструментами, вид та ступінь жорсткості яких залежить від багатьох факторів, таких як адміністративно-територіальний устрій країни, безпекова ситуація на її території, врахування політичного устрою, культурних особливостей населення, можливостей для економіки, обумовлених територіальним розташуванням, станом економіки, та багатьма іншими факторами. Головним чинником в виборі виду та ступеню дії таких заходів мусить бути професіоналізм та спрямування всіх зусиль на організацію економічного добробуту населення в країні та формування стабільної, сильної економіки. Тому розробкою і впровадженням таких заходів мусять займатися виключно професіонали своєї справи зі значним досвідом економічної діяльності та щирим прагненням до створення ідеальної економічної моделі в Україні, що полягає в практичній реалізації пунктів забезпечення економічної безпеки, вказаних в законі України «Про національну безпеку» тощо.

9. Визначено, що оцінка нормативно-правового регулювання адміністративно-правових інструментів неможлива поза контекстом застосування цих інструментів. Доведено, що такі контекстуальні конструкти

як адміністративний процес, адміністративна процедура та адміністративно-правовий порядок не забезпечують достатньої повноти відомостей для вичерпної оцінки напрямів розвитку адміністративно-правових інструментів в сфері економічної безпеки держави. З метою забезпечення належної аргументації для оцінки окремих напрямів розвитку нормативно-правового регулювання та адміністративно-правового застосування відповідних інструментів запропоновано виділити додатковий вимір (контекстуальний конструкт) їх оцінювання, а саме: категорію економічного безпекового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адам Сміт (Adam Smith). *Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (ХНЕУ ім. С. Кузнеця)* : [сайт]. URL: <https://www.hneu.edu.ua/vydavnychyj-dim-inzhek/vydatni-ekonomisty/adam-smit-adam-smith/>.
2. Административное право Украины : учеб. пособ. / под ред. Ю. П. Битяка, В. В. Зуй. Харьков : Одиссей, 1999. 224 с.
3. Адміністративне право України : підручник / [В. В. Середа, О. Л. Хитра, Ю. С. Назар, Д. І. Йосифович, Я. М. Когут та ін.] ; за заг. ред. Ю. С. Назара. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 680 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / [В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін.]. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
5. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / [В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.] ; за заг. ред. В. Галуцька, О. Правоторової. [3-тє вид.]. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 584 с.
6. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / [В. Галуцько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.] ; за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. [3-тє вид.]. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
7. Адміністративне право. Загальна частина : мультимед. навч. посіб. / [О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, М. В. Плугатир, М. В. Співак, В. В. Підвисоцький]. Київ : НАВС, 2017. *Національна академія внутрішніх справ* : [сайт]. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_pravo_zch/nm/lec1.html.
8. Адміністративний процес. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=адміністративний+процес>.
9. Адміністративний процес. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/518>.

10. Акімова Л. М. Інструменти та діагностика умовзабезпечення економічної безпекидержави інструментами державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 18. С. 62–66.
11. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану : експертно-аналіт. доп. Київ : Нац. ін-т стратег. дослідж., 2023. 14 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf>.
12. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Київ : Наукова думка, 2004. 301 с.
13. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626>.
14. Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г., Лагоцька Г. М. Підприємницька діяльність : навч. посіб. / за наук. ред. О.Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 304 с.
15. Аристотель. Політика / [пер. з давньогр. та передм. О. Кислюк]. Київ : Основи, 2000. 239 с.
16. Аудит. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1298>.
17. Бабенко А. М., Борисова О. О., Шаповалова І. О. Принципи права: поняття та класифікація. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 3 (44). С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2022.1>.
18. Баклан О. В. Контрольно-наглядова діяльність та адміністративний примус в сфері охорони праці (на матеріалах підрозділів державного нагляду за охороною праці Головного штабу МВС України). Київ : Поліпром, 2003. 168 с.
19. Барський В. Р. Нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеса, 2006. 221 с.

20. Бахтіна Ю. С. Контроль, нагляд та моніторинг: співвідношення функцій державного управління». *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 6. С. 78–84.
21. БЕБ розробило два законопроекти щодо протидії шахрайству з коштами ЄС. *УкрІнформ* : [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3927523-beb-rozrobilo-dva-akonoproekti-sodo-protidii-sahrajstvu-z-kostami-es.html>.
22. Бевз С. І. Адміністративно-правове регулювання державного управління у сфері господарської діяльності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 425 с.
23. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. 494 с.
24. Биля І. О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2004. 177 с.
25. Боровик А. В., Вархов А. Г., Деревянко Н. З. Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики : монографія. Одеса : Юридика, 2024. 186 с.
26. Бригінець О. О. Правове забезпечення фінансової безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2017. 464 с.
27. Бугайчук К. Л. Безпекове середовище держави в контексті діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 111–120. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.10>.
28. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
29. Валовий внутрішній продукт. Методологічні пояснення. *Державна служба статистики України* : [сайт]. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/vvp/metod_vvp.htm.

30. Васильєва Т. С. Адміністративно-правовий режим господарської діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 22 с.
31. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.
32. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / [уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
33. Воєнний комунізм. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*: [сайт]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Воєнний_комунізм.
34. Воронін Я. Г. Дозвільна діяльність у нафтогазовому комплексі України: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 486 с.
35. Воронін Я. Г. Дозвільні система, діяльність і процедури : проблеми співвідношення. *Право і суспільство*. 2014. № 5. С. 78–84.
36. Гбур З. В. Заходи щодо підвищення економічної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід. Серія: Державне управління*. 2018. № 6. С. 52–55.
37. Гетьман Є. А. Проблеми правового регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2015. 415 с.
38. Гладкова Є. О., Безпалько С. В., Пахнін М. Л., Кріцак І. В., Денищук Д. Є. Необхідність розроблення методичних рекомендацій організації та проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту Міністерством внутрішніх справ України: кримінологічні та нормативно-безпекові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 541–545. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/135>.
39. Гончаренко В., Андрушко П. Юридичні терміни : тлумачний словник. Київ : Либідь, 2003. 320 с.

40. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20241115#top>.

41. Данільян О. Г., Дзьобан О. П., Панов М. І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації : навч. посіб. Харків : Фоліо, 2002. 285 с.

42. Декларація про державний суверенітет України : проголошена Верховною Радою Української РСР від 16 лип. 1990 р. № 55-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#top>.

43. Делія Ю. В. Адміністративно-правові аспекти нормотворчості публічної адміністрації в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 556 с.

44. Демків Р. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. № 34 (1). С. 19–23.

45. Денис Монастирський презентував проекти МВС для формування безпекового середовища в Україні. 07 жовт. 2022 р. *Міністерство внутрішніх справ України* : [сайт]. URL: <https://mvs.gov.ua/news/denis-monastirskii-prezentuvav-projekti-mvs-dlya-formuvannya-bezpekovogo-seredovishha-v-ukrayini>.

46. Денисенко М. П., Колісніченко П. Т. Зарубіжний досвід регулювання економічної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 6. С. 15–19.

47. Денисова А. В. Про співвідношення контролю та нагляду в чинному законодавстві: проблемні питання визначення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 41, т. 2. С. 16–19.

48. Денисюк О. В. Механізми державного регулювання забезпечення економічної безпеки фінансового сектора України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2016. 201 с.

49. Денищук Д. Є. Адміністративно-правова охорона державної таємниці Державній кримінально-виконавчій службі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Кропивницький, 2024. 283 с.

50. Денищук Д. Є. Деякі особливості та перспективи розбудови національної системи захисту критичної інфраструктури. *Актуальні проблеми приватного та публічного права* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. Процевського О.І. (21 трав. 2022 р.). Харків, 2022. С. 198–200.

51. Денищук Д. Є. Формування поняття безпекового середовища як одного з елементів державних комунікацій. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи* : тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 12–13 груд. 2023 р.) / Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків, 2023. С. 216–220. DOI: <https://doi.org/10.32782/PPSS.2023.1.57>.

52. Державна антикорупційна програма. *Національне агентство з питань запобігання корупції* : [сайт]. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/zahid/666/>.

53. Державний реєстр санкцій. *Апарат РНБО України* : [сайт]. URL: <https://drs.nsd.gov.ua/>.

54. Деякі питання документування управлінської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 55. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#top>.

55. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики : монографія. Харків :

Диса плюс, 2016. 688 с. URI:
<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7754>.

56. Джафарова О. В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: адміністративно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2015. 572 с. URI:
<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7754>.

57. Джафарова О. В., Шатрава С. О. Адміністративно-правові інструменти взаємодії сервісних центрів МВС з іншими правоохоронними органами. *Право і безпека*. 2022. № 85 (2). С. 21–28. DOI:
 10.32631/pb.2022.2.02.

58. Джафарова О. В., Шатрава С. О., Денищук Д. Е., Погорілець О. В. Про доцільність урахування потреб відомчої освіти в Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 222–224.

59. Дзюбенко О. Л. Теоретичний аспект відомчої нормотворчості. *Право і суспільство*. 2009. № 4. С. 12–16.

60. Дзюбенко О. Л. Юридична техніка відомчої нормотворчості в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2010. 217 с.

61. Дмитрієнко М. Ф. Гроші. *Енциклопедія історії України* / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.] ; НАН України ; Інститут історії України. Київ, 2004. Т. 2. Г–Д. С. 221.

62. Економіка. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=економіка>.

63. Економічна безпека. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=економічна+безпека>.

64. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін.] ; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР. Київ : Наукова думка, 1985. Т. 2. Д–Копці / [укл.: Н. С. Родзевич та ін.]. 572 с.

65. Ешфорд Найджел. Школи думки в класичному лібералізмі. ГО «Українські Студенти за Свободу» : [сайт]. URL: <https://studfreedom.org/shkoly-dumky-v-klasychnomu-liberalizmi/>.

66. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. монографія. Київ : Нац. акад. упр., 2010. 232 с.

67. Єсімов С. С. Нагляд за діяльністю небанківських фінансових установ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 82, ч. 2. С. 152–158. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.2.24>.

68. Жавнерчик О. В. Державне регулювання економіки : конспект лекцій. Одеса : Одес. держ. еколог.ун-т, 2019. 114 с.

69. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.

70. Жуков М. С. Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 215–218. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/55>.

71. Заверуха В. Г. Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2022. 217 с.

72. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваїте, 2015. 392 с.

73. Загальне адміністративне право : підручник / [І. С. Гриценко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька та ін.] ; за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

74. Захарченко А., Бобкова А. Щодо розроблення стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України. *Організаційно-правове забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану* : матеріали

Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 7 лип. 2023 р.) / Донецький держ. ун-т внутр. справ. Кропивницький, 2023. С. 117–119.

75. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022 рік. *Бюро економічної безпеки України* : [сайт]. URL: <https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/zvit-pro-diialnist-biuro-ekonomichnoi-bezpey-ukrainy-za-2022-rik.pdf>.

76. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2023 рік. *Бюро економічної безпеки України* : [сайт]. URL: <https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/2023%20%D1%80%D1%96%D0%BA/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%20%D0%91%D0%95%D0%91%20%D0%B7%D0%B0%202023%20%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf>.

77. Інструмент. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=інснтрument>.

78. Інтегрована автоматизована система державного нагляду (контролю). Сторінка авторизації. *Інспекційний портал* : [сайт]. URL: <https://inspections.gov.ua/site/login>.

79. Казміришин Е. О. Адміністративно-правові інструменти забезпечення реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 78–83. DOI: <https://doi.org/10.15421/391962>.

80. Кайло І. Ю. Сутність та ознаки нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2019. № 2 (38). С. 101–111. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2019-38-2-101-111>.

81. Карпюк Г. І. Основи підприємництва : навч. посіб. для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти / розроблений в межах Програми ООН. Київ, 2021. 108 с.

82. Картка документа: Про адміністративну процедуру. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2073-20>.

83. Керівництво з демократичного законотворення для вдосконалення законодавства / Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (БДІПЛ). 2024. 200 с.

84. Кириленко І. С. Локальна нормотворчість в сучасному суспільстві: теоретико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2015. 220 с.

85. Класифікація. *Велика українська енциклопедія*: [сайт]. URL: <https://vue.gov.ua/Класифікація>.

86. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005, № 35–36, № 37, Ст. 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/ed20050706#Text>.

87. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

88. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

89. Контроль. *Словник української мови online* : [сайт]. URL: <https://sum20ua.com/?page=1384&searchWord=контроль&wordid=43786>.

90. Контроль. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=контроль#top>.

91. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / [Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валецький та ін.] ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. Київ : НАДУ, 2010. 300 с.

92. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки : прийнята Верховною Радою УРСР від 01 листоп. 1990 р. № n0001460-90. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 48. Ст. 632. Концепція не застосовується на території України згідно із Законом № 2215-IX від 21 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001460-90/ed20220507#Text>.

93. Коронавірусна хвороба 2019. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Коронавірусна_хвороба_2019.

94. Корчевська Л. О. Міжнародний досвід формування інституціонально-правової основи безпекознавства. *Міжнародна економічна політика*. 2016. № 1 (24). С. 74–102. URL: http://ierjournal.com/journals/24/2016_4_Korchevska.pdf.

95. Косенков С. І. Теоретичні засади маркетингу. Харків, 2005. 82 с.

96. Кошиков Д. О. Адміністративно-правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2021. 485 с.

97. Крегул Ю. І., Банк Р. О. Безпека підприємницької діяльності в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 240 с.

98. Крилов Д. В. Публічно-сервісна діяльність як основний напрямок державної податкової політики: адміністративно-правовий аспект : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 393 с.

99. Кропивницький М. Механізм адміністративно-правового регулювання у сфері соціального забезпечення населення: до проблеми дефініції. *Публічне право*. 2024. № 2 (54). С. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2024-54-2>.

100. Кузьмич І. І. Адміністративно-правове регулювання відомчої нормотворчості органів військового управління : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Херсон, 2014. 22 с.

101. Кузьмич І. І. Адміністративно-правове регулювання відомчої нормотворчості органів військового управління : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Херсон, 2017. 196 с.

102. Кулинич С. А. Контрольно-наглядові управлінські процедури в органах прокуратури. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 36. С. 267–275.

103. Кульчицький С. В. Нова економічна політика. *Енциклопедія історії України* / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.] ; НАН України ; Ін-т історії України. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 7. Мі–О. 728 с.

104. Курусь Т. В. Теоретико-правові засади нормотворчої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у їх взаємодії : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2017. 241 с.

105. Кучеренко О. О. Державна політика: аналіз сучасних політологічних концепцій. *Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. / УАДУ. Київ, 1997. С. 279–281.

106. Лавренюк Ю. Ф. Адміністративно-правові засоби та заходи адміністративно-правового забезпечення економічних інтересів України: проблематика підстав застосування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2021. Т. 32 (71), № 2. С. 60–64. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.2/010>.

107. Лата Н. Ф. Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2004. 176 с.

108. Лекарь С. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (2). С. 103–111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4\(2\)__16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4(2)__16).

109. Лихачов С. В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2001 177 с.
110. Лоркіпанідзе Г. Г. Адміністративні інструменти у сфері забезпечення національної безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2024. 224 с.
111. Лоркіпанідзе Г. Правовий аналіз нормативно-правових актів, які визначають види адміністративно-правових інструментів забезпечення національної безпеки України. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 6 (58). С. 162–165. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.6.26>.
112. Лошицький М. В., Юнін О. С. Теоретико-правові засади надання послуг працівниками поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 18–24.
113. Люх В. В. Адміністративно-правові засади оптимізації діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення фінансової безпеки держави : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 204 с.
114. Люх В. В. Інструменти адміністративно-правового забезпечення фінансової безпеки держави. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 237–247. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-104-2.27>.
115. Люх В. Фінансова безпека держави як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 6 (34), vol. 3. Р. 106–113. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.3.22>.
116. Макарчук В. В. Контрольно-наглядова діяльність правоохоронних органів при реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2022. № 4 (78). С. 48–53. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.7>.
117. Малий і середній бізнес дає 60% ВВП і більше – Зеленський. *УкрІнформ* : [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210973-malij-i-serednij-biznes-dae-60-vvp-i-bilse-zelenskij.html>.

118. Мельник В. І. Поняття та особливості адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування системи економічної безпеки України. *Актуальні проблеми політики*. 2020. Вип. 65. С. 125–129. DOI: <https://doi.org/10.32837/app.v0i65.316>.

119. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 308 с.

120. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / за заг. ред. Р.С. Мельника. Київ : Ваіте, 2014. 376 с.

121. Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом стосовно конфіденційності та забезпечення збереження інформації : підписаний 03 лип. 2017 р. ; ратиф. із заявою Законом України № 1823-IX від 21 жовт. 2021 р. ; набрання чинності для України : 19 жовт. 2022 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-17#Text.

122. Меморандум про економічну та фінансову політику. *Міністерство фінансів України* : [сайт]. URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic__financial_policies-677.

123. Методичні рекомендації щодо організації роботи із запобігання корупції юридичних осіб, що належать до сфери управління МВС / [О. А. Моргунов, П. І. Романюк, С. М. Бортник, О. М. Музичук, С. О. Шатрава, О. В. Джафарова, Д. Є. Денишук, О. В. Погорілець, Я. В. Мазур]. Київ : ХНУВС, 2023. 134 с.

124. Минюк О. Ю. Адміністративно-правове регулювання біржової діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 20 с.

125. Митний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2012 р. № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/ed20241031#top>.

126. Міжнародна організація зі стандартизації. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: https://uk.wikipedia.org/Міжнародна_організація_зі_стандартизації.

127. Міллер Д. Енциклопедія політичної думки / [пер. з англ. Н. Лисюк, С. Альошкіна, І. Підлуська] ; наук. ред. В. Скуратівський. Київ : Дух і Літера, 2000. 472 с.

128. Мораторій на перевірки бізнесу під час карантину - роз'яснення Мінекономіки. *Міністерство економіки України* : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/news/detail?lang=uk-ua&id=0d301d71-c687-4d19-bfad-ad0461237404&title=moratoriinaperevirkibiznesupidchaskarantinuroziasnenniami nekonomiki>.

129. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ : КВШ, 1998. 462 с.

130. Муцко В. Ф. Адміністративно-правове регулювання безпеки дорожнього руху України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 18 с.

131. Нагляд. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=нагляд>.

132. Нагляд. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/16264>.

133. Насипайко Д. С., Кузьмін Є. С., Могилей А. О. Економічна безпека України: стан та перспективи. *Наукові записки КНТУ*. 2011. Вип. 11, ч. І. С. 183–187.

134. НАССР. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/НАССР>.

135. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 200 с.

136. Оболенський О., Обушна Н. Аудит, контроль і моніторингу системі публічного управління. *Ефективність державного управління* : зб. наук. праць. 2014. Вип. 41. С. 115–124.

137. Огляд цивільного захисту: нормативно-правова база, шляхи реалізації та кінцеві результати / [А. А. Слюсар, Л. В. Калиненко, А. І. Фомін, Л. Л. Запольський, Н. Є. Ільїна, Є. В. Морщ]. *Цивільний захист та пожежна безпека*. 2021. № 2 (12). С. 92–100.

138. Окрема думка Судді Конституційного Суду України Кампа В. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 16.04.2009 р. № 7-рп/2009 у справі за конституційним поданням Харківської міської радиотже щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування № 1-9/2009) від 23 квіт. 2009 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na07d710-09#n2>.

139. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 193 с.

140. Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). *Міністерство закордонних справ України* : [сайт]. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-spivrobitnictva-v-yevropi>.

141. Орехов С. М. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 20 с.

142. Остапенко О. І. Адміністративно-правова природа безпеки населення України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія : Економічна. Серія : Юридична. 2021. Вип. 30. С. 234–246. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6817074>.

143. Параманов Д. Ю. Адміністративний аспект захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 12 (114). С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-114-12.03>.

144. Патерило І. В. Інститут інструментів діяльності публічної адміністрації у системі адміністративного права України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 283–289.

145. Патерило І. В. Проблеми сучасного розуміння інструментів діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. № 12, т. 1. С. 97–100.

146. Першин О. В. Деякі аспекти вдосконалення адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2024. № 1 (83). С. 205–211.

147. Першин О. В. Деякі аспекти запровадження категорії «адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки держави». *Правові новели*. 2024. № 23. С. 420–425.

148. Першин О. В. Економічна безпека як ключовий елемент державної політики: поняття, зміст та особливості. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 верес. 2021 р.) / НДІ публ. права. Київ, 2021. С. 176–178.

149. Першин О. В. Класифікація адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 639–642.

150. Першин О. В. Поняття та зміст адміністративних інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 512–515.

151. Першин О. В. Роль та місце економічної безпеки в управлінні державою. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 7 (59). С. 298–304. (Республіка Польща).

152. Першин О. В. Щодо нормативно-правового закріплення категорії «Економічна безпека». *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 жовт. 2022 р.) / НДІ публ. права. Київ, 2022. С. 121–123.

153. Першин О. В. Щодо розуміння поняття та змісту адміністративних інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 квіт. 2024 р.) / НДІ публ. права. Київ, 2024. С. 136–139.

154. Першин О. В. Щодо розуміння змісту видів адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 534–540.

155. Петренко В. Адміністративний процес - зміст і загальні риси. *Судова влада України. Лохвицький районний суд Полтавської області* : [сайт]. URL: <https://lh.pl.court.gov.ua/sud1617/pres-centr/news/313726/>.

156. Петришина М. О. Нормотворча діяльність в органах місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2010. 222 с.

157. Петрук Я. А. Регламентация нормотворчості в системі Міністерства внутрішніх справ України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Вип. 2 (6). С. 77–84.

158. Питання Міністерства економіки : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/459-2014-%D0%BF>.

159. Питання Ради громадського контролю при Бюро економічної безпеки : постанова Кабінету Міністрів України від 18 серп. 2021 р. № 872.

Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2021-p#n16>.

160. Повідомлення про оприлюднення проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів в Україні та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024–2026 роки. *Державна екологічна інспекція України* : [сайт]. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/2847>.

161. Погрібний С. О., Кріцак І. В., Денищук Д. Є. Необхідність розроблення концепції безпекового середовища на прикладі МВС України: нормативно-кримінологічні та духовно-ціннісні аспекти. *Нове українське право*. 2022. Вип. 4. С. 95–103. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.4.14>.

162. Політика. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=політика>.

163. Політика. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія* : [сайт]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Політика>.

164. Порядок. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/22341>.

165. Порядок. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=порядок>.

166. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» реєстр. № 3087-д від 02 лип. 2020 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69331&pf35401=531402>.

167. Пояснювальна записка до проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування системи

державного нагляду (контролю)». *Міністерство економіки України* : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/view/3fcfe55d-536a-4a80-b65e-d120053c40b6>.

168. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки : метод. рек. / [авт.-сост. М. О. Теплюк] ; Головне юридичне управління Апарату Верховної Ради України. Київ, 2014. 39 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002451-06#Text>.

169. Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами : монографія. Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2006. 332 с.

170. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 15. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20/ed20240101#top>.

171. Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26 листоп. 1993 р. № 3659-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3659-12>.

172. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 груд. 2017 р. № 2258-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 9. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#top>.

173. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07 груд. 2000 р. № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#top>.

174. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text>.

175. Про Бюро економічної безпеки України : проект Закону України реєстр. № 3087-д від 02 лип. 2020 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69331.

176. Про Бюро економічної безпеки України : проект Закону України реєстр. № 3087-1 від 06 берез. 2020 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68332.

177. Про вдосконалення порядку державної реєстрації нормативно-правових актів в органах юстиції та скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів : наказ Міністерства юстиції України від 12 квіт. 2005 р. № 34/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0381-05>.

178. Про виконання митних формальностей відповідно до заявленого митного режиму : наказ Міністерства фінансів України від 31 трав. 2012 р. № 657 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України 02 жовт. 2012 р. № 1669/21981. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1669-12#Text>.

179. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03 жовт. 2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19/ed20171215#Text>.

180. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру : Закон України від 09 квіт. 2014 р. № 1193-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1193-18>.

181. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 02 листоп. 2011 р. № 1126. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2011-п#Text>.

182. Про дерадянізацію законодавства України : Закон України від 21 квіт. 2022 р. № 2215-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#top>.

183. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#top>.

184. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилятів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 18 черв. 2024 р. № 3817-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3817-20>.

185. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : указ Президента України від 03 жовт. 1992 р. № 493/92. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/493/92>.

186. Про деякі питання впровадження оновленого програмного забезпечення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : наказ Міністерства юстиції України від 14 лип. 2020 р. № 2409/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0672-20>.

187. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2806-15>.

188. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2155-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2155-19>.

189. Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва : указ Президента України від 22 січ. 2000 р. № 89/2000. (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 477/2004 від 24.04.2004 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/89/2000#Text>.

190. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 верес. 2003 р. № 1160-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 9. Ст. 79. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#top>.

191. Про затвердження Вимог з ядерної та радіаційної безпеки до інформаційних та керуючих систем, важливих для безпеки атомних станцій : наказ Державної інспекції ядерного регулювання України від 22 лип. 2015 р. № 140 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 06 серп. 2015 р. № 954/27399. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0954-15#top>.

192. Про затвердження Вимог належної практики реалізації діючих речовин ветеринарних препаратів : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 20 жовт. 2023 р. № 1843 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 14 груд. 2023 р. № 2176/41232. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2176-23/ed20231020#Text>.

193. Про затвердження Інструкції з організації контролю за виконанням документів у системі ДСНС : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19 трав. 2016 р. № 387 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 15 черв. 2016 р. № 865/28995. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-16#Text>.

194. Про затвердження Інструкції з організації нормотворчої діяльності в Національній поліції України : наказ Національної поліції України від 26 жовт. 2016 р. № 1070. Київ, 2016. 25 с.

195. Про затвердження Інструкції про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців : наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 09 берез. 2006 р. № 108 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України 29 берез. 2006 р. № 341/12215. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів № 448 від 27 черв. 2023 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0341-06#Text>.

196. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовт. 2013 р. № 1277. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

197. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів : постанова Кабінету Міністрів України від 08 груд. 2009 р. № 1346. (Постанова втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів № 1126 від 02 листоп. 2011 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1346-2009-п/ed20111111#Text>.

198. Про затвердження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі : наказ Міністерства фінансів України від 24 груд. 2010 р. № 1629 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 20 січ. 2011 р. № 87/18825. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-11#top>.

199. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 03 берез. 2021 р. № 179. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text>.

200. Про затвердження плану заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серп. 2024 р. № 792-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2024-р#Text>.

201. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1992 р. № 731. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/731-92-%D0%BF>.

202. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 375. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-p#Text>.

203. Про затвердження Положення про порядок розгляду заяв та справ про концентрацію суб'єктів господарювання : розпорядження Антимонопольного комітету України від 19 лют. 2002 р. № 33-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0284-02>.

204. Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті : наказ Міністерства транспорту України від 19 серп. 2003 р. № 650 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України 29 серп. 2003 р. № 754/8075. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства транспорту та зв'язку № 19 від 10 січ. 2006 р.) *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0754-03/ed20060127/find?text#top>.

205. Про затвердження Положення про систему управління безпекою польотів на авіаційному транспорті : наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 25 листоп. 2005 р. № 895 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 14 груд. 2005 р. № 1503/11783. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Державної авіаційної служби № 1817 від 27 груд. 2019 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1503-05#Text>.

206. Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху поїздів у Державній адміністрації залізничного транспорту України : наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 14 верес. 2004 р. № 818; зареєстр. в Міністерстві юстиції України 29 верес. 2004 р. № 1232/9831. (Наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства інфраструктури № 27 від 01 квіт. 2011 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1232-04/ed20110704/find?text>.

207. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів

України від 06 берез. 2019 р. № 227. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/227-2019-%D0%BF>.

208. Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру : постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовт. 2012 р. № 1051. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051-2012-п#Text>.

209. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказ МВС України від 25 листоп. 2016 р. № 1250. *ZakonOnline*: [сайт]. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/387009___746341.

210. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22 лют. 2012 р. № 296/5 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 22 лют. 2012 р. № 282/20595. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.

211. Про затвердження Правил сертифікації аеропортів : наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 13 черв. 2006 р. № 407 ; зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 23 черв. 2006 р. № 740/12614. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0740-06#top>.

212. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : указ Президента України від 22 лип. 1998 р. № 810/98. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>.

213. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квіт. 1991 р. № 959-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/959-12>.

214. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : указ Президента України від 11 трав. 2023 р. № 273/2023. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

215. Про Концепцію (Основи державної політики) національної безпеки України : постанова Верховної Ради України від 16 січ. 1997 р. № 3/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 10. Ст. 85. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3/97-vr/ed20030722#top>.

216. Про Концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності : указ Президента України від 03 верес. 2007 р. № 816/2007. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/816/2007>.

217. Про Концепцію економічної безпеки споживчої кооперації України : постанова Ради центральної спілки споживчих товариств України VI збори XIX скликання від 12 листоп. 2008 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0007626-08>.

218. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 5. Ст. 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.

219. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст. 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

220. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top>.

221. Про організацію нормотворчої діяльності : наказ Бюро економічної безпеки України від 13 груд. 2022 р. № 369. Київ, 2022. 34 с.

222. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2469-

VIII від 21.06.2018 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#top>.

223. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05 квіт. 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>.

224. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3392-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3392-17>.

225. Про підприємництво : Закон України від 07 лют. 1991 р. № 698-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 14. Ст. 168. (Закон втратив чинність з 01 січ. 2004 р., крім статті 4, на підставі Кодексу № 436-IV від 16.01.2003, ВВР, 2003, № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12/ed20220211#Text>.

226. Про правотворчу діяльність : пояснювальна записка до проекту Закону України реєстр. № 5707 від 25 черв. 2021 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://itd.rada.gov.ua/fa2fdf78-cf6d->.

227. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 93. Ст. 364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20/ed20240918#Text>.

228. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 13 берез. 2022 р. № 303. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text>.

229. Про проголошення незалежності України : постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серп. 1991 р. № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>.

230. Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу "Цифрова Європа" (2021–2027) : Закон України від 23 лют. 2023 р. № 2926-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 60. Ст. 193. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2926-20#top>.

231. Про ратифікацію Угоди про цифрову торгівлю між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії : Закон України від 24 квіт. 2024 р. № 3653-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 29. Ст. 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3653-20#Text>.

232. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : указ Президента України від 11 серп. 2021 р. № 347/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

233. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>.

234. Про санкції : Закон України від 14 серп. 2014 р. № 1644-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2018. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#top>.

235. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) : проект розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 берез. 2019 р. *Міністерство економіки України* : [сайт]. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaKontseptsiiReformuvanniaSistemiDerzhavnogoNagliadu-kontroliu->.

236. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 груд.

2017 р. № 1020-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1020-2017-p#top>.

237. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p/ed20130515#n14>.

238. Процедур. *Термінологія законодавства. Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term?find=1&text=процедур>.

239. Проць І. М. Моніторинг і аудит як інструмент досягнення балансу приватних і публічних інтересів у фінансовому праві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 391-396.

240. Проць І. М. Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 385–390.

241. Рабінович П. М. Акт юридичний. *Велика українська енциклопедія* : [сайт]. URL: https://vue.gov.ua/Акт_юридичний.

242. Регламент Ради (ЄС) № 1224/2009 про встановлення контрольної системи Союзу для забезпечення дотримання правил спільної рибогосподарської політики та про внесення змін і доповнень до регламентів (ЄС) № 847/96, (ЄС) № 2371/2002, (ЄС) № 811/2004, (ЄС) № 768/2005, (ЄС) № 2115/2005, (ЄС) № 2166/2005, (ЄС) № 388/2006, (ЄС) № 509/2007, (ЄС) № 676/2007, (ЄС) № 1098/2007, (ЄС) № 1300/2008, (ЄС) № 1342/2008 та скасування регламентів (ЄС) № 2847/93, (ЄС) № 1627/94 та (ЄС) № 1966/2006 : прийнято від 20 листоп. 2009 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-09/ed20091120#n32.

243. Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О. Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти : навч. посіб. Дніпро : Біла К. О., 2019. 195 с.

244. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид наук : 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.

245. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. *Національний інститут стратегічних досліджень* : [сайт]. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovoho-seredovyshcha-ukrayiny>.

246. Резніченко В. О. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері містобудування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2015. 198 с.

247. Рекомендація Rec(2001)10 Комітету міністрів державам-членам щодо Європейського кодексу поліцейської етики : ухв. Комітетом міністрів 19 верес. 2001 р. на 765-му засіданні Уповноважених представників міністрів. *Council of Europe*: [сайт]. URL: <https://search.coe.int/cm?i=09000016807bf05e>.

248. Рибалкін А. О. Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2005. 196 с.

249. Романяк М. М. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності у сфері забезпечення екологічної безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2010. 183 с.

250. Рудниченко С. Зміст адміністративно-правового регулювання діяльності Державної судової адміністрації України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 149–152.

251. Рум'янцева В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України. *Міністерство юстиції* : [сайт]. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1956.

252. Світлична Ю. О. Адміністративно-правові засади державного регулювання іноземного інвестування в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 467 с.

253. Серов С. Л. Нагляд і контроль у сфері господарської діяльності як засіб реалізації публічного інтересу. *Lex portus*. 2019. № 1 (15). С. 118–130. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.1.2019.8>.

254. Сидоренко А. Ю. Відомча нормотворчість в Україні (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2017. 226 с.
255. Сирохман І. В., Завгородня В. М. Товарознавство харчових продуктів функціонального призначення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 544 с.
256. Сіверін В. І. Адміністративно-правові засади надання дозвільних послуг суб'єктами публічної адміністрації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 19 с.
257. Сіверін В. І. Адміністративно-правові засади надання дозвільних послуг суб'єктами публічної адміністрації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 193 с.
258. Скільки коштів Митна служба перераховує до держбюджету. *Слово і діло : аналітичний портал* : [сайт]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/07/infografika/ekonomika/skilky-koshtiv-mytна-sluzhba-pererachovuye-derzhbyudzhetu>.
259. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6 (3). С. 39–42.
260. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН УРСР ; Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. І–М / ред. тому : А. А. Бурячок, П. П. Доценко. 840 с.
261. Соколова І. О. Правовий режим: поняття, особливості, різновиди : дис... канд. юрид. наук : 12.00.14. Харків, 2011. 180 с.
262. Солошкіна І. В. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності щодо підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2006. 195 с.
263. Справа за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну

«законодавство») : рішення Конституційного Суду України від 9 лип. 1998 р. № 12-рп/98, Справа № 17/81-97, № 1-1/98. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98/ed19980709/find?text#Text>.

264. Справа за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасову заборону підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України» (справа про комунальні послуги) : рішення Конституційного Суду України від 02 берез. 1999 р. № 2-рп/99. Справа № 1-18/99. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-99#top>.

265. Справа за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини чотирнадцятої статті 46, частин першої, десятої статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) : рішення Конституційного Суду України від 16 квіт. 2009 р. № 7-рп/2009, Справа № 1-9/2009. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09#n56>.

266. Стебловський В. В. Поняття, принципи та складові безпекового середовищя як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. № 15 (2023). С. 116–121. DOI: <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-116-121>.

267. Стратегія Державної регуляторної служби України на 2023–2025 роки : наказ Державної регуляторної служби України від 20 лют. 2023 р. № 25. *Державна регуляторна служба України* : [сайт]. URL: https://www.drs.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/STRATEGIYA-DRS-2023-2025_DODATOK-razom-zi-zminamy.pdf.

268. Сундук А. М. Економічна безпека України в регіональному вимірі : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.10.01. Київ, 2006. 20 с.

269. Тарахонич Т. І. Метод моделювання як засіб оптимізації правового регулювання. *Правова держава*. 2019. Вип. 30. С. 52–58. DOI: <https://doi.org/10.33663/0869-2491-2019-30-52-58>.

270. Тема 2. Стадії застосування норм права. Вимоги щодо правильного застосування норм права. *Правозастосування* : мультимед. навч. посіб. / [Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк, Н. І. Мозоль, О. А. Назаренко, В. В. Підвисоцький]. Київ : НАВС, 2019. *Національна академія внутрішніх справ* : [сайт]. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/enforcement/info/lec2.html>.

271. Толочко В. В. Поняття та види адміністративно-правових засобів забезпечення економічної безпеки органами Національної поліції України. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України* : зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. С. 235–277.

272. Тронько О. Адміністративно-правове регулювання в галузі економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 124–127.

273. Троян С. С. Австрійська школа. *Велика українська енциклопедія* : [сайт]. URL: https://vue.gov.ua/Австрійська_школа.

274. Україна: лист про наміри Директору-розпоряднику Міжнародного валютного фонду від 02 черв. 2020 р. № 18124/0/2-20 (із додатками). *Міністерство фінансів України* : [сайт]. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Меморандум%20про%20економічну%20та%20фінансову%20політику%20МВФ%20від%2002_06_2020\(1\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Меморандум%20про%20економічну%20та%20фінансову%20політику%20МВФ%20від%2002_06_2020(1).pdf).

275. Уразов А. У., Саух І. В., Вікарчук О. І. Основи економічної теорії : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 312 с.

276. Федосова К. В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Харків, 2024. 243 с.

277. Харитонов О. В. Дозвільна система в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 197 с.
278. Хоменко В. О. Інструменти діяльності органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 220 с.
279. Цвігун Т. В. Економічна безпека в системі національної безпеки України. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 11. С. 150–156.
280. Чепак В. В., Савельєв Ю. Б. Аналіз порівняльний. *Велика українська енциклопедія* : [сайт]. URL: https://vue.gov.ua/Аналіз_порівняльний.
281. Червякова О. В. Адміністративно-правове забезпечення захисту правсуб'єктів підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 226 с.
282. Чирак І. Науковий внесок Кейнса у розвиток теорії державного, фінансового та грошово-кредитного регулювання. *Світ фінансів*. 2022. № 2 (71). С. 81–92. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2022.02.081>.
283. Шапочка Т. І. Адміністративно-правові засади контролю та нагляду за законністю у сфері дозвільної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2001. 212 с.
284. Шатрава С. О. Адміністративно-правові засади контролю за дотриманням законодавства про азартні ігри та лотереї. *Наукові записки. Серія : Право*. 2022. № 13. С. 254–258.
285. Шатрава С. О., Денищук Д. Є. Погорілець О. В. Державна політика у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні крізь призму нормотворчих ініціатив: аналіз і перспективи впровадження. *Право і безпека*. 2023. № 2 (89). С. 54–65.
286. Шатрава С. О., Джафарова О. В., Тилічко І. В. Законність застосування заходів адміністративного примусу в діяльності правоохоронних органів: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 417–420.

287. Шевченко В. М. Поняття та ознаки адміністративно-правових інструментів здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 6. С. 148–153. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2023-6-24>.

288. Шевчук О. А. Конституційно-правові засади нормотворчості центральних органів виконавчої влади : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 220 с.

289. Шопіна І. М. Адміністративно-правове забезпечення та адміністративно-правове регулювання: співвідношення понять. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 550–554. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.96>.

290. Шпак Ю. А. Нормотворчість органів місцевого самоврядування в Україні: теоретико-правовий вимір : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 191 с.

291. Щодо запиту на інформацію : лист Міністерства економіки України від 23 лют. 2024 р. вих. № 3021-06/14055-09. *Доступ до правди* : [сайт]. URL: https://dostup.org.ua/request/123958/response/397511/attach/4/0.pdf?cookie_passthrough=1.

292. Юнін О. С. Особливості надання поліцейських послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки*. Серія : Право. 2023. № 14. С. 95–100.

293. About ISO. ISO.URL: <https://www.iso.org/about>.

294. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union : Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Brussels, 17.06.2022. COM (2022) 407 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:790c4aab-ee22-11ec-a534-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF.

295. International Railway Industry Standard (IRIS) Certification Services. SGS. URL: <https://www.sgs.com/en-ch/services/international-railway-industry-standard-iris-certification-services>.

296. PDC Information Architecture – EU Monitor, «Legal instruments». URL: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh75mdhkg4s0>.

297. Que sont les actes administratifs unilatéraux? *Vie-publique.fr*. URL: <https://www.vie-publique.fr/fiches/20269-les-actes-administratifs-unilateraux>.

298. Qui sommes-nous? *Vie-publique.fr*. URL: <https://www.vie-publique.fr/qui-sommes-nous>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Першин О.В. Щодо розуміння змісту видів адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 534-540.

2. Першин О.В. Роль та місце економічної безпеки в управлінні державою. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 298-304 (Республіка Польща).

3. Першин О.В. Класифікація адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 639-642.

4. Першин О.В. Деякі аспекти вдосконалення адміністративно-правового регулювання процедури застосування адміністративно-правових інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2024. № 1(83). С. 205-211.

5. Першин О.В. Деякі аспекти запровадження категорії «адміністративно-правові інструменти забезпечення економічної безпеки держави». *Правові новели*. 2024. № 23. С. 420-425.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Першин О.В. Економічна безпека як ключовий елемент державної політики: поняття, зміст та особливості. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 22-23 верес. 2021 р.) Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 176-178.

7. Першин О.В. Щодо нормативно-правового закріплення категорії «Економічна безпека». *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України: матеріали міжнародної науково-*

практичної конференції (Київ, 19-20 жовт. 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 121-123.

8. Першин О.В. Щодо розуміння поняття та змісту адміністративних інструментів у сфері забезпечення економічної безпеки. *Тенденції та перспективи розвитку юридичної науки сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16-17 квіт. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136-139.